

AARHUS
UNIVERSITY

BUSINESS AND SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF BUSINESS COMMUNICATION

RETSTOLKENS ROLLE

- En spørgeskemaundersøgelse blandt danske domstolsjurister om deres forventninger til og oplevelser med retstolke

Tina Paulsen Christensen

Lektor, ph.d., Institut for
Erhvervskommunikation

Bodil Martinsen

Ekstern Lektor, Institut for
Erhvervskommunikation

*Forskningsrapport udarbejdet ved
Institut for Erhvervskommunikation,
Business and Social Sciences,
Aarhus Universitet*

FORORD

Danmark er i dag et samfund, hvis borgere kommer fra mange forskellige kulturer og derfor taler mange forskellige sprog. Indvandringen til Danmark fra både vestlige og ikke-vestlige lande har betydet, at den sproglige diversitet er vokset markant gennem de sidste mange år. Om Danmark kan kalde sig for et multikulturelt samfund, hvor forskellige etniske kulturer er ligestillede, afhænger blandt andet af, om alle borgere uanset sprog behandles ens og har de samme rettigheder. Dette forudsætter, at det danske samfund råder over tolke og oversættere, der kan formidle offentlige instansers kommunikation med de fremmedsprogede borgere, uanset om den foregår på hospitalerne, hos kommunen, i skolerne, ved domstolene eller ved andre offentlige instanser.

Danmark kan kun garantere, at alle borgere uanset sprog har samme juridiske rettigheder og behandles ens, hvis alle borgere, der bliver part i en retssag, gives mulighed for at forstå og selv deltage i retshandlingen. Fremmedsprogede borgere kan alene garanteres disse helt basale menneskerettigheder, hvis retssystemet gør brug af professionelle tolke.

I denne rapport undersøger vi danske domstolsjuristers forventninger til retstolke og deres negative oplevelser med retstolke for derved at blive klogere på, om den tolkning, der foregår ved de danske domstole, er fyldestgørende. På baggrund af de gennemførte analyser anbefales i rapporten en række tiltag, der kan iværksættes for at forbedre kvaliteten af den tolkning, der foregår ved de danske domstole.

Undersøgelsen er gennemført som en elektronisk spørgeskemaundersøgelse blandt danske domstolsjurister. Vi vil gerne takke alle medvirkende domstolsjurister for at have taget sig tid til at besvare vores spørgsmål og derved have bidraget med interessante og illustrative eksempler på tolkepraksis i Danmark. Derudover vil vi gerne takke de kontaktpersoner ved domstolene, som har hjulpet os med at udsende spørgeskemaet til domstolsjuristerne, og medarbejdere ved Domstolsstyrelsen og Rigspolitiet for at have bidraget med faktuelle data af relevans for undersøgelsen.

Aarhus, den 23. januar 2012

Tina Paulsen Christensen

Lektor, Ph.d.

Bodil Martinsen

Ekstern lektor, cand.ling.merc.

Indholdsfortegnelse

1. INDLEDNING	4
1.1 RAMMEBETINGELSER FOR RETSTOLKNING I DANMARK	4
1.2 TOLKNINGENS UDDANNELSESMÆSSIGE RAMMER	7
1.3 OPTAGELSE PÅ RIGSPOLITIETS TOLKEOVERSIGT.....	9
1.4 DETTE PROJEKT.....	9
1.5 TOLKEKVALITET – HVAD ER DET?.....	10
1.6 PROJEKTETS METODE: SPØRGESKEMAUNDERSØGELSE	11
2. DELPROJEKT 1: DOMSTOLSJURISTERS FORVENTNINGER TIL OG NEGATIVE OPLEVELSER MED RETSTOLKE.....	13
2.1 PROJEKTETS TIDSRAMME	13
2.2 UNDERSØGELSENS POPULATION	13
2.3 UNDERSØGELSENS FASER	13
2.4 INDSAMLING AF DATA.....	14
2.4.1 Undersøgelsens omfang	15
2.5 SPØRGESKEMAETS DESIGN	17
2.6 ANALYSENS METODE	18
2.7 RESULTATER.....	19
2.7.1 Spørgsmål 1: Respondenternes ansættelsessted.....	20
2.7.2 Spørgsmål 2: Respondenternes køn	20
2.7.3 Spørgsmål 3 og 4: Respondenternes alder og antal ansættelsesår.....	21
2.7.4 Spørgsmål 5: Domstolsstyrelsens ”Vejledning om tolkning i retten”	21
2.7.5 Spørgsmål 6: Omfanget af respondenternes erfaring med tolkning	22
2.7.6 Spørgsmål 7: Tiltaleform	22
2.7.7 Spørgsmål 8: Oplevede problemer med tolke	24
2.7.8 Spørgsmål 9: Oplevede problemer med tolke med/uden tolkeuddannelse.....	25
2.7.9 Spørgsmål 10: Eksempler på oplevede problemer	26
2.7.10 Spørgsmål 11: Generel vurdering af oplevet tolkekvalitet.....	40
2.7.10.1 Opsamling på spørgsmål 11	51
2.7.11 Spørgsmål 12: Hvordan skal det sagte gengives?	52
2.7.12 Spørgsmål 13: Gengivelse af tøvetyde, selvtænk og lignende	53
2.7.13 Spørgsmål 14: Forventninger til tolkens kompetencer	53
2.7.14 Spørgsmål 15: Tolkehandling	55
2.7.15 Spørgsmål 16: Tolken supplerende funktioner.....	57
2.7.16 Spørgsmål 17: Afsluttende kommentarer.....	58
2.8 OPSAMLING OG DISKUSSION	67
2.8.1 Respondenternes socio-demografiske og individuelle profil	68
2.8.2 Respondenternes oplevede problemer med retstolke	70
2.8.2.1 Respondenternes kvalitetsvurdering	77
2.8.3 Respondenternes generelle forventninger til retstolke	78

3. KONKLUSION OG PERSPEKTIVERING	84
3.1 ANBEFALINGER.....	89
4. REFERENCER.....	91

1. INDLEDNING

I Danmark gennemføres der hvert år mange retssager ved domstolene, hvor mindst en af parterne ikke taler og/eller forstår dansk, og hvor der som følge heraf som hovedregel medvirker en tolk. Ifølge oplysninger fra Domstolsstyrelsen¹ medvirkede der i 2010 tolke i 4.774 straffesager og i 384 civilsager. I perioden 2008 – 2010 er antallet af registrerede straffe- og civilsager med medvirkende tolk steget med henholdsvis 51,8 % og 38,1 %.

Når domstolene rekvirerer en tolk, anvender de i vidt omfang Rigspolitiets tolkeoversigt, som er den eneste offentlige og centrale registrering af retstolke i Danmark. Af oversigten fremgår tolkens sprog, om den pågældende tolk er translatør, har en anden sproglig uddannelse, er statsprøvet tolk eller ingen tolkeuddannelse har. Tolkeoversigten er udarbejdet først og fremmest til brug for politiet og anklagemyndigheden. I praksis anvendes den imidlertid også af andre offentlige myndigheder, for eksempel domstolene, Udlændingestyrelsen og Flygtningenævnet. Pr. 31. marts 2003 var der cirka 2.500 tolke på oversigten, som dækkede ca. 140 sprog/dialekter. Dette tal er ifølge oplysninger fra Rigspolitiet² i dag faldet til 1.984 aktive tolke. Antallet af sprog/dialekter formodes at være uændret. En stikprøve-rundringning til syv forskellige domstole i efteråret 2010 viste, at domstolene som udgangspunkt anvender tolkeoversigten, når de skal finde en tolk, men at de dog i stigende grad rekvirerer tolke gennem private tolkebureauer, fordi tolkeoversigten sjældent opdateres, og domstolene som følge heraf ofte ringer forgæves til tolke, inden de endelig finder én, der vil påtage sig tolkeopgaven. Rundringningen viste desuden, at de domstole, der rekvirerer tolke gennem et bureau, ikke præciserer over for tolkebureauet, at det kun må sende tolke, der står på tolkeoversigten.

1.1 RAMMEBETINGELSER FOR RETSTOLKNING I DANMARK

De lovgivningsmæssige rammer for tolkning ved de danske domstole udgøres primært af *retsplejelovens* § 149. Heri anføres i stk. 1, at retssproget ved domstolene er dansk, og at personer, der ikke behersker dansk, derfor så vidt muligt skal afhøres ved hjælp af en translatør. I straffesager - når bortses fra domsforhandlinger i landsretten – kan retten undlade at indkalde tolk, såfremt den tiltror sig fornødent kendskab til det fremmede sprog. Under samme forudsætning, samt hvis ingen af parterne kræver det, kan

¹ Samtale med Louis Lawaetz, fuldmægtig i Økonomi- og analysecenteret, Domstolsstyrelsen, den 11.11.2011.

² Samtale med Karina Lindal, Rigspolitiet, den 11.11.2011.

indkaldelse af tolk undlades i borgerlige sager. I stk. 2 bestemmes det, at retsdokumenter på fremmede sprog skal oversættes af en translatør, såfremt en af parterne kræver det. Mener retten at have tilstrækkeligt kendskab til det fremmede sprog, kan man undlade at lade disse dokumenter oversætte, hvis parterne er enige om det. For statsborgere fra andre lande i Norden gælder i henhold til stk. 3 og 4 særlige regler. I retssager skal en nordisk statsborger så vidt muligt tilbydes den fornødne tolke- og oversættelseshjælp. I straffesager skal nordiske statsborgere altid have den nødvendige tolkehjælp.

For alle personer, der befinder sig i Danmark, gælder i henhold til artikel 6, stk. 3, litra e i *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (EMRK)*, som Danmark inkorporerede i dansk lov i 1992, desuden, at alle sigtede har ret til at "blive underrettet snarest muligt, udførligt og på et sprog, som han forstår, om indholdet af og årsagen til den sigtelse, der er rejst mod ham", ligesom vedkommende har ret til at "få vederlagsfri bistand af en tolk, hvis han ikke forstår eller taler det sprog, der anvendes i retten".

I henhold til *EU-direktivet (IP/10/1305)* fra oktober 2010 om mistænktets ret til oversættelse og tolkning i straffesager gælder for alle borgere i de EU-lande, der deltager i det retlige EU-samarbejde, at de, hvis de involveres i en straffesag eller en sag i tilknytning til fuldbyrdelse af en europæisk arrestordre i et andet EU-land, har ret til tolkning ved alle retsmøder, afhøringer og møder med deres advokater samt ret til oversættelse af alle væsentlige dokumenter såsom anklageskrifter og vigtigt bevismateriale. Værd at bemærke er det, at direktivet desuden giver den fremmedsprogede sigtede mulighed for at klage, hvis kvaliteten af tolkningen ikke er tilstrækkelig til at sikre en retfærdig rettergang. Formålet med direktivet er at fastsætte fælles minimumsstandards for ret til tolkning og oversættelse og dermed at forbedre rettighederne for mistænkte og sigtede, der ikke taler eller forstår det sprog, sagen føres på. Som følge af Danmarks retsforbehold fra 1992 har Danmark ikke underskrevet direktivet, og ovennævnte regler gælder således ikke for EU-borgere, der kommer for retten i Danmark.

Dette forhold har kun i begrænset omfang været omtalt og problematiseret i danske medier. Når retstolkning har været nævnt i medierne, har det oftest været i forbindelse med forskellige retssager, der af andre årsager har haft mediernes bevågenhed. Fra tid til anden har medierne i den sammenhæng kritiseret danske tolke for ikke at være dygtige nok og for dermed at true retssikkerheden. For at imødegå blandt andet denne kritik nedsatte Domstolsstyrelsen i 2002 en arbejdsgruppe bestående af repræsentanter for dommerstanden, Domstolsstyrelsen og translatørfaget, der skulle vurdere, om der er væsentlige problemer forbundet med tolkebistanden ved de danske domstole. Konkret blev arbejdsgruppen bedt om at undersøge aspekter som tolkenes kvalifikationer, rekruttering og indkaldelse af tolke, tolkenes forberedelsestid, tolkenes adgang til oplysninger af relevans for tolkningen, tolkenes muligheder for at øve indflydelse under sagen, tempoet og kvaliteten af tolkningen m.m. Arbejdsgruppen konkluderede i sin afsluttende rapport, at "det bør overvejes at foretage en nærmere regulering i retsplejeloven af anvendelse af tolkebistand i retssager. En sådan regulering bør blandt

andet indeholde bestemmelser om rettens forpligtelse til at sikre, at tolkningen har den fornødne kvalitet, indkaldelse, tolkens tilstedeværelse, forberedelse, fremgangsmåde under retssagen, straf, tavshedspligt og tvister” (Domstolsstyrelsen 2003a). Som problematisk anførte arbejdsgruppen, at den fornødne høje kvalitet ikke altid opnås, fordi mange af de tolke, der anvendes i retssager, ikke har gennemgået en egentlig tolkeuddannelse. På det grundlag anbefalede arbejdsgruppen, at det burde overvejes at oprette generelle kurser om god tolkeetik, tolketeknik, det danske retssystem og juridisk terminologi, navnlig for så vidt angår personer, der virker som tolke i sprog, der er så sjældne, at der ikke er grundlag for at oprette et egentligt uddannelsesforløb. Endelig anbefalede arbejdsgruppen, at Domstolsstyrelsen som led i domstolsansattes uddannelsesforløb tilbyder undervisning i brug af tolke med henblik på at give dem indsigt i, hvordan en tolk anvendes optimalt. I 2004 blev der fulgt op på arbejdsgruppens anbefalinger, idet Domstolsstyrelsen udbød et kursus for dommere, retsassessorer og dommerfuldmægtige. Kurset blev afholdt tre gange i henholdsvis Århus, Fredericia og København. Kurset er sidenhen ikke blevet udbudt. I 2008 blev der endvidere lovgivningsmæssigt fulgt op på arbejdsgruppens anbefalinger om at oprette et kursus for tolke, idet der blev vedtaget en revideret Bekendtgørelse om Rigspolitiets tolkeoversigt³, som fastsætter de nærmere regler for optagelse på Rigspolitiets tolkeoversigt og bl.a. gør optagelse betinget af deltagelse i et tolkekursus.

Arbejdsgruppen udarbejdede desuden en *Vejledning om tolkning i retten* (2003b), der har til formål at gøre såvel tolke som professionelle brugere af tolke opmærksomme på de forhold og betingelser, ”der bør være opfyldt før, under og efter tolkningen med henblik på at sikre de bedst mulige betingelser for opnåelse af en optimal tolkning”. Vejledningen fastlægger med andre ord normer for, hvordan selve tolkningen bør foregå, og kan dermed siges at fastlægge en slags normative kvalitetskriterier for, hvad optimal tolkning ved domstolene er. Optimal tolkning defineres i vejledningen som en kommunikation, der ”foregår (næsten) som om ingen tolk var til stede.”

Vejledningen specificerer en række tolketekniske og tolkeetiske regler for, hvordan en sådan optimal tolkning opnås. Tolketeknisk skal tolken tilpasse tolkeformen efter situationen. Således hedder det, at tolkning af afhøringer (spørgsmål til og svar fra den fremmedsprogede) tolkes konsekutivt (efterfølgende) og fuldstændigt. Det præciseres, at spørgsmål og svar skal rettes direkte til den person, de er henvendt til. De institutionelle brugere bør således ikke stille spørgsmål til tolken, og tolken skal anvende den direkte form, når han/hun gengiver parternes ytringer. Tolkning af al anden kommunikation end afhøringer ført på dansk i retssalen skal tolkes simultant (samtidigt) ved hjælp af fuldstændig hvisketolkning. Hvad angår proceduren, siger vejledningen, at denne kan tolkes simultant i form af summarisk hvisketolkning. Tolkeetisk fastlægger vejledningen, at det er tolkens opgave at formidle indholdet af en ytring neutralt og præcist. En præcis tolkning defineres som en gengivelse, hvor tolken ikke ændrer,

³ BEK nr. 571 af 28/05/2008 (i medfør af § 59 i lov om rettens pleje, jf. lovbekendtgørelse nr. 1261 af 23. oktober 2007).

tilføjer eller udelader noget, og så vidt muligt med den talendes egne ord. Hvis tolken ikke helt har hørt, hvad der er blevet sagt, eller hvis der er noget, som tolken ikke har forstået, skal tolken anmode om at få det gentaget eller forklaret. Hvis tolken vurderer, at en af parterne har misforstået noget, eller hvis tolken ønsker at informere om kulturspecifikke forhold, der synes at påvirke kommunikationen, skal han gøre retten opmærksom på dette.

1.2 TOLKNINGENS UDDANNELSESMÆSSIGE RAMMER

Som anført i retsplejeloven skal afhøring af personer, der ikke behersker dansk, så vidt muligt ske ved hjælp af en translatør. En translatør eller 'statsautoriseret translatør og tolk' er en person, der har bestået en kandidateksamen (cand.ling.merc.) med translatørprofil fra enten Handelshøjskolen i København (CBS) eller Business and Social Sciences (BSS), Aarhus Universitet (tidligere Handelshøjskolen i Århus). På CBS kan man efter en nylig reform af sproguddannelserne i dag alene tage en cand.ling.merc.-uddannelse med translatørprofil i engelsk. Dog er det muligt ved selvstudium at tage en speciel translatøreksamen i andre sprog. På BSS, Aarhus Universitet, udbyder man cand.ling.merc.-uddannelsen i sprogene engelsk, tysk, fransk og spansk. Cand.ling.merc.-uddannelsen er en forskningsbaseret uddannelse, hvor de studerende, der har valgt tolk- og translatørprofilen, blandt andet undervises i lingvistik, oversættelsesteori og -strategi samt i oversættelse inden for fagområderne jura, teknik og økonomi og i tolkning, herunder politi- og retstolkning. I faget tolkning undervises de studerende bl.a. i tolkeetik samt i forskellige tolketeknikker (simultan- og konsekutivtolkning), støtteteknikker (notatteknik og hukommelsesteknik) og diverse tolkestrategier til løsning af de kommunikative udfordringer, som tolke uvægerligt konfronteres med, når de medvirker som tolk i retssager.

Translatørforeningen i Danmark opgjorde i maj måned 2011 antallet af statsautoriserede tolke og translatører som følger: Engelsk (173), tysk (54), fransk (41), spansk (27), italiensk (9), tyrkisk (5), russisk (4), polsk (4), portugisisk (2), norsk (2), arabisk (1), finsk (1), flamsk (1), græsk (1), hollandsk (1), islandsk (1), rumænsk (1) og slovakisk (1). Som det fremgår, findes der ikke mange statsautoriserede tolke og translatører inden for minoritetssprogene (også kaldet de mere 'eksotiske' sprog). Retterne har derfor kun i et fåtal af de sager, hvor der er behov for en tolk, mulighed for at leve op til retsplejelovens bestemmelse om, at afhøringer så vidt muligt skal ske ved hjælp af en translatør.

Med henblik på at ændre denne situation etablerede CBS og Handelshøjskolen i Århus allerede i 1996 en ny tolke- og oversætteruddannelse (Statsprøvet Tolk), som var en toårig erhvervsrettet videregående deltidsuddannelse, der blev udbudt som en åben uddannelse med deltagerbetaling. Uddannelsen omfattede ud over undervisning i

juridisk tolkning (politi- og retstolkning) også social og medicinsk tolkning. Uddannelsen blev udbudt med sprogene arabisk, serbokroatisk, polsk, tyrkisk og farsi, og i alt 48 studerende har sidenhen gennemført uddannelsen på CBS. På Handelshøjskolen i Århus lykkedes det på grund af for få kvalificerede ansøgere aldrig at få uddannelsen op at køre. På CBS blev uddannelsen lukket ned i 2002, da antallet af ansøgninger faldt som følge af blandt andet en forhøjelse af deltagerbetalingen. I 2006 forsøgte man at revidere uddannelsen, så det blev muligt alene at tage enkelte moduler af uddannelsen, men søgningen var stadig for ringe til, at det lykkedes at få gang i uddannelsen.

Ud over de forskningsbaserede uddannelser på CBS og BSS kan man i dag tage en ikke-forskningsbaseret akademiuddannelse i tolkning på Professionshøjskolen Metropol (tidligere Forvaltningshøjskolen). Den brugerbetalte uddannelse, der er opdelt i 4 fagmoduler, herunder et modul i politi- og retstolkning (terminologi, tolkeetik og tolketeknik), kan tages som et heltidsstudium af et års varighed eller som et deltidsstudium fordelt over flere år og eventuelt kun omfattende enkeltmoduler. I alt 8 kursister har siden uddannelsens start i januar 2010 gennemført uddannelsen. Pt. er 25 kursister i gang med uddannelsen. Kursisternes sproglige baggrund er blandet. Undervisningen foregår derfor på dansk, men der er tilknyttet en fremmedsproglærer for hvert af de involverede sprog, der kan arbejde med sprogspecifik terminologi.

Som det fremgår af dette overblik over tolkeuddannelser i Danmark, er uddannelsesudbuddet langt fra tilstrækkeligt til at dække domstolenes behov, især når det gælder behov for tolkning i sprog ud over de europæiske hovedsprog. Som følge heraf har mange af de tolke, der medvirker ved domstolene, ingen tolkeuddannelse. I henhold til arbejdsgruppens rapport fra 2003 gælder det for hele 80 % af de medvirkende tolke. Mange af de ikke uddannede tolke er tilknyttet tolkebureauer, hvoraf nogle i henhold til oplysninger på bureauernes respektive hjemmesider tilbyder deres tolke interne kurser eller selv tester tolkene.

For at sikre at de tolke, der medvirker ved de danske domstole, besidder de helt basale forudsætninger for at kunne tolke, har Rigspolitiet i 2010 i medfør af den reviderede Bekendtgørelse om Rigspolitiets tolkeoversigt fra 2008 to gange afholdt et introduktionskursus i retstolkning. Efter oplysninger fra Rigspolitiet forventes kurset gentaget to gange i starten af 2012. Kurset har form af et endags-kursus, der introducerer tolkene til tolkeetik, tolkerollen og de institutioner inden for Justitsministeriets område, der får stillet tolkelisten til rådighed.

1.3 OPTAGELSE PÅ RIGSPOLITIETS TOLKEOVERSIGT

I henhold til Bekendtgørelse om rigspolitiets tolkeoversigt fra 2008 kan personer med en uddannelse som statsautoriseret translatør og tolk, statsprøvet tolk eller en anden længerevarende, videregående sproglig uddannelse som fx cand.mag. ved ansøgning derom uden videre optages på tolkeoversigten. For alle andre personer, der ansøger om optagelse, kræves for det første, at ansøgeren testes og godkendes som tolk på baggrund af en personlig samtale i den lokale politikreds. Under denne samtale testes bl.a. ansøgerens fremtræden, forståelse for tolkens virksomhed, viden om det danske samfund og sproglige kvalifikationer. De sproglige kvalifikationer testes i vid udstrækning kun for så vidt angår ansøgerens beherskelse af dansk. Ansøgerens kvalifikationer på det andet sprog (typisk ansøgerens modersmål) testes ved at lade ansøgeren foretage en mundtlig oversættelse til dansk af en juridisk tekst på det pågældende sprog, såfremt politiet ligger inde med en sådan tekst, og en oversættelse heraf til dansk. For en lang række minoritetssprog er dette ikke tilfældet. For det andet forudsætter optagelse på tolkeoversigten for denne gruppe, at ansøgeren deltager i Rigspolitiets introduktionskursus for tolke.

I sin rapport om tolkebistand i retssager (Domstolsstyrelsen 2003a) vurderede arbejdsgruppen, at den samtale, der finder sted hos en sagsbehandler hos Rigspolitiet/den lokale politimester, må suppleres af en vurdering foretaget af en sprog- og tolkekyndig person. Endvidere bør det efter arbejdsgruppens opfattelse overvejes, om adgangskravet for optagelse på tolkeoversigten som hovedregel bør være en bestået sproguddannelse. Umiddelbart synes anbefalingerne dog svære at omsætte til praksis. For det første vil det nemlig, for så vidt angår en lang række fremmedsprog, være svært at finde personer, som er både tolke- og sprogkyndige. For det andet er det i Danmark ikke muligt at tage en sproglig uddannelse i de fleste af de fremmedsprog, der anvendes ved domstolene. Konsekvensen af at indføre kravet om en sproglig uddannelse som adgangsgivende til optagelse på tolkeoversigten ville derfor i sidste ende være, at det for mange sprogs vedkommende ville være helt umuligt at rekvirere en tolk. Begge anbefalinger kan derfor kun omsættes til praksis på lang sigt, hvis der investeres massivt i sproguddannelser i Danmark.

1.4 DETTE PROJEKT

Det projekt, som afrapporteres her, udgør en del af et multidimensionalt forskningsprojekt, som udforsker retstolkens rolle og adfærd fra forskellige vinkler. Formålet med det multidimensionale projekt er at undersøge, hvordan retstolken ser sin rolle, samt hvordan forskellige tolkebrugere opfatter retstolkens rolle. Det multidimensionale projekt består af to delprojekter, der begge gennemføres som spørgeskemaundersøgelser.

I delprojekt 1, som afrapporteres her, undersøges danske domstolsjuristers forventninger til og negative oplevelser med retstolke i et generisk perspektiv. I delprojekt 2 undersøges tolkebrugerens (dommeres, anklageres, forsvareres, fremmedsprogede/danske tiltalte og fremmedsprogede tiltalte/vidners) forventninger til retstolke samt retstolkes egne forventninger til tolkerollen i konkrete tolkesituationer, det vil sige som de kommer til udtryk i forbindelse med autentiske retsmøder, hvor der medvirker en tolk. Delprojekt 2 omfatter data fra i alt 10 autentiske retssager. Resultaterne fra delprojekt 2 vil blive afrapporteret særskilt. Data indsamlet som led i delprojekt 2 er blevet anvendt i en række empiriske forskningsartikler og conferencebidrag, der undersøger forskellige aspekter af retstolkning (se afsnit 4). Resultater af relevans for delprojekt 1 inddrages i denne rapport i diskussionen af undersøgelsens resultater.

Delprojekt 1 foretager en repræsentativ kortlægning af, hvordan domstolsjurister ved de danske by- og landsretter opfatter tolkerollen. Formålet med delprojekt 1 er at undersøge, hvorvidt den tolkning, der finder sted ved de danske domstole, i brugernes øjne er fyldestgørende, og hvilke forventningsnormer der gælder for retstolkning i praksis. Projektet bidrager således med viden om, hvad brugerne af retstolke opfatter som god tolkekvalitet.

Projektets didaktiske formål er at sætte os som undervisere i faget retstolkning på BSS, Aarhus Universitet, i stand til at levere en praksisorienteret undervisning, som klæder de studerende, der læser til translatør og tolk, på til at imødekomme de mange udfordringer, de møder som praktiserende retstolke.

1.5 TOLKEKVALITET – HVAD ER DET?

De fleste kan sikkert blive enige om, at det er af afgørende betydning for retssikkerheden i Danmark, at tolke, der medvirker i retssager, kan levere en tolkepræstation af høj kvalitet. Derimod kan der være uenighed om, hvad man forstår ved en tolkepræstation af høj kvalitet. I tolkeforskningen har man anlagt to forskellige tilgange til at måle tolkekvalitet. I den ene tilgang har man forsøgt at fastlægge objektive kriterier for, hvornår en tolkepræstation kan siges at være af god kvalitet. Eksempler på sådanne kriterier kunne være antallet af fejl eller graden af fuldstændighed mellem det sagte og tolkens gengivelse. Det har dog gang på gang vist sig, at selv sådanne tilstræbt objektive kriterier i sidste ende fortolkes af den enkelte bedømmer og derfor må siges at være subjektive. Forskningen har således vist, at tolkekvalitet er en relativ størrelse, idet den vil afhænge af de konkrete bedømmere og den konkrete situation. I den anden tilgang har man operationaliseret tolkekvalitet som en situationsadækvat tolkepræstation, hvor tolken siges at levere en fyldestgørende tolkepræstation, når tolken tilpasser sine strategier efter situationen og brugernes behov og forventninger. I denne tilgang er en tolkepræstation således af god kvalitet, når den

lever op til brugernes forventninger – også selv om tolkepræstationen ud fra diverse objektive kriterier ikke måtte være af høj kvalitet. I nærværende projekt undersøger vi, hvad domstolsjurister i deres egenskab af tolkebrugere forventer af tolke, når disse medvirker ved de danske domstole. Projektet undersøger således tolkebrugernes normer for, hvad god tolkning er. Normer dækker over, hvad medlemmer af et bestemt diskursfællesskab forstår som en korrekt eller adækvat præstation i en specifik situation, og udgør således en slags konventionaliseret handlingsmønster, som har gyldighed i bestemte kommunikationssituationer. Projektet undersøger med andre ord de kvalitetsnormer, der gælder for retstolkning hos brugerne af retstolke i Danmark.

De kvalitetskriterier, som tolkebrugerne spørges om i spørgeskemaet, afspejler dels state of the art inden for international tolkeforskning, dels det kommissorium, som den af Domstolsstyrelsen nedsatte arbejdsgruppe arbejdede ud fra i 2002, og de normative kvalitetskriterier, som er indeholdt i Domstolsstyrelsens vejledning om tolkning (2003b).

1.6 PROJEKTETS METODE: SPØRGESKEMAUNDERSØGELSE

Som anført ovenfor undersøger delprojekt 1 retstolkes rolle i Danmark ved hjælp af en spørgeskemaundersøgelse, der fokuserer på brugernes forventninger til og negative oplevelser med retstolke. Spørgeskemaet har form af et elektronisk spørgeskema, der blev udsendt per mail til domstolsjurister ansat ved de danske lands- og byretter.

Spørgeskemametoden opfattes generelt som en samfundsvidenskabelig metode til indsamling af data med henblik på kvantitative analyser. I dette projekt kortlægges danske retstolkes rolle gennem både kvantitative og kvalitative analyser af respondenternes besvarelse af en række lukkede og åbne spørgsmål om retstolkning.

Spørgeskemametoden blev valgt som metode, fordi den gør det muligt at udforske og måle en bestemt populations holdninger, indstillinger og ideer ved hjælp af både en række prædefinerede kriterier og åbne spørgsmål. Vi valgte at gennemføre undersøgelsen som en elektronisk spørgeskemaundersøgelse, fordi det er en forholdsvis billig og nem måde at komme i kontakt med mange potentielle respondenter på. Samtidig er analysen af spørgeskemadata mindre tidskrævende, fordi elektroniske spørgeskemaer, der gør brug af lukkede spørgsmål, genererer direkte sammenlignelige data, der kan underkastes automatiske analyser. Lukkede spørgsmål har dog en række metodiske svagheder. Den mest iøjnefaldende er, at der uanset antallet af afkrydsnings-spørgsmål altid vil være en risiko for, at de lukkede spørgsmål enten ikke giver mening for respondenterne, at svarmulighederne ikke gør det muligt for respondenterne at give udtryk for det, de egentlig mener, eller at respondenterne forstår ordlyden af et lukket spørgsmål på forskellige måder. Derfor gør spørgeskemaet udover de lukkede spørgsmål også brug af åbne kommentarfelter, hvor respondenterne bliver bedt om at

besvare et spørgsmål med egne ord. Åbne spørgsmål genererer som følge heraf primært kvalitative data, som ikke altid er direkte sammenlignelige, men til gengæld nemmere at fortolke.

Spørgeskemametoden anvendes i projektet på trods af metodens inhærente svagheder, fordi den kan levere målbare, sammenlignelige og til dels generaliserbare data.

Projektets metode (fx indsamling af data, spørgeskemaets design og analysemetode) behandles udførligt i afsnit 2.

2. DELPROJEKT 1: DOMSTOLSJURISTERS FORVENTNINGER TIL OG NEGATIVE OPLEVELSER MED RETSTOLKE

Delprojekt 1 undersøger, hvilke forventninger domstolsjurister ansat ved danske by- og landsretter har til retstolke, der medvirker i retsager ved de almindelige danske domstole. Da vi formoder, at domstolsjuristernes forventninger i en vis udstrækning er affødt af deres oplevelser med tolke i praksis, undersøger projektet endvidere, hvilke problemer domstolsjuristerne har oplevet med tolke samt domstolsjuristernes kvalitetsvurdering af den tolkning, der foregår ved de danske domstole.

2.1 PROJEKTETS TIDSRAMME

Delprojekt 1 blev gennemført som en online-spørgeskemaundersøgelse i juni måned 2010. Spørgeskemaet blev udsendt per mail den 3. juni 2010 og påmindelse om at besvare spørgeskemaet den 17. juni 2010. Dataindsamlingen blev afsluttet den 23. juni 2010.

2.2 UNDERSØGELSENS POPULATION

Da formålet med spørgeskemaundersøgelsen er at indsamle solide og repræsentative data for derved at sikre en valid kortlægning af domstolsjuristernes forventninger til retstolke, fastlægges undersøgelsens totalpopulation som samtlige domstolsjurister ansat ved de 24 danske byretter samt ved Østre Landsret og Vestre Landsret. Betegnelsen domstolsjurist dækker i undersøgelsen over retspræsidenter, landsrets- og byretsdommere, konstituerede landsdommere, retsassessorer ved by- og landsretterne samt dommerfuldmægtige ved by- og landsretterne. I henhold til oplysninger modtaget fra Domstolsstyrelsen den 20. december 2010 udgør undersøgelsens finitte population i alt 657 personer.

2.3 UNDERSØGELSENS FASER

Projektet blev gennemført i følgende 3 faser:

- Fase 1: Kontakt til domstolene med henblik på af indsamle mailadresser på personer, der tilhører undersøgelsens population, samt design og testning af online-spørgeskemaet.

- Fase 2: Dataindsamling blandt populationen i form af kvantitativ/kvalitativ spørgeskemaundersøgelse.
- Fase 3: Afsluttende afrapportering og formidling af resultaterne.

2.4 INDSAMLING AF DATA

Online-spørgeskemaet blev udsendt til populationen per mail indeholdende et link til spørgeskemaet.

Med henblik på at få adgang til domstolsjuristernes mailadresser besøgte vi de respektive domstoles hjemmesider. Vi kunne konstatere, at kun en enkelt domstol anfører de ansatte domstolsjuristers mailadresser på deres hjemmeside. For så vidt angår de øvrige 25 domstole, sendte vi en mail til den på de respektive hjemmesider anførte kontaktperson, hvori vi orienterede om projektet og bad om tilsendelse af domstolsjuristernes individuelle mailadresser. Vores henvendelse udløste seks reaktionstyper:

1. Kontaktpersonen bad os sende linket til spørgeskemaet til ham/hende, hvorefter han/hun ville videresende det til de ved domstolen ansatte domstolsjurister (11 domstole).
2. Kontaktpersonen sendte os en liste med individuelle mailadresser på domstolsjurister ansat ved domstolen og bad os sende linket direkte til disse (7 domstole).
3. Kontaktpersonen sendte os mailadresser på de domstolsjurister, som over for ham/hende personligt havde indvilliget i at deltage i projektet (2 domstole).
4. Kontaktpersonen meddelte os, at han/hun havde bedt domstolens jurister sende os deres individuelle mailadresser personligt, hvis de ønskede at deltage i projektet (2 domstole).
5. Kontaktpersonen meddelte os, at domstolen ikke ønskede at deltage i projektet (2 domstole).
6. Intet svar på vores henvendelse (1 domstol).

Som en konsekvens af de forskellige reaktionstyper udsendte vi spørgeskemaet til i alt 23 domstole på følgende tre måder:

- Via kontaktpersonen, som videresendte linket til den pågældende domstols domstolsjurister (herefter kaldet gruppe 1).

- Direkte til de domstolsjurister, hvis mailadresser vi havde fået oplyst af kontaktpersonen, uden at domstolsjuristerne selv havde indvilliget i at deltage i projektet, samt direkte til de domstolsjurister, hvis mailadresser er offentligt tilgængelige via domstolens hjemmeside (herefter kaldet gruppe 2).
- Direkte til de domstolsjurister, som via kontaktpersonen eller personligt havde meddelt os, at de ønskede at deltage i projektet (herefter kaldet gruppe 3).

For at kunne beregne svarprocenten blev kontaktpersonen i infomailen bedt om at meddele os antallet af domstolsjurister (gruppe 1), som denne havde videresendt mailen med linket til spørgeskemaet til.

For at opnå så høj svarprocent som muligt udsendte vi 14 dage efter udsendelsen af invitationen til at deltage i spørgeskemaundersøgelsen en påmindelse direkte til respondenterne i gruppe 2 og 3 samt til respondenterne i gruppe 1 via kontaktpersonen. Kontaktpersonen blev bedt om at videresende påmindelsen til de ved domstolen ansatte domstolsjurister.

2.4.1 Undersøgelsens omfang

Nedenstående tabel viser antal besvarelser og svarprocenter fordelt på de tre grupper.

Tabel 1: Oversigt over antal besvarelser og svarprocenter

Gruppe	Antal udsendte mails	Antal besvarelser	Svarprocent
Gruppe 1	200	74	37,0 %
Gruppe 2	132	79	59,9 %
Gruppe 3	18	17	94,4 %
I alt	350	170	48,6 %

Som det fremgår af tabel 1, blev spørgeskemaet udsendt til 350 potentielle respondenter, hvilket svarer til 53,3 % af undersøgelsens finitte population. Af de 350 potentielle respondenter klikkede 171 sig ind på det medsendte link og besvarede spørgeskemaet. Af disse besvarede en enkelt respondent spørgeskemaet efter svarfristen. Denne besvarelse er derfor ikke medtaget i undersøgelsen. Af de 170 respondenter, der

besvarede spørgeskemaet inden for tidsfristen, gennemførte 17 respondenter ikke spørgeskemaet fuldstændigt, hvilket vil sige, at de ikke klikkede sig hele vejen igennem spørgeskemaet. Et antal på 170 respondenter svarer til en svarprocent på 48,6 procent, hvilket må betegnes som en forholdsvis høj svarprocent sammenlignet med lignende undersøgelser, fx Domstolsstyrelsens brugerundersøgelse (Domstolsstyrelsen 2009). Som det fremgår af tabellen, er der stor forskel på svarprocenten i de tre grupper af respondenter. Vi bemærker, at svarprocenten for gruppe 1 er beregnet på basis af kontaktpersonernes oplysninger om antallet af domstolsjurister, som kontaktpersonerne har oplyst at have videresendt invitationen til. Beregningen af svarprocenten er derfor behæftet med den usikkerhed, at vi ikke kan vide, om alle domstolsjurister i denne gruppe faktisk har modtaget invitationen. Imidlertid har kontaktpersonerne generelt været meget samarbejdsvillige og hjælpsomme, hvorfor vi antager, at også de domstolsjurister i gruppe 1, der ikke har besvaret spørgeskemaet, faktisk har modtaget linket, men af en eller anden grund har valgt ikke at besvare det.

Tabel 1 indikerer, at svarprocenten kan afhænge af, om domstolsjuristerne på forhånd har indvilliget i at deltage i projektet. I gruppe 3 er svarprocenten således hele 94,4 %. I gruppe 1 er svarprocenten derimod forholdsvis lav. Fra Østre Landsrets kontaktperson modtog vi efter udsendelsen af invitationen en mail, der inderholder en mulig forklaring herpå. Kontaktpersonen anfører nemlig, at nogle af domstolsjurister måske kan have undladt at udfylde spørgeskemaet, fordi der sjældent medvirker tolk i landsretten. Landsrettens domstolsjurister kan således have ment, at deres besvarelse var irrelevant for undersøgelsen, da de ikke har stor erfaring med tolkning. Af samme grund meddelte kontaktpersonen os, at denne ikke ville videreformidle vores påmindelse til landsrettens domstolsjurister. Fra Vestre Landsrets kontaktperson modtog vi oplysning om, at både invitationen samt påmindelsen blev udsendt til domstolsjuristerne. Samtidig gjorde vedkommende dog opmærksom på, at han/hun fra dommerside var blevet bedt om at meddele os, at nogle domstolsjurister ikke ønskede at besvare spørgeskemaet, da de var af den opfattelse, at spørgsmålene (fx om køn, alder, antal ansættelsesår) var af en sådan karakter, at det ville være muligt at identificere den enkelte domstolsjurist, selv om vi i vores invitation gjorde udtrykkeligt opmærksom på, at vi ville behandle dataene fortroligt og anonymisere besvarelsenerne. Fra en respondent fra en af byretterne modtog vi en mail om, at respondenter var i tvivl om, hvorvidt retsassessorer var omfattet af undersøgelsen, da vi indledte invitationen med ordene ”kære dommer”. At dommer her dækker over domstolsjurister er beklageligvis alene forklaret i henvendelsen til kontaktpersonerne. Følgelig kan nogle respondenter i alle tre grupper have været af den opfattelse, at de ikke tilhørte undersøgelsens population. Tekniske problemer synes ikke at have påvirket svarprocenten. I hvert fald har hverken kontaktpersoner eller respondenter indrapporteret tekniske problemer.

I forlængelse heraf ønsker vi at understrege, at rigtig mange kontaktpersoner udtrykte stor interesse for og engagement i projektet, hvilket både kom til udtryk i forbindelse med den indledende kontakt og efterfølgende i forbindelse med dataindsamlingen. På

samme måde vidner domstolsjuristernes mange kommentarer til spørgeskemaets åbne spørgsmål om, at også mange domstolsjurister fandt projektet relevant.

2.5 SPØRGESKEMAETS DESIGN

Det elektroniske spørgeskema består af i alt 17 spørgsmål. Spørgeskemaet kan inddeles i fem dele bestående af forskellige typer af spørgsmål:

- Del 1 (spørgsmål 1-4) spørger respondenterne om personlige data (køn, alder, ansættelsessted og antal ansættelsesår).
- Del 2 (spørgsmål 5-7) spørger respondenterne om deres kendskab til Domstolsstyrelsens vejledning om tolkning (Domstolsstyrelsen 2003b), omfanget af deres personlige erfaring med retstolke og hvilken tiltaleform, de anvender, når de henvender sig til den fremmedsprogede i retssager, hvor der medvirker tolk.
- Del 3 (spørgsmål 8-11) spørger respondenterne om deres personlige erfaringer med retstolke. Respondenterne bliver bedt om at svare på, om de har oplevet problemer med tolke - og i givet fald om det var med uddannede eller ikke uddannede tolke. Derudover bliver de bedt om at beskrive deres negative oplevelser med tolke og vurdere kvaliteten af den tolkning, de har oplevet i praksis.
- Del 4 (spørgsmål 12-16) spørger respondenterne om deres forventninger til retstolke. De spørges om, hvordan tolken bør gengive det sagte, og om tolken bør gengive parternes tøvelyde og lignende. Derudover spørges de om, hvilke kompetencer de forventer hos en god tolk, hvilke tolkehandlinger der er acceptable, og hvilke opgaver en tolk bør varetage i forbindelse med en retssag.
- Del 5 giver respondenterne mulighed for at anføre en afsluttende kommentar (spørgsmål 17).

Spørgsmålene i del 1 og 2 er formuleret som lukkede spørgsmål med en række svarkategorier. Spørgsmålene i del 3 har form af lukkede spørgsmål med svarkategorier (spørgsmål 7-9) eller åbne kommentarbokse (spørgsmål 10 og 11). Spørgsmålene i del 4 er konstrueret som lukkede spørgsmål, hvor respondenterne bliver bedt om at tage stilling til forskellige kvalitetskriterier på en skala fra 1-5 eller besvare spørgsmålene med ja eller nej. Spørgsmål 17 er et åbent spørgsmål, hvor respondenterne gives mulighed for at anføre en afsluttende kommentar.

Det elektroniske spørgeskema er teknisk designet på en sådan måde, at respondenterne har mulighed for at klikke sig tilbage til tidligere spørgsmål for fx at se, hvad de tidligere har svaret på et spørgsmål, eller for at ændre en tidligere afgiven besvarelse.

Respondenterne kan endvidere springe et spørgsmål over, hvis de ikke ønsker at besvare spørgsmålet. For så vidt angår spørgsmål 8, hvor respondenterne spørges om eventuelle negative oplevelser med retstolke, ledes respondenterne automatisk videre til spørgsmål 11, hvis de i spørgsmål 8 anfører ikke at have oplevet problemer med tolke. De åbne spørgsmål (10, 11 og 17) er besvaret af henholdsvis 61, 155 og 46 af de 170 respondenter. Af de 170 respondenter har 153 som nævnt ovenfor klikket sig igennem hele spørgeskemaet, heraf dog nogle uden at besvare alle spørgsmål.

Spørgsmålenes forståelighed samt potentielle tekniske problemer i forbindelse med dataindsamlingen via mail og internettet blev testet ved at bede kolleger på Business and Social Sciences, Aarhus Universitet, besvare spørgeskemaet, inden det blev udsendt til domstolsjuristerne og kontaktpersonerne. Testningen gav alene anledning til præcisering af enkelte spørgsmål.

2.6 ANALYSENS METODE

Respondenternes besvarelse af de lukkede spørgsmål underkastes kvantitative analyser. Resultaterne af disse analyser præsenteres i tabelform med henblik på at illustrere svarfordelingen som den faktiske forekomst og/eller i procent samt antallet af respondenter, der ikke har besvaret spørgsmålet. Af den enkelte tabel fremgår formuleringen af det spørgsmål, som respondenterne blev bedt om at tage stilling til i spørgeskemaet, samt svarmuligheder. Hvor det er relevant, beskrives de kvantitative data ved hjælp af deskriptiv statistik, hvor minimum-, maksimum- og middelværdi er udregnet. I disse tabeller gøres brug af følgende betegnelser:

- N = antal respondenter, der har svaret på spørgsmålet
- Range = forskel mellem laveste og højeste antal
- Minimum = laveste antal
- Maximum = højeste antal
- Gennemsnit = middelværdi

Respondenternes kommentarer til de åbne spørgsmål underkastes kvalitative analyser med udgangspunkt i det samfundsvidenskabelige metodekompleks, som inden for videnskabsteorien kaldes Grounded Theory. I modsætning til kvantitative metoder, der forsøger at skabe kausale sammenhænge mellem forskellige prædefinerede variabler, er formålet med denne metode at skabe systematik i den virkelighed, vi lever i, med udgangspunkt i empiriske data om virkeligheden. Grounded Theory gør således brug af en form for induktion, hvor man med udgangspunkt i empiriske data forsøger at udskille mønstre i dataene for at skabe ny forståelse af et problemfelt, her tolkning under retsmøder. Ved at udskille mønstre i de indsamlede kvalitative data begrebsliggøres respondenternes forventninger til og oplevelser med retstolke. I analysen af respondenternes kommentarer til spørgsmål 10 og 17 er fremgangsmåden at markere

væsentlige indikatorer så som interessante ord og formuleringer i respondenternes kommentarer. Ingen kategorier er fastlagt på forhånd. Ensartede indikatorer gives dernæst samme kode, og koder samles i kategorier. Afslutningsvist konceptualiseres kategorierne. Resultatet af denne induktive analysemetode er opdagelsen af den sociale orden og de værdier, der har gyldighed for respondenterne. For så vidt angår spørgsmål 11, hvor respondenterne gives mulighed for at anføre en kommentar til spørgsmålet om, hvordan de generelt vurderer kvaliteten af den tolkning, de har oplevet i retten, er kommentarerne blevet inddelt i fem svarkategorier alt efter den grad af tilfredshed med tolkningen, der kommer til udtryk i kommentarerne.

For de lukkede spørgsmål sammenlignes resultaterne for samtlige respondenter, hvor det synes relevant, med resultaterne opdelt efter respondenternes ansættelsessted samt omfanget af deres erfaring med retstolkning. Efter ansættelsessted er respondenterne opdelt i domstolsjurister ansat ved en byret og domstolsjurister ansat ved en landsret. For så vidt angår tolkeerfaring, er respondenterne opdelt i tre grupper med udgangspunkt i antallet af tolkede retsmøder, som respondenterne i 2009 har medvirket i. Ved alene at spørge til antallet af tolkede retssager i 2009 risikerer vi ganske vist, at respondenterne måske typisk deltager i flere eller færre retsmøder med tolk om året. Vi formoder dog, at respondenterne i højere grad vil kunne anslå et realistisk antal for det umiddelbart forudgående år, end hvis vi havde bedt dem anslå antallet i alt eller gennemsnitligt pr. år. Formålet er således at opnå så valide data som muligt. Der opereres med følgende respondentgrupper efter omfang af tolkeerfaring:

1. 0 - 10 retssager i år 2009 – herefter kaldet respondenterne med mindst erfaring med retstolkning (i alt 102 respondenter).
2. 11 - 20 retssager i år 2009 – herefter kaldet respondenterne med medium erfaring med retstolkning (i alt 35 respondenter).
3. mere end 20 retssager i år 2009 – herefter kaldet respondenterne med størst erfaring med retstolkning (i alt 20 respondenter).

Som det fremgår af ovenstående, besvarede alene 157 af de 170 respondenter spørgsmålet om omfanget af deres erfaring med retstolkning.

2.7 RESULTATER

I dette afsnit præsenteres respondenternes besvarelse i den rækkefølge, som spørgsmålene optræder i i spørgeskemaet. For spørgsmålene i del 1 til 5 præsenteres den samlede svarfordeling i tabelform. Hvor det synes relevant, præsenteres svarfordelingen set i relation til respondenternes ansættelsessted og omfanget af deres tolkeerfaring. Af pladshensyn præsenteres disse resultater alene i tabelform, når resultaterne er meget taltunge.

2.7.1 Spørgsmål 1: Respondenternes ansættelsessted

På spørgsmålet ”hvor er du ansat?” svarer respondenterne som vist i nedenstående tabel 2.

Tabel 2: Ansættelsessted

Hvor er du ansat?		
Svarmuligheder	Besvarelser i procent	Antal besvarelser
som retspræsident i en landsret	0,0%	0
som landsdommer	12,4%	21
som konstitueret landsdommer	1,8%	3
som retsassessor i en landsret	1,2%	2
som dommerfuldmægtig i en landsret	1,8%	3
som retspræsident i en byret	2,9%	5
som dommer i en byret	46,4%	79
som retsassessor i en byret	18,8%	32
som dommerfuldmægtig i en byret	14,7%	25
Antal besvarelser		170
Undladt at svare		0

Tabellen viser, at langt størstedelen af respondenterne er ansat ved en byret (82,8 %). Internt i byretterne udgøres den største respondentgruppe af dommere (46,4 %). For så vidt angår de respondenter, der er ansat ved en af landsretterne (17,2 %), er størsteparten landsdommere (12,4 %). Som det fremgår af tabellen, har alle 170 respondenter besvaret dette spørgsmål.

2.7.2 Spørgsmål 2: Respondenternes køn

Nedenstående tabel 3 viser, at flertallet af respondenterne (55,9 %) er kvinder. I byretterne og landsretterne udgør kvinderne henholdsvis 55,3 % og 58,6 % af respondenterne. Som det fremgår af tabellen, har alle respondenter besvaret dette spørgsmål.

Tabel 3: Køn

Hvad er dit køn?		
Svarmuligheder	Svarprocent	Antal besvarelser
Kvinde	55,9%	95
Mand	44,1%	75
Antal besvarelser		170
Undladt at svare		0

2.7.3 Spørgsmål 3 og 4: Respondenternes alder og antal ansættelsesår

Nedenstående tabel 4 viser respondenternes aldersspredning og varigheden af respondenternes ansættelse ved de danske domstole. I alt har 163 respondenter besvaret spørgsmålene om alder og antal ansættelsesår.

Tabel 4: Alder og antal ansættelsesår

	N	Range	Minimum	Maximum	Gennemsnit
Hvad er din alder?	163	42	27	69	47,18
Hvor længe har du været ansat hos de danske domstole i et dommererhverv? (hele år)	163	43	0	43	13,17
N	163				

Tabellen viser, at den yngste respondent er 27 år, mens den ældste er 69 år. Gennemsnitsalderen er 47,18 år. Varigheden af respondenternes ansættelse varierer fra 0 til 43 år. Den gennemsnitlige ansættelsestid er på 13,7 år. Søndres der mellem, om respondenterne er ansat ved en landsret eller byret, er gennemsnitsalderen henholdsvis 48,46 år og 46,94 år og ansættelsesperioden henholdsvis 12,54 år og 13,29 år.

2.7.4 Spørgsmål 5: Domstolsstyrelsens "Vejledning om tolkning i retten"

Spørgsmålet om, hvorvidt respondenterne kender Domstolsstyrelsens "Vejledning om tolkning i retten" (Domstolsstyrelsen 2003b), besvares af i alt 163 respondenter. Af nedenstående tabel 5 fremgår det, at lidt over halvdelen (50,3 %) af disse ikke kender vejledningen.

Tabel 5: Kendskab til "Vejledning om tolkning i retten"

Kender du Domstolsstyrelsens "Vejledning om tolkning i retten" (2003)?		
Svarmuligheder	Svarprocent	Antal besvarelser
Ja	49,7%	81
Nej	50,3%	82
Antal besvarelser		163
Undladt at svare		7

Ses svarfordelingen i relation til ansættelsessted, er 48,9 % af domstolsjuristerne ansat ved en byret ikke bekendt med vejledningen. Det tilsvarende tal for domstolsjurister ansat ved en af landsretterne er 57,7 %. Domstolsjurister ansat ved landsretterne er

således i højere grad end domstolsjurister ansat ved byretterne ikke bekendt med vejledningen.

Set i relation til omfanget af respondenternes erfaring med retstolkning viser undersøgelsen, at kendskabet til vejledningen stiger i takt med respondenternes erfaring med retstolkning. Således kendes vejledningen af 50 % af respondenterne med mindst erfaring med retstolkning, 51,4 % af respondenterne med medium erfaring med retstolkning og 55 % af respondenterne med størst tolkeerfaring.

2.7.5 Spørgsmål 6: Omfanget af respondenternes erfaring med tolkning

Nedenstående tabel 6 viser omfanget af respondenternes individuelle erfaring med retstolkning. Tabellen viser, at omfanget varierer fra 0 til 100 retssager i 2009. Flertallet af respondenterne (65 %) har deltaget i 0 – 10 retssager med tolk i 2009, 22,3 % i 11 – 20 retssager med tolk i 2009 og 12,7 % i mere end 20 retssager med tolk i 2009. Respondenterne har i gennemsnit deltaget i 12,52 tolkede retssager i år 2009. Af de 170 respondenter har 157 besvaret spørgsmålet.

Tabel 6: Erfaring med retstolkning

	N	Range	Minimum	Maximum	Gennemsnit
Hvor mange retssager, hvor der medvirkede tolk, har du deltaget i i år 2009? (anfør et anslået antal)	157	100	0	100	12,52
N	157				

I byretterne varierer det individuelle antal af retssager fra 0 til 100 retssager. I landsretterne varierer det fra 0 til 20 retssager. I gennemsnit har en domstolsjurist ansat ved landsretten deltaget i 8,20 retssager i 2009, hvor der medvirkede tolk, mens det tilsvarende tal for domstolsjurister ansat i byretterne er 13,24 retssager. Undersøgelsen dokumenterer således, at der oftere medvirker tolk i byretterne end i landsretterne.

2.7.6 Spørgsmål 7: Tiltaleform

Nedenstående tabel 7 viser, hvilken tiltaleform respondenterne selv mener at anvende, når de henvender sig til den fremmedsprogede i en retssag, hvor der medvirker tolk. Af de 157 respondenter, der besvarer spørgsmålet, anfører 79,6 %, at de tiltaler den fremmedsprogede direkte. Den indirekte tale, hvor dommeren henvender sig til tolken i stedet for at henvende sig direkte til den fremmedsprogede, anvendes af 1,9 % af respondenterne. At de kombinerer den direkte tale med den indirekte tale, anføres af

13,4 % af respondenterne. At de ikke henvender sig til den fremmedsprogede i en retssag, anføres af 1,9 % af respondenterne. Nogle ganske få respondenter (3,2 %) svarer, at de ikke ved, hvad de skal svare på dette spørgsmål.

Tabel 7: Tiltaleform

Hvilken tiltaleform anvender du normalt, når du henvender dig til den fremmedsprogede i en retssag, hvori der medvirker tolk?		
Svarmuligheder	Svarprocent	Antal besvarelser
den direkte tale (f.eks. "hvor var De/du kl. 18.00 den 3. marts 2009?")	79,6%	125
den indirekte tale (f.eks. "hvor var han/hun kl. 18.00 den 3. marts 2009?")	1,9%	3
både den direkte og den indirekte tale	13,4%	21
jeg henvender mig ikke til den fremmedsprogede under en retssag	1,9%	3
det kan jeg ikke svare på	3,2%	5
Antal besvarelser		157
Undladt at svare		13

Set i relation til ansættelsessted anfører 80 % af domstolsjuristerne ved landsretterne og 79,5 % af domstolsjuristerne ved byretterne, at de anvender direkte tale. Den direkte tale er således den tiltaleform, som domstolsjuristerne i overvejende grad mener at anvende i begge instanser. Den indirekte tale anvendes slet ikke af domstolsjuristerne, der er ansat ved landsretterne, mens enkelte respondenter (2,3 %), der er ansat ved byretterne, angiver at anvende denne tiltaleform. At de kombinerer de to tiltaleformer, anføres af 4 % af domstolsjuristerne ansat ved en landsret og af 15,1 % af domstolsjuristerne ansat ved en byret. At de slet ikke henvender sig til den fremmedsprogede under en retssag, anføres af 8 % af domstolsjuristerne ansat ved en landsret, mens alene 0,8 % af domstolsjuristerne ansat ved en byret gør brug af denne svarmulighed. Af domstolsjuristerne ansat ved en landsret og ved byretterne anfører henholdsvis 8 % og 2,3 %, at de ikke kan besvare spørgsmålet.

Ses svarfordelingen i relation til omfanget af respondenternes erfaring med retstolkning, viser nedenstående tabel 8, at domstolsjurister med størst erfaring med retstolkning i højere grad end gennemsnittet af samtlige respondenter mener at gøre brug af både den indirekte tale (5 %) og kombinationen af direkte og indirekte tale (20 %). Ligeledes viser tabellen, at brugen af den indirekte tale stiger i takt med respondenternes erfaring med tolkning. Endelig viser tabellen, at alene respondenterne med mindst tolkeerfaring slet ikke henvender sig til den fremmedsprogede under en retssag. De respondenter, der anfører, at de ikke kan besvare spørgsmålet, tilhører ligeledes alle denne gruppe. Fælles for alle grupper er, at den foretrukne tiltaleform er direkte tale. I gruppen med medium erfaring anfører fx hele 91,4 %, at de udelukkende anvender direkte tale.

Tabel 8: Tiltaleform afhængig af erfaring med retstolkning

Hvilken tiltaleform anvender du normalt, når du henvender dig til den fremmedsprogede i en retssag, hvori der medvirker tolk?	0 - 10 retssager		11 - 20 retssager		Mere end 20 retssager	
Svarmuligheder	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal
den direkte tale (fx "hvor var De/du kl. 18.00?")	76,5%	78	91,4%	32	75,0%	15
den indirekte tale (fx "hvor var han/hun kl. 18.00?")	1,0%	1	2,9%	1	5,0%	1
både den direkte og den indirekte tale	14,7%	15	5,7%	2	20,0%	4
jeg henvender mig ikke til den fremmedsprogede	2,9%	3	0,0%	0	0,0%	0
det kan jeg ikke svare på	4,9%	5	0,0%	0	0,0%	0
Antal besvarelser		102		35		20
Undladt at svare		0		0		0

2.7.7 Spørgsmål 8: Oplevede problemer med tolke

På spørgsmålet "har du oplevet problemer i forbindelse med brug af tolk?" svarer 24,8 % af de 157 respondenter, der besvarer spørgsmålet, at de ikke har oplevet problemer med retstolke. I alt 75,2% af respondenterne anfører således, at de har oplevet problemer med retstolke. Svarfordelingen fremgår af nedenstående tabel 9.

Tabel 9: Oplevede problemer

Har du oplevet problemer i forbindelse med brug af tolk?		
Svarmuligheder	Besvarelse i procent	Antal besvarelser
Nej	24,8%	39
Ja	75,2%	118
Antal besvarelser		157
Undladt at svare		13

Opdelt efter ansættelsessted svarer 74,2 % af de domstolsjurister, der er ansat ved en byret, og 80 % af de domstolsjurister, der er ansat ved en landsret, at de har oplevet problemer. Ses besvarelsen i relation til omfanget af domstolsjuristernes erfaring med retstolkning, svarer 68,6 % af respondenterne med mindst tolkeerfaring, at de har oplevet problemer. Af respondenterne med medium tolkeerfaring har 80 % oplevet problemer. Af respondenterne med størst tolkeerfaring anfører 100 %, at de har oplevet problemer med tolke. Undersøgelsen indikerer således, at spørgsmålet om, hvorvidt respondenterne har oplevet problemer med tolke, statistisk set afhænger af deres observationsmængde, idet det alt andet lige er mere sandsynligt, at respondenter med stor tolkeerfaring har oplevet problemer end respondenter med lille erfaring.

2.7.8 Spørgsmål 9: Oplevede problemer med tolke med/uden tolkeuddannelse

I spørgsmål 9 blev de 118 respondenter, der på spørgsmål 8 svarede, at de har oplevet problemer med tolke, bedt om at angive, om problemerne kan henføres til tolke med/uden en tolkeuddannelse. Som det fremgår af tabel 10, kan næsten halvdelen af de 118 respondenter (47,5 %) ikke besvare spørgsmålet. Dette kunne tyde på, at domstolsjuristerne ofte ikke ved, om det er en uddannet eller ikke uddannet tolk, der medvirker i en konkret retssag. Af de 118 respondenter anfører 28 %, at de har oplevet problemer med uddannede tolke, mens 44,1 % anfører, at de har oplevet problemer med ikke uddannede tolke. Kigger vi alene på de 62 respondenter, der ser sig i stand til at besvare spørgsmålet, viser undersøgelsen, at 52 (83,9 %) af disse har oplevet problemer med tolke uden en tolkeuddannelse og 33 (53,2 %) med tolke, der har en tolkeuddannelse. Det bemærkes, at i alt 23 respondenter har sat kryds i begge svarkategorier. Umiddelbart viser undersøgelsen således, at domstolsjurister oplever en retssag, hvor der medvirker en tolk uden tolkeuddannelse, som mere problematisk end en retssag, der tolkes af en uddannet tolk.

Tabel 10: Problemer med uddannede/ikke uddannede tolke

Har du oplevet problemer med (sæt gerne flere krydser)		
Svarmuligheder	Besvarelse i procent	Antal besvarelser
tolke, der har en uddannelse som tolk?	28,0%	33
tolke, der ingen tolkeuddannelse har?	44,1%	52
det kan jeg ikke svare på	47,5%	56
Antal besvarelser		118
Undladt at svare		52

Set i relation til ansættelsessted anfører hele 75 % af de respondenter, der er ansat ved en landsret, at de ikke kan besvare spørgsmålet. For respondenterne ansat ved en byret er det tilsvarende tal 41,8 %. Undersøgelsen viser således, at domstolsjuristerne ansat ved en landsret i langt højere grad end domstolsjuristerne ansat ved en byret ikke kender de medvirkende tolkes uddannelsesmæssige baggrund. Af de forholdsvist få respondenter ansat ved en landsret, der besvarer spørgsmålet, har 10 % oplevet problemer med uddannede tolke og 15 % med ikke uddannede tolke. De tilsvarende tal for respondenterne ansat ved en byret er henholdsvis 31,6 % og 50 %.

Opdelt efter omfanget af respondenternes erfaring med retstolkning viser nedenstående tabel 11, at alle respondenter uanset omfanget af deres erfaring oftere oplever problemer med tolke, der ingen uddannelse har, end med uddannede tolke. Samtidig viser undersøgelsen, at det er respondenterne med mindst og medium tolkeerfaring, der primært ikke ser sig i stand til at besvare spørgsmålet. Ligeledes er det bemærkelsesværdigt, at henholdsvis 32 og 7 af respondenterne i disse to grupper helt

har undladt at besvare spørgsmålet, mens alle respondenter med størst tolkeerfaring besvarer spørgsmålet. I denne gruppe anfører alene 35 %, at de ikke kan svare på, om de oplevede problemer kan kædes sammen med uddannede eller ikke uddannede tolke. Af respondenterne med størst erfaring med retstolkning har 55 % oplevet problemer med tolke uden en tolkeuddannelse, og 30 % har oplevet problemer med uddannede tolke. Undersøgelsen indikerer således, at respondenter med størst erfaring med retstolkning i højere grad end de øvrige kender de medvirkende tolkes uddannelsesmæssige baggrund.

Tabel 11: Problemer afhængig af respondenternes tolkeerfaring

Har du oplevet problemer med (sæt gerne flere krydser)	Respondenter der har medvirket i 0-10 retssager med medvirkende tolk		Respondenter der har medvirket i 11-20 retssager med medvirkende tolk		Respondenter der har medvirket i mere end 20 retssager med medvirkende tolk	
	I procent	Antal	I procent	Antal	I procent	Antal
tolke, der har en uddannelse som tolk?	28,6%	20	25,0%	7	30,0%	6
tolke, der ingen tolkeuddannelse har?	42,9%	30	39,3%	11	55,0%	11
det kan jeg ikke svare på	50,0%	35	50,0%	14	35,0%	7
Antal besvarelser		70		28		20
Undladt at svare		32		7		0

2.7.9 Spørgsmål 10: Eksempler på oplevede problemer

I spørgsmål 10 blev respondenterne bedt om at anføre eksempler på de problemer, som de har oplevet med tolke i praksis. De blev endvidere bedt om – om muligt - at anføre, om problemerne kan relateres til uddannede eller ikke uddannede tolke samt til specifikke sprog. I alt 61 respondenter gjorde brug af muligheden for at anføre en kommentar. Kommentarerne er blevet analyseret med udgangspunkt i Grounded Theory ved at skabe mønstre i kommentarerne uden på forhånd at have fastlagt konkrete kategorier. Analysen resulterede i en inddeling af respondenternes kommentarer i ni induktive kategorier, der udgør konceptualiseringer af kommentarerne. De ni kategorier er her oplistet efter hyppighed:

1. Tolkemåden – hvad (bør) tolkes og på hvilken måde?
2. Off-record-samtale – tolken og den fremmedsprogede taler med hinanden under retsmødet.
3. Sprogkunderskaber – tolkens beherskelse af dansk og fremmedsproget.
4. Tolkens habilitet og neutralitet.
5. Viden og uddannelse – tolkens forudsætninger.

6. Tiltaleform – tolkens og parternes brug af tiltaleform.
7. Tolkekvalitet – er tolkningen fyldestgørende?
8. Rolleforvirring – tolken agerer part.
9. Formalia – praktisk-etiske problemer.

Da respondenterne i deres kommentarer ofte kommer ind på mere end en enkelt problemstilling, har vi i de ni nedenstående tabeller splittet kommentarerne op i mindre delkommentarer. Tabellerne indeholder derfor mere end 61 kommentarer i alt. I de tilfælde, hvor en delkommentar realiserer et indhold, som kunne berettige til en placering i mere end én svarkategori, er delkommentaren klassificeret som tilhørende den svarkategori, som efter vores mening afspejler kommentarens primære budskab. Hvis en delkommentar kun synes forståelig, hvis den præsenteres sammen med dens oprindelige kontekst, anfører vi den nødvendige kontekst i []. Respondenternes eventuelle angivelse af, om de anførte problemer kan relateres til bestemte sprog eller tolkens uddannelsesmæssige baggrund, er anført i forlængelse af problembeskrivelsen.

Vi bemærker, at klassificeringen af respondenternes kvalitative delkommentarer som tilhørende en af nedenstående kategorier i sagens natur baserer sig på vores subjektive fortolkning af respondenternes kommentarer.

Tabel 12: Tolkemåden - hvad (bør) tolkes og på hvilken måde?

1. <i>Jeg har ofte oplevet, at ikke uddannede tolke, ikke oversætter direkte, men enten fortolker det der er sagt. Sprog Grønlandsk, Arabisk.</i> 2. <i>Flere tilfælde af manglende opfattelse af rollen som retstolk, der laver en direkte tolkning. Bl.a. med arabiske tolke.</i> 3. <i>Lange samtaler uden oversættelse mellem tolken og den fremmedsprogede, fortolkninger fra tolkens side, omformuleringer og omskrivninger fra tolkens side, forklaringer m.v. fra tolkens side i forhold til den fremmedsprogede uden parternes eller rettens mellemkomst. Der er tale om uddannede, godkendte tolke. Problemerne findes sjældnere ved tolkning til og fra europæiske sprog.</i> 4. <i>Nogle gange har man på fornemmelsen at ikke alt bliver oversat.</i> 5. <i>Problemer med, at de synes de skal kommentere hvad der foregår i retssalen og kommentere det der bliver sagt.</i> 6. <i>Det sker ofte, at tolken oversætter, og så forstår den afhørte ikke spørgsmålet, og i stedet for at oversætte den afhørtes spørgsmål til forståelse af spørgsmålet, forsøger tolken selv at præcisere spørgsmålet eller forklare det, hvilket jeg</i>

finder meget kritisabelt.

7. At tolken ikke bare oversætter, men også selv stiller spørgsmål og drager konklusioner.
8. Arabisk/kurdisk el. lign og somaliske tolke. [Tolken og pågældende diskuterer i lang tid, hvorefter tolken siger: "det ved han ikke" eller "Han siger nej". Jeg mangler en forklaring på, hvad der dækker sig bag diskussionen.] Jeg kan have en mistanke om, at tolken ikke blot oversætter et spørgsmål + svar, men forsøger at skabe mening og sammenhæng. Hvis det pågældende siger, er noget vrøvl, vil jeg jo gerne blot have det oversat, så jeg selv kan tage stilling til, om det er noget vrøvl. Jeg vil også gerne selv give forklaringer og yderligere anvisninger, som så oversættes.
9. [Typisk, at tolken og den fremmedsprogede har en længere "snak", der resulterer i et meget kort svar,] herunder at tolken ikke forstår, at der blot skal tolkes, hvad der bliver sagt og ikke tolkens udlægning af det.
10. Et ofte forekommende problem er, at den fremmedsprogede kommer med en lang forklaring, som ikke bliver oversat fuldstændig, men tolken fremkommer med sin version af svaret, ofte meget kortfattet.
11. Ofte et problem at tolken ikke skærer den afhørende af, når han/hun svarer meget langt på et spørgsmål, der kun skal besvares med f.eks. ja eller nej. Tror ikke, at det er et specielt problem for ikke-uddannede tolke eller at det er et specielt sprog, der giver anledning til problemer.
12. Tolkene må generelt godt blive bedre til at dele tolkningen op i små bidder - i stedet for at dommeren skal afbryde og bede om at få oversat (både uddannede og uuddannede tolke).
13. Det kunne også være ønskeligt om flere tolke kunne simultantolke, så afhøringerne ikke blev så afbrudte, men at det gik mere flydende.
14. Tolkene svarer "selv" i stedet for uzensureret at gengive det sagte.
15. Der sker ikke tolkning med passende mellemrum.
16. Tolkene kan have en tendens til at stille spørgsmål uopfordret – dvs. i stedet for straks at oversætte til dansk, så stilles der "opklarende" spørgsmål til det, vidnet/tiltalte forklarer. Det er meget uhensigtsmæssigt, for hele systemet bygger på, at dommerne ved ALT hvad der bliver sagt under en retssag.
17. Jeg har oplevet ikke uddannede tolke som i bedste mening påtog sig at forklare, meget ophidsede parter på tyrkisk/arabisk, sagens kerne udenom den direkte tolkning. Det vidste sig ikke at stemme overens med hvad advokaterne og jeg

havde sagt.

- 18. Tolke som kun oversætter en del af sigtedes tale. Jeg ved ikke med sikkerhed, om der alene har været tale om tolke, der ikke har gennemført tolkeuddannelse.*
- 19. Problemet er de ikke uddannede tolke - som vi har flest af. [Det drejer sig bl.a. om, at der kommunikeres for meget på fremmedsproget, før oversættelse finder sted.] Længerevarende indlæg fra advokater/anklagere bliver ofte ikke oversat, da disse som regel er dårlige til at indlægge pauser, og da tolkene sjældent kan tolke simultant.*
- 20. Tolken oversætter ikke altid løbende for den fremmedsprogede, hvad der sker i retten. Nogen gange får man fornemmelse af, at tolken kun oversætter et resumé af, hvad der siges på dansk og tilsvarende kun et resumé af, hvad der siges på udenlandsk.*
- 21. Nogle gange virker oversættelsen meget kort, og man kan være nervøs for, om alt kommer med.*
- 22. F. eks. tolke, der ikke oversætter alt hvad der siges (gælder alt sammen ikke-uddannede tolke).*
- 23. Der kan også være tale om, at tolken ikke oversætter instrukser til parten, selv om det var meningen, og man så må insistere på, at det bliver oversat, f.eks. instrukser om, at parten kun skal besvare spørgsmål og ikke selv forklare om alt muligt. Det er der mange tolke, der viger tilbage fra at oversætte.*
- 24. Der er oftest problemer med ikke uddannede tolke. Der kan være tale om meget lange oversættelser, der bliver besvaret med et "ja" eller drøftelser tolken/parten imellem, der ender med at blive besvaret meget kortfattet, hvilket giver et forkert indtryk.*
- 25. Jeg oplever ofte, at tolke, der tolker på f.eks. arabisk, rumænsk og tyrkisk ikke tolker alt, hvad tiltalte/vidnet svarer. De "samler op" og oversætter essensen. Det vil sige, at der bliver sagt en masse, som ikke bliver oversat. Det er tidsbesparende og praktisk, men det kan være svært at få tolkene til at forstå, at disse hensyn må vige for den sikkerhed, der ligger i, at retten hører alt, hvad tiltalte/vidnet siger. Det vanskeliggøres også af, at tiltalte ofte vil være i en presset og ophidset situation, hvor de bare snakker løs til tolken, så det kan være meget vanskeligt at nå at oversætte det hele. Hvis man som dommer hele tiden afbryder og griber ind, kan det opleves meget negativt for tiltalte - som oplever at blive irettesat/skældt ud.*
- 26. [Tolken har samtaler med tiltalte/vidnet] og oversætter ikke trods henstilling alt, hvad der bliver sagt.*

27. *Det kan være nødvendigt flere gange at bede tolken oversætte det hele.*
28. *Tolke der "fortolker" svar.*
29. *Der svares langt, men oversættes med et "ja" eller "nej".*
30. *At der siges en hel masse og tolken oversætter med et "ja" eller "nej".*
31. *Meget lange svar, der alene oversættes med et ja eller et nej.*
32. *Det ideelle er korte spørgsmål og korte svar, som tolkes i "små bidder".*
33. *Tolke som kun oversætter en del af sigtedes tale. Jeg ved ikke med sikkerhed, om der alene har været tale om tolke, der ikke har gennemført tolkeuddannelse.*
34. *Rumænsk tolk, der ikke var kyndig i simultantolkning, og som kørte hurtigt træt. Ikke uddannet.*
35. *Tolken kunne ikke simultantolke under hovedforhandlingen.*
36. *De oversætter ikke altid korrekt.*
37. *Nogle gange har man en mistanke om, at tolkningen ikke er korrekt. Ingen forskel på uddannede og uuddannede tolke.*
38. *Ukorrekt oversættelse vedr. sprog, jeg har et vist kendskab til.*
39. *Fornemmelse af, at tolken ikke oversatte korrekt samt manipulerede med svaret.*
40. *En russisk tolk, der i en fiskeristraffesag ikke var i stand til at tolke korrekt/tilstrækkeligt præcist.*
41. *At tolken ikke kan simultantolke.*
42. *Uddannet engelsk tolk, der tolkede ukorrekt, hvilket vi alle kunne høre. Tror at det blot var sjusk.*

I ovenstående tabel 12 har vi samlet de 42 kommentarer, som reflekterer over tolkemodus (konsekutivtolkning versus simultantolkning) samt den måde, hvorpå tolke efter respondenternes mening gengiver eller bør gengive det sagte. Mange respondenter giver udtryk for, at de ønsker en *korrekt* (kommentar 36, 37, 38, 39, 40 og 42) samt *fuldstændig* og *præcis* gengivelse af det sagte (fx kommentar 1, 2, 4, 7, 18, 21, 23 og 25). I praksis oplever respondenterne dog ofte, at tolkene i stedet for at tolke *alt* sammenfatter det sagte (fx kommentar 20, 22, 24, 26, 27, 29, 30, 31 og 33) eller gengiver det sagte med egne ord (fx kommentar 1, 3, 6, 9, 10, 14 og 28). Enkelte respondenter tilføjer, at en sådan tolkeadfærd er problematisk, fordi den går ud over

retssikkerheden. I kommentar 25 (se også kommentar 8 og 16) hedder det fx: *"Jeg oplever ofte, at tolke, der tolker på f.eks. arabisk, rumænsk og tyrkisk ikke tolker alt, hvad tiltalte/vidnet svarer. De "samler op" og oversætter essensen. Det vil sige, at der bliver sagt en masse, som ikke bliver oversat. Det er tidsbesparende og praktisk, men det kan være svært at få tolkene til at forstå, at disse hensyn må vige for den sikkerhed, der ligger i, at retten hører alt, hvad tiltalte/vidnet siger [...]"*.

Nogle af respondenterne reflekterer over mulige årsager til, at tolke ikke altid tolker alt, hvad der bliver sagt. Således anføres i kommentar 19: *"[...] Længerevarende indlæg fra advokater/anklagere bliver ofte ikke oversat, da disse som regel er dårlige til at indlægge pauser, og da tolkene sjældent kan tolke simultant."* I kommentar 25 hedder det: *"Det vanskeliggøres også af, at tiltalte ofte vil være i en presset og ophidset situation, hvor de bare snakker løs til tolken, så det kan være meget vanskeligt at nå at oversætte det hele."* Disse kommentarer viser således, at både de fremmedsprogede tolkebrugere og de institutionelle tolkebrugere til tider ikke tager hensyn til, at de deltager i en tolket kommunikationssituation.

I relation til tolkemodus reflekterer en del respondenter over fordele og ulemper ved henholdsvis simultantolkning (samtidig tolkning) og konsekutivtolkning (efterfølgende tolkning). Nogle respondenter reflekterer over de problemer, der kan opstå, når tolken gengiver parternes ytringer konsekutivt. I kommentar 12 anfører en respondent således, at den konsekutive tolkemodus, hvor tolken venter med sin gengivelse af det sagte, til den talende har afsluttet sit muligvis meget lange udsagn, kan resultere i, at ikke alt tolkes, fordi det ikke er muligt at huske alt, hvad der bliver sagt. I kommentar 12 og 15 giver to respondenter som følge heraf udtryk for, at tolken bør gengive det sagte i mindre bidder og med kortere mellemrum. Disse respondenter ønsker altså, at tolken skal indskyde sine gengivelser af det sagte, når den talende parts talestrøm indeholder naturlige pauser. Indeholder talestrømmen ikke sådanne naturlige pauser, vil tolken være nødsaget til at afbryde den talende. Som en anden mulighed anfører en respondent i kommentar 32, at alle parter bør gøre brug af korte spørgsmål og svar, når der tolkes konsekutivt. En enkelt respondent (kommentar 13) foreslår, at der anvendes simultantolkning i stedet for konsekutivtolkning. I kommentar 34, 35 og 41 præciserer respondenterne, at de opfatter det som en mangel, når en tolk ikke kan simultantolke.

Tabel 13: Off-record-samtale - tolken og den fremmedsprogede taler med hinanden under retsmødet

1. <i>Der er oftest problemer med ikke uddannede tolke. [Der kan være tale om meget lange oversættelser, der bliver besvaret med et "ja"] eller drøftelser tolken/parten imellem, der ender med at blive besvaret meget kortfattet, hvilket giver et forkert indtryk.</i>2. <i>Manglende forståelse for, at tolken ikke skal føre selvstændige samtaler med den</i>

fremmedsprogede.

3. Uuddannet tolk, somalisk, [der identificerede sig med de tiltalte i sagen] og tydeligvis diskuterede de svar der skulle gives.
4. Problemet er de ikke uddannede tolke - som vi har flest af. Det drejer sig bl.a. om, at der kommunikeres for meget på fremmedsproget, før oversættelse finder sted.
5. Det er et problem, når der opstår en lang samtale/diskussion mellem tolken og tiltalte/sigtede/parten/vidnet på et sprog, som man ikke selv forstår.
6. Sker også, at tolken begynder at diskutere med vedkommende.
7. [Af og til problemer med tolk, der svarer for den afhørte], eller som kommunikerer indbyrdes med den afhørte under afhøringen.
8. Det er ikke sjældent forekommende, at tolken indleder diskussion med tiltalte/vidner i forbindelse med spørgsmål. Har meget sandsynligt været ikke uddannede tolke. Husker ikke hvilket sprog.
9. F. eks. tolke, der går i samtale med udlændingen i stedet for at oversætte (gælder alt sammen ikke-uddannede tolke).
10. Det hænder også ofte, at tolkene taler indbyrdes med den afhørte, uden at deres samtale bliver oversat. [Tolken skal ikke være hverken ven med anklager, forsvarer eller den afhørte.]
11. Tolken har samtaler med tiltalte/vidnet.
12. Tolken nøjes ikke med at oversætte, men taler sammen med udlændingen.
13. Der kan pludselig opstå ""snak"" mellem tolk og den, der afhøres.
14. At der tales indbyrdes mellem tolk og fremmedsproget uden oversættelse. Man må herefter bede om forklaring på, hvad der er foregået.
15. Typisk, at tolken og den fremmedsprogede har en længere "snak", der resulterer i et meget kort svar, [herunder at tolken ikke forstår, at der blot skal tolkes, hvad der bliver sagt og ikke tolkens udlægning af det].
16. Nogle tolke går ind på en diskussion med den, der skal afhøres.
17. Jeg har oplevet problemer med tolkning til baltiske sprog, når det har været ikke-uddannede tolke. Tolken nøjes ikke med at oversætte det, der bliver sagt, men holder lange samtaler med den, der tolkes for, om hvad der skete, - udover

hvad der må anses for nødvendigt.

- 18. Problemer med at tolken og den tiltalte sidder og diskuterer noget, som jeg ikke ved hvad er... Gælder især tolke indenfor ikke europæiske sprog som "afrikansk", persisk og "afghansk.*
- 19. [Typisk begynder tolken at forklare sig og argumentere på vegne af den tiltalte/sigtede,] eller at drøfte besvarelsen, inden denne bliver oversat.*
- 20. Alt for ofte forekommende er, at der forekommer lange samtaler mellem tolk og part, selv om både spørgsmål og svar er helt enkle.*
- 21. Tolke, der fører lange indforståede samtaler med tiltalte eller vidner.*
- 22. Arabisk/kurdisk el. lign og somaliske tolke. Tolken og pågældende diskuterer i lang tid, hvorefter tolken siger: "det ved han ikke" eller "Han siger nej". Jeg mangler en forklaring på, hvad der dækker sig bag diskussionen.*
- 23. Tolken og den tiltalte taler sammen indbyrdes.*

Ovenstående tabel 13 indeholder 23 kommentarer, i hvilke respondenterne reflekterer over, at de i praksis oplever, at nogle tolke går i dialog med den fremmedsprogede. En række respondenter anfører, at tolkene enten slet ikke informerer de institutionelle brugere om indholdet af disse samtaler mellem den fremmedsprogede og tolken eller alene sammenfatter disse i form af en slags konklusion. Mange respondenter giver i den forbindelse udtryk for, at det er absolut nødvendigt, at tolken informerer de institutionelle tolkebrugere om indholdet af samtalerne. I kommentar 3 og 19 kommer det til udtryk, at samtaler mellem den fremmedsprogede og tolken af de institutionelle tolkebrugere opfattes, som om tolken og den fremmedsprogede drøfter, hvordan den fremmedsprogede bør besvare et spørgsmål. Kommentar 3 og 19 viser, at nogle institutionelle tolkebrugere betragter tolken med mistro. Disse respondenter opfatter tolkens samtale med den fremmedsprogede som en favorisering af denne, fordi de tror, at tolken rådgiver den fremmedsprogede om, hvordan denne bør besvare et stillet spørgsmål. At tolkens samtale med den fremmedsprogede kan skyldes, at tolken har brug for at stille opklarende spørgsmål om det, den fremmedsprogede siger, for at kunne tolke det korrekt, synes alene en enkelt respondent at være opmærksom på (kommentar 17).

Tabel 14: Sprogkunderskab – tolkens beherskelse af dansk og fremmedsproget

- 1. Tolke som ikke taler dansk på et tilstrækkeligt niveau, tolke som ikke taler/kender en bestemt dialekt. Jeg ved ikke med sikkerhed, om der alene har været tale om tolke, der ikke har gennemført tolkeuddannelse.*

2. *Manglende sprogkunderskaber.*
3. *[F. eks. tolke, der ikke er tilstrækkeligt kvalificerede i dansk (gælder alt sammen ikke-uddannede tolke).*
4. *Nogle tolke behersker ikke dansk i tilstrækkeligt omfang. De ovennævnte problemer med tolke opstår normalt aldrig med veluddannede, autoriserede, men forekommer hyppigere blandt ikke uddannede tolke ved sprog, som ligger langt fra dansk og det vi kalder "hovedsprogene".*
5. *Grønlandsk og somalisk. Der var tale om ikke uddannende tolke.*
6. *Tolken har ikke magtet sproget men det har typisk været dansk, det har knebet med. Det har været tolkning af ikke-europæiske sprog, der har givet problemer, måske også af østeuropæiske, men kun i et enkelt tilfælde mindes jeg at tolkning af de store vesteuropæiske sprog har givet problemer, og da var det en uddannet tolk, der medvirkede.*
7. *Det sker ikke sjældent, at der opstår tvivl om tolken og dermed den der tolkes for har forstået, hvad der bliver spurgt om eller for den sags skyld svaret. Nogle gange har det nok så meget med kulturelle forskelle som sproget at gøre.*
8. *Ej god nok til sproget, der ikke er modersmål.*
9. *Taler dårligt dansk. Sigtede/tiltalte og tolken har svært ved at forstå hinanden. Dette gælder for ikke-uddannede tolke: tyrkisk – arabisk.*
10. *Nogle tolke taler heller ikke selv tilstrækkeligt godt dansk og kan være svære at forstå.*
11. *Sproglige problemer, bl.a. med dialekter, som ikke var tolken bekendt, eller måske utilstrækkeligt sprogkendskab hos tolken. Det er af gode grunde svært at vide.*
12. *De kunne ikke den pågældende dialekt eller de kunne for dårligt dansk.*
13. *Enkelte tilfælde med problem med dansk.*
14. *At tolken simpelthen ikke taler godt nok dansk til at kunne have de rigtige nuancer med (primært ikke uddannede).*
15. *Tolke der kan flere sprog og som skal tolke hvori der indgår dialekter.*
16. *Tolken taler ikke tilstrækkeligt godt dansk. Man har en fornemmelse af, at tolken heller ikke mestrer det fremmede sprog, trods forsikringer herom.*
17. *Der er sjældent problemer med tolkning af de "klassiske sprog" som*

engelsk/tysk/fransk.

- 18. Tolkens sprogkundskaber var for ringe (har kun mulighed for at vurdere dette ved engelsk og tysk).*
- 19. Mange tolke af udenlandsk herkomst - nok særligt men ikke udelukkende ikke-uddannede tolke - taler også så dårligt dansk, at oversættelsen bliver upræcis og svær at forstå.*
- 20. Det hænder også ganske ofte, næsten altid, faktisk, at tolken taler meget dårligt dansk - og det kan nogle gange være næsten lige så svært at forstå tolken, som det er at forstå den afhørte. Dette gør sig i sær gældende med arabiske, tyrkiske, og østeuropæiske tolke. Jeg har tidligere arbejdet i Udlændingedirektoratet og mødte tit i Flygtningenævnet, hvor jeg oplevede, at tolkestandarden var meget høj.*

I ovenstående tabel 14 har vi samlet de 20 kommentarer, som berører tolkenes sprogkundskaber. Langt størsteparten af respondenterne anfører, at mange tolkes danskkundskaber er utilstrækkelige. Af kommentarerne fremgår det, at denne kritik primært er møntet på tolke, der ingen tolkeuddannelse har og ikke har dansk som modersmål. Kun to respondenter (kommentar 16 og 18) anfører, at de har oplevet tolke, der ikke behersker det pågældende fremmedsprog i tilstrækkelig grad. Som et konkret eksempel på sprogligt betingede problemer anfører fire respondenter (kommentar 1, 11, 12 og 15), at de i praksis har oplevet, at en rekvireret tolk ikke forstår eller taler den samme dialekt som den fremmedsprogede.

Tabel 15: Tolkens habilitet og neutralitet

- 1. Jeg har oplevet tolke, der optrådte mere som partsrepræsentant end som tolk. Det har typisk været uautoriserede tolke, og ofte de nye fremmedsprog som arabisk, pakistansk og lignende.*
- 2. [Det er ikke sjældent forekommende, at tolken indleder diskussion med tiltalte/vidner i forbindelse med spørgsmål.] Har oplevet, at tolken ikke fremstår neutral. Har meget sandsynligt været ikke uddannede tolke. Husker ikke hvilket sprog.*
- 3. Der er indimellem tvivl om deres habilitet.*
- 4. Tolke som forsøger at "tale" sigtedes sag. Jeg ved ikke med sikkerhed, om der alene har været tale om tolke, der ikke har gennemført tolkeuddannelse.*
- 5. [Det hænder også ofte, at tolkene taler indbyrdes med den afhørte, uden at deres samtale bliver oversat.] Tolken skal ikke være hverken ven med anklager,*

forsvarer eller den afhørte.

6. *Må ej opfatte sig som støttepædagog m. m.*
7. *Tolken fungerede som mellemmand i retten. Tolken havde fungeret som mellemmand uden for retten ved at arrangere møde mellem forældre i en forældreansvarssag.*
8. *Tolk, som ville give sin mening om sagen til kende. Vedkommende blev standset, men det er meget upassende og uprofessionelt. Husker ikke, om der var tale om en uddannet eller ikke uddannet tolk.*
9. *Det var i Grønland. Der blev brugt tolk ved votering med domsmændene, der ikke kunne dansk. Tolken begyndte at forhandle med domsmændene.*
10. *Uuddannet tolk, somalisk, der identificerede sig med de tiltalte i sagen [og tydeligvis diskuterede de svar der skulle gives].*
11. *Også problemer med et vist kendskab mellem tolk og part, især fra mindre sproggrupper. Vedrører altovervejende ikke uddannede tolke.*
12. *Ikke uddannede tolke har jeg oplevet problemer med. Problemet har typisk været, at de har opfattet sig som advokat for den, der tolkes for, ofte den tiltalte. Det har været forskellige sprog.*
13. *Jeg har oplevet problemer med tolkning til baltiske sprog, når det har været ikke-uddannede tolke. [Tolken nøjes ikke med at oversætte det, der bliver sagt, men holder lange samtaler med den, der tolkes for, om hvad der skete, - udover hvad der må anses for nødvendigt.] Det kan særligt være et problem, hvis tolken også har tolket ved en forudgående politirapport.*
14. *Et vidne, der følte sig bange for tolken, der tilhørte en mere religiøs retning af islam end vidnet selv.*

I ovenstående tabel 15 har vi samlet de 14 kommentarer, som kommer ind på emnet neutralitet. En række respondenter anvender metaforer til at beskrive, hvordan en tolk kan forbyrde sig mod sin neutralitet: tolken agerer som *partsrepræsentant* (kommentar 1), *ven med en part* (kommentar 5), *støttepædagog* (kommentar 6), *mellemmand* (kommentar 9) og *advokat* for den fremmedsprogede (kommentar 12). Andre respondenter anvender forskellige idiomatiske udtryk til at beskrive dette: en tolk, der *taler den fremmedsprogedes sag* (kommentar 4), der *giver sin mening til kende* (kommentar 8), *forhandler med domsmændene* (kommentar 9), og *identificerer sig med tiltalte* (kommentar 10). I kommentarerne 11 og 13 anføres det, at det kan være et etisk problem, når tolken kender den fremmedsprogede på forhånd (fx hvis tolken tidligere

har tolket i samme sag). I kommentar 14 anføres det, at en tolks neutralitet kan påvirkes af tolkens religiøse tilhørsforhold.

Tabel 16: Viden og uddannelse – tolkens forudsætninger

1. *Jeg har oplevet tolke der ikke kunne de mest almindelige juridiske begreber. Det er typisk været uautoriserede tolk, og ofte de nye fremmedsprog som arabisk, pakistansk og lignende.*
2. *Ej tilstrækkelig uddannelse (10. klasse ej nok). Manglende træning i tolkefunktion.*
3. *Tolken synes nogle gange at mangle forståelse og kendskab til forløbet af en retssag.*
4. *Jeg har været udsat for, at tolken ikke forstår retshandlingerne og processen, herunder hvornår der skal tolkes (uddannede tolke).*
5. *Manglende overblik.*
6. *Tolke, der ikke kunne de korrekte ord - uddannet irakisk tolk.*
7. *Ikke tilstrækkelig uddannet tolk i civil sag - har selv sagt til advokat, at der burde være indkaldt bedre uddannet tolk.*

I ovenstående tabel 16 har vi samlet de syv kommentarer, i hvilke respondenterne reflekterer over aspekter, som kan relateres til tolkenes uddannelsesmæssige baggrund og forudsætninger. Det anføres, at det er problematisk, når tolken ikke besidder viden om forløbet af en retssag og retshandlingerne (kommentar 3 og 4) samt ikke kender almindelige juridiske begreber og terminologi (kommentar 1, 5 og 6). To respondenter anfører, at det forudsætter uddannelse og tolketræning at kunne arbejde professionelt som tolk (kommentar 2 og 7).

Tabel 17: Tiltaleform - tolkens og parternes brug af tiltaleform

- F. eks. tolke, der bruger indirekte tale i oversættelsen (gælder alt sammen ikke-uddannede tolke).*
1. *Tolke der bruger vendinger: "han/hun siger ...". Jeg husker ikke hvilke sprog det har været med.*
 2. *Alt for ofte forekommende er, at tolken trods gentagne henstillinger oversætter indirekte (han siger...).*
 3. *Jeg taler altid i direkte tale, men tolkene oversætter nogle gange i tredje person -*

altså "den afhørte siger, at ..." .

- 4. Jeg har ofte oplevet, at ikke uddannede tolke, ikke oversætter direkte, [men enten fortolker det der er sagt,] eller udtaler sig i 3. person. Sprog Grønlandsk, Arabisk.*
- 5. Tolken tolkede i 3. person.*
- 6. Jeg oplever også problemer når anklager, forsvarere, advokat taler til tolken i tredjeperson i stedet for at tale direkte til parten.*

I ovenstående tabel 17 har vi samlet de seks kommentarer, i hvilke respondenterne reflekterer over den tiltaleform, der anvendes i retten, når tolkebrugerne henvender sig til den fremmedsprogede. I alt fem respondenter kritiserer tolkene for at anvende indirekte tale. I kommentar 7 reflekterer en respondent omvendt over, at det også er problematisk, når institutionelle brugere anvender den indirekte tale.

Tabel 18: Tolkekvalitet – er tolkningen fyldestgørende?

- 1. Kvaliteten af tolkningen ikke tilstrækkelig god.*
- 2. Dels problemer med, at de er for dårlige til at tolke.*
- 3. På ex. engelsk har jeg oplevet at advokater og jeg i stedet selv slog over i engelsk pga. kvaliteten af tolkens oversættelser.*
- 4. Ved en tysksproget uddannet tolk, kunne jeg selv konstatere, at der i mange tilfælde ikke var overensstemmelse mellem det tyske svar og den danske oversættelse, men ellers drejer det sig oftest om sprog, jeg ikke behersker, og hvor jeg derfor ikke med sikkerhed kan afgøre oversættelsens kvalitet.*
- 5. Nogen gange opstår den barokke situation, at tiltalte/sigtede/parten/vidnet er utilfreds med tolkens oversættelse og selv oversætter til dansk.*
- 6. Engelsk tolkning. Her kan jeg høre, hvor mange fejl der bliver begået, da jeg jo forstår engelsk selv. Tidligere oplevet det samme med tysk, som jeg også selv taler. Så kan man jo nok forestille sig, at det samme sker ved andre sprog, her opdager jeg det jo bare af gode grunde ikke. Der har været tale om uddannede tolke.*

I ovenstående tabel 18 har vi samlet de seks kommentarer, i hvilke respondenterne udtaler sig om kvaliteten af den tolkning, de har oplevet i praksis. I kommentarerne 1 og 2 siger respondenterne, at kvaliteten af den tolkning, der foregår ved domstolene, til tider er for dårlig. En mulig praktisk konsekvens af dårlig tolkning eksemplificeres i

kommentar 9 (saml. kommentar 3): *"Nogen gange opstår den barokke situation, at tiltalte/sigtede/parten/vidnet er utilfreds med tolkens oversættelse og selv oversætter til dansk"*. I kommentar 10 reflekterer respondenterne over det forhold, at respondenterne kun kan vurdere kvaliteten og pege på konkrete sproglige fejl, når der tolkes mellem to sprog, som respondenterne selv forstår eller taler. Værd at bemærke er det, at de fleste af de respondenter, der anfører en kommentar om tolkekvaliteten, udtaler sig på baggrund af sager, hvor der medvirkede tolke med sprog, som respondenterne selv forstår.

Tabel 19: Rolleforvirring - tolken agerer part

1. *Af og til problemer med tolk, der svarer for den afhørte.*
2. *Tolken virker nogle gange mere som enten anklager eller forsvarer og forstår ikke fuldt ud tolkeopgaven.*
3. *Typisk begynder tolken at forklare sig og argumentere på vegne af den tiltalte/sigtede, [eller at drøfte besvarelsen, inden denne bliver oversat.]*
4. *Enkelte tolke blander sig i sagen og stiller selvstændigt uddybende spørgsmål.*

I ovenstående tabel har vi samlet de fire kommentarer, i hvilke respondenterne giver eksempler på, hvorledes tolke i praksis agerer part. Respondenterne anfører, at de har oplevet tolke, der *svarede for* (kommentar 1) den fremmedsprogede, *argumenterede på vegne af* den fremmedsprogede (kommentar 3) eller *selvstændigt stiller uddybende spørgsmål* (kommentar 4). Omvendt anfører en enkelt respondent (kommentar 2), at det også kan forekomme, at tolken overtager de institutionelle tolkebrugerens rolle.

Tabel 20: Formalia - praktisk-etiske problemer

1. *Udeblivelser og forsinkelser uden forudgående avis.*
2. *Tolke, særlig fra afrikanske lande, der ikke kommer til tiden.*
3. *Tolke, der ikke tager deres arbejde alvorligt.*

I ovenstående tabel 20 har vi samlet de tre kommentarer, som vedrører det, vi har valgt at kalde for problemer af praktisk-etisk karakter. Respondenterne anfører, at nogle tolke *udebliver fra retsmøder uden avis* (kommentar 1), *kommer for sent* (kommentar 2) eller *ikke tager deres arbejde alvorligt* (kommentar 3).

2.7.10 Spørgsmål 11: Generel vurdering af oplevet tolke kvalitet

I spørgsmål 11 blev respondenterne bedt om med egne ord at vurdere kvaliteten af den tolkning, de har oplevet i retten. I alt 155 respondenter gjorde brug af denne mulighed. Nedenfor er respondenternes kommentarer blevet inddelt i fem svarkategorier alt efter graden af den tilfredshed, som respondenterne giver udtryk for i deres kommentarer:

1. *Positiv eller overvejende positiv kommentar:* Denne svarkategori omfatter de kommentarer, der udtrykker, at respondenterne er mere tilfreds end utilfreds eller er fuldt ud tilfreds med kvaliteten.
2. *Negativ eller overvejende negativ kommentar:* Denne svarkategori tæller de kommentarer, der udtrykker, at respondenterne er mere utilfreds end tilfreds eller helt utilfreds med kvaliteten.
3. *Både og:* Denne svarkategori indeholder de kommentarer, der hverken er overvejende positive eller negative, men derimod indeholder både positive og negative kommentarer.
4. *Kan jeg ikke vurdere:* Denne svarkategori omfatter de kommentarer, i hvilke respondenterne giver udtryk for ikke at kunne vurdere kvaliteten af den tolkning, som han/hun har oplevet i praksis.
5. *Øvrige kommentarer:* Denne svarkategori indeholder kommentarer, i hvilke respondenterne ikke direkte besvarer spørgsmålet om kvalitet, men reflekterer over relaterede aspekter.

Da en del respondenter tilføjer en selvreflekterende kommentar om egne evner til at vurdere tolke kvaliteten, viser de nedenstående tabeller for svarkategori 1-3 henholdsvis antallet af kommentarer uden selvreflektion og antallet af kommentarer med selvreflektion.

Vi bemærker, at klassificeringen af respondenterne kvalitative kommentarer som tilhørende en af ovennævnte kategorier i sagens natur baserer sig på vores subjektive fortolkning.

Tabel 21: Positiv eller overvejende positiv kommentar

Positive kommentarer
1. <i>Jeg er fuldt ud tilfreds med kvaliteten af den tolkning, jeg har oplevet. Det har fungeret glimrende for alle parter.</i>

2. *Udmærket.*
3. *Den har været god.*
4. *Tilfredsstillende.*
5. *Generelt god fra uddannede tolke.*
6. *God!*
7. *God kvalitet. Selvfølgelig kan der mærkes forskel på en erfaren og en knap så erfaren tolk.*
8. *Generelt god tolkning.*
9. *I europæiske sprog: god. Jeg har lært meget latin og behersker italiensk på gadeplan, hvorfor jeg også har indsigt i de romanske sprog. Dertil kommer det naturlige kendskab, der i gamle dage blev undervist i på det sproglige gymnasium.*
10. *God.*
11. *God. De autoriserede tolke er generelt gode.*
12. *Tilfredsstillende.*
13. *Som udgangspunkt i orden.*
14. *Generelt god. Normalt medvirker tolken til at få tingene til at glide.*
15. *I de - relativt få - sager jeg har haft i 2009, var den god.*
16. *God, omhyggelig og samvittighedsfuld.*
17. *Generelt ok, men varierer noget.*
18. *Fin kvalitet. Når tolke kan simultantolke, virker det bedst.*
19. *God.*
20. *God. Det er ofte en fornøjelse at følge en dygtig tolks arbejde.*
21. *God.*
22. *Vældig god.*
23. *God.*

24. *God.*
25. *Tilfredsstillende.*
26. *God.*
27. *Udmærket.*
28. *Tilfredsstillende.*
29. *Helt tilfredsstillende.*
30. *Passende.*
31. *Acceptabel.*
32. *God.*
33. *De tolke, jeg har oplevet - både i egne og overværede sager - har været meget kompetente, og har - ud fra min vurdering - forholdt sig neutralt til den forklaring, der har skullet gengive.*
34. *Udmærket.*
35. *God.*
36. *Høj!*
37. *Ok.*
38. *Det har været ganske tilfredsstillende.*
39. *God og præcis.*
40. *Som udmærket.*
41. *God.*
42. *Tilfredsstillende.*
43. *Varierende fra god til særdeles god.*
44. *Jeg synes, kvaliteten generelt er god - forstået som evnen til at forstå sproget og oversætte det til dansk. Det er sjældent, at tolken skal lede efter det rette danske ord.*
45. *Tilfredsstillende.*

46. *God.*
47. *Den er god.*
48. *God.*
49. *Den er i almindelighed udmærket, selvfølgelig særligt fra de autoriserede tolkes side.*
50. *Meget god.*
51. *Generelt opleves ingen problemer.*
52. *Generelt er tolkningen god.*
53. *Generelt tilfredsstillende.*
54. *Kvaliteten er sædvanligvis høj og jeg sikrer mig altid ved spørgsmål (tolket) direkte til personen at denne og tolken forstår hinanden.*
55. *Generelt er tolkningen god.*
56. *Generelt en god kvalitet hos de uddannede tolke.*
57. *Generelt er tolkningen i orden. I de fleste tilfælde er kvaliteten høj.*
58. *Som værende generelt meget god.*
59. *Generelt rimelig god.*
60. *Rimelig.*
61. *Generelt er kvaliteten af uddannede tolke god.*
62. *Generelt er kvaliteten i orden.*
63. *OK uden at være prangende.*
64. *I langt de fleste tilfælde god.*
65. *Den er generelt set rimelig god.*
66. *På en skala fra 1-10, hvor 10 er bedst, så er det generelt 8.*
67. *Rimelig.*
68. *Generelt god.*

69. <i>Generelt af god kvalitet.</i> 70. <i>Generelt er kvaliteten god.</i> 71. <i>I langt de fleste tilfælde er det dygtige tolke, jeg har haft i retten. Svaret om at have oplevet problemer med tolk gik på, at de tiltalte hævdede ikke at forstå tolken, hvilket jo ikke kan lægges tolken til last.</i> 72. <i>Overvejende tilfredsstillende.</i> 73. <i>Tilstrækkelig.</i>
Positive kommentarer med selvreflektion
74. <i>For det meste opleves tolkningen som uproblematisk og dermed god. Selve den faglige tolkning kan jeg ikke udtale mig om, da jeg ikke kender sproget.</i> 75. <i>Generelt ok men pga. ukendskab til det fremmede sprog kan det være svært at vurdere.</i> 76. <i>Jeg formoder at den generelt er tilfredsstillende, men jeg kan kun vurdere den i forbindelse med tolkning fra engelsk.</i> 77. <i>Generelt fungerer det fint. Det er jo vanskeligt at vurdere hvad der bliver videreformidlet - kunne vi sproget behøvede vi jo ingen tolk. Jeg tror generelt ikke kvaliteten fejler noget. Når vi gør brug af engelske tolke er det muligt i højere grad at vurdere, om man er tilfreds med kvaliteten. Det er oftest tilfældet, selvom en "oxford-engelsk tolk" kan have lige så vanskeligt ved at kommunikere med en engelsk talende jamaicansk person som vi selv ville have.</i> 78. <i>God i det omfang det kan bedømmes uden kendskab til det fremmede sprog.</i> 79. <i>Generelt udmærket, tror jeg. Men jeg ved af gode grunde ikke, om tolken oversætter korrekt, når der tolkes i et sprog, jeg ikke kender.</i> 80. <i>Som regel rigtig god, men det kan jo være svært at vurdere, når man ikke har kendskab til det sprog, der tolkes.</i> 81. <i>Tilfredsstillende, men det kan jo være svært at vide, om der oversættes rigtigt.</i>
Overvejende positive kommentarer
82. <i>Sædvanligvis god, men det kan knibe med specialudtryk, som muligvis ikke findes på det andet sprog, f. eks "pølsemandsposer" Det findes ikke på Farsi.</i> 83. <i>Generelt er den god. Men ind imellem opstår der problemer enten fordi tolken ifølge en af parterne ikke er god nok eller fordi tolken ikke er vant til at tolke i en</i>

retssag, og derfor ikke kender spillereglerne. Men det er undtagelsen. Langt de fleste tolkninger foregår uden problemer.

- 84. For de autoriserede tolke er kvaliteten som regel høj, men der kan være svipsere.*
- 85. I de fleste tilfælde - god. I få tilfælde - ringe. Det gælder især afrikanske sprog.*
- 86. Den er generelt god. Tolkene er gode til at tolke løbende. Nogle gange kan man dog mærke, at tolkene er usikre over for sagens forløb. De ved måske ikke helt, hvorledes man kan forvente, at en straffesag forløber.*
- 87. Generelt af høj kvalitet, men der kan være problemer navnlig ved mere ualmindelige sprog.*
- 88. Generelt er kvaliteten god. Ganske få gange er kvaliteten utilfredsstillende.*
- 89. Generelt er den middel.*
- 90. Jævn til god. Desværre kan vi ikke altid få kvalificerede, uddannede tolke.*
- 91. Overvejende god, men dog med betydelige variationer.*
- 92. Den har som udgangspunkt været god, enkelte gange meget god og få gange ikke så god.*
- 93. Der er alene problemer, når der skal bruges tolk med en særlig lokal dialekt.*
- 94. God, men kvaliteten kan variere.*
- 95. God, den kan sikkert gøres bedre. Noget af det værste jeg ved, er hvis tolk og fremmedsproget begynder en intern dialog.*
- 96. Det er svingende kvalitet, men som regel forekommer det meget kvalificeret.*
- 97. Generelt er tolkningen på et højt niveau. Når ordet "generelt" bruges er det også udtryk for, at jeg har haft knap så gode oplevelser med tolke, der ikke kunne levere den forventede kvalitet.*
- 98. Generelt fra udmærket til god, men med enkelte svipsere.*
- 99. Svingende, jeg har erfaring med supergode tolke, der mere eller mindre simultantolkede og andre, der oversætter lange forklaringer fra tiltalte med et "ja" eller "nej" og hvor man må anmode tolken om at "gøre det om" og oversætte ordret. Generelt er jeg dog godt tilfreds med tolkene og deres arbejde.*
- 100. Generelt god, men i et enkelt tilfælde særdeles utilstrækkelig. Den pågældende tolk anvendes ikke længere til retstolkning i retskredsen.*

Overvejende positive kommentarer med selvreflektion
101. <i>Meget varierende, generelt god kvalitet (men kan jo ikke vide om, der tolkes korrekt).</i>

Af ovenstående tabel 21 fremgår det, at 101 af de 155 respondenter, som har besvaret spørgsmålet om kvalitet, anfører en positiv eller overvejende positiv kommentar. Dette svarer til 65,2 %. De 101 kommentarer fordeler sig på 81 positive kommentarer (80,2 %) og 20 overvejende positive kommentarer (19,8 %). I de overvejende positive kommentarer giver respondenterne typisk udtryk for, at kvaliteten generelt set er god, men at der af og til forekommer tolkninger, som efter deres mening ikke er tilfredsstillende. I alt ni respondenter (8,9 %) reflekterer i forlængelse af en enten positiv eller overvejende positiv kommentar over egne forudsætninger for at kunne vurdere tolkningens kvalitet.

Tabel 22: Negativ eller overvejende negativ kommentar

Negative kommentarer
1. <i>Ikke særlig god.</i>
Overvejende negative kommentarer
2. <i>Under middel, når det drejer sig om andre sprog end de "klassiske sprog". Det er en generel vurdering.</i>
3. <i>Præcisionen i oversættelserne er ikke altid betryggende.</i>
4. <i>Desværre alt for ofte af ringe standard.</i>
Overvejende negative kommentarer med selvreflektion
5. <i>Der er klart mulighed for forbedring i mange tilfælde. Dette kan direkte konstateres ved tolkning til engelsk, hvor det er muligt for mig at høre eventuelle fejlversættelser. Problemet er næppe mindre ved oversættelse til andre sprog, men her har jeg ikke mulighed for at konstatere det direkte</i>

Af ovenstående tabel 22 kan ses, at alene fem respondenter anfører en negativ eller overvejende negativ kommentar. Dette svarer til 3,2 %. Af de fem kommentarer er kun en enkelt (20 %) en negativ kommentar, mens fire kommentarer (80 %) giver udtryk for en overvejende negativ kommentar. Af disse fire kommentarer indeholder en enkelt

kommentar (25 %) respondentens refleksion over egne forudsætninger for at kunne vurdere kvaliteten af tolkning.

Tabel 23: Både og ...

1. *Generelt kunne den være noget bedre. Problemet er at skaffe kvalificerede tolke. Min generelle vurdering er middel.*
2. *Den er meget svingende, da et stort antal er selvlærte tolke pga. af deres specielle sprog/dialekt.*
3. *Nogenlunde.*
4. *Middel.*
5. *Middel.*
6. *Der er mange særdeles dygtige tolke og der er nogle knapt så dygtige.*
7. *Brugbar, men heller ikke mere. Jeg tror, at mange nuancer i forklaringerne går tabt.*
8. *Svingende.*
9. *Meget svingende.*
10. *Meget svingende! Aut. tolke til engelsk og tysk, hvor jeg kan vurdere, hvad der sker, er jeg godt tilfreds. Jeg har også haft gode erfaringer med russisk tolk. I det hele taget oplever jeg, at aut. tolke har større forståelse for opgaven (at oversætte, ikke formidle/forklare). Jeg har også siddet med en tolk, hvor jeg var i tvivl om, hvorvidt tolken forstod spørgsmålet.*
11. *Meget svingende. Der er rigtig dygtige tolke, og så er der tolke, der er så dårlige, at det er retssikkerhedsmæssigt betænkeligt at anvende dem.*
12. *Kvaliteten er meget svingende.*
13. *Middelgod.*
14. *Hos de ikke-uddannede er kvaliteten meget svingende.*
15. *Den er meget svingende. Der er mange rigtig dygtige tolke og mange, der ikke har forstået rollen, som - lidt firkantet sagt - en "oversættelsesmaskine" (der dog kan afspejle nuancerne i sproget). Der er også en del generelt acceptable tolke.*
16. *Meget svingende.*
17. *Nogle tolke er meget dygtige, og andre nødvendiggør en ekstra indsats fra de*

øvrige institutionelle parter for at få det til at fungere forsvarligt.

- 18. Kvaliteten er meget svingende.*
- 19. Meget forskelligt. Sommetider er tolken perfekt, - det redskab, der oversætter alt, og sommetider har tolken ganske misforstået opgaven og tror, at det er tolken, der skal stå for den egentlige kommunikation til den fremmedsprogede.*
- 20. Det er ofte i straffesager, at jeg møder tolke. Tolkene er rekvireret af anklagemyndigheden. Derfor kender jeg ikke deres uddannelse. Det er særligt ved tolkning af sprog fra de tidligere sovjet/østeuropæiske lande, arabiske lande og afrikanske lande, at jeg oplever en meget svingende kvalitet i tolkningen. Vedrørende tolkning af øvrige sprog er kvaliteten generelt god.*
- 21. Kvaliteten er meget svingende. Den er meget høj i de europæiske sprog og lignende, mens den ofte er utrolig ringe ved afrikanske sprog og kunne ofte ønskes bedre selv ved arabisk.*
- 22. Svingende - fra det helt udmærkede til det ikke tilfredsstillende.*
- 23. Kvaliteten er så varierende, at spørgsmålet ikke kan besvares generelt, men der findes rigtig gode tolke inden for de oftest forekommende sprog, som jeg så beder om bliver anvendt.*
- 24. Generelt er det institutionelle tolke - men det kniber især vedrørende "mindre" sprog - fx har jeg vedrørende somaliske tolke nogle mindre gode erfaringer.*
- 25. Meget svingende kvalitet.*
- 26. Generelt høj kvalitet hos de uddannede tolke og mindre høj hos de uuddannede, som kommer oftest, idet de tolker de sprog vi skal bruge, nemlig arabisk og somalisk. Den bedste tolk jeg mødte i 2009 var uddannet arabisk tolk og helt suveræn.*
- 27. Svingende. Det største problem er tolke, der fortolker, hvad de hører fra vidnet/tiltalte, inden de oversætter. I stedet for blot at oversætte direkte.*
- 28. Svingende.*
- 29. Kvaliteten af tolkeuddannede er fantastisk høj. For så vidt angår andre tolke, er det ikke altid oplyst, hvilken uddannelse de har og omfanget af statsprøvning. I det tilfælde er kvaliteten temmelig svingende. Jeg har også oplevet tolke, der talte og forstod dansk dårligere end den person, de tolkede for. Det er selvsagt ikke nogen god situation!*
- 30. Jeg er ikke imponeret generelt, men der findes også rigtig gode tolke.*

31. *Jeg kan hverken sige, at kvaliteten er god eller dårlig, men når jeg svarer, kan jeg heller ikke sige, om de dårlige oplevelser kun er med ikke-uddannede tolke eller med både uddannede og ikke-uddannede. Der er tolke, der gør det virkelig godt og taler i jeg-form, når de oversætter, og hvor man får indtryk af, at de oversætter alt, men der er andre, der bliver ved at oversætte i 3. person trods utallige anmodninger om at bruge jeg-form, og som tilsyneladende kun oversætter det, som de finder relevant. Nogle tolke taler selv et svært forståeligt dansk, hvilket ikke fremmer forståelsen.*
32. *Det sker desværre ikke hyppigt nok, at man kan konstatere, at tolken er helt perfekt.*
33. *Det svinger fra det virkelig gode til en ikke særlig god kvalitet, hvor tolkens kendskab til dansk fremtræder som ikke alt for overbevisende.*
34. *Svingende.*
35. *Meget svingende kvalitet.*
36. *Der er meget stor forskel.*
37. *Generelt er kvaliteten nogenlunde rimelig, men kunne være betydeligt bedre. I enkelte tilfælde er der gode oplevelser.*
38. *Det er meget varierende.*

Både og-kommentar med selvreflektion

39. *Meget varierende. Når der tolkes fra og til engelsk, kan man bedømme det. Det giver grundlag for eftertænksomhed. Alt for mange tolker uden at have lært, at opgaven alene er at formidle. Uddannelse og rutine mangler ofte.*
40. *Den er meget forskellig, men gennemgående har tolkningen været god. Vi har her ved retten mange sager om menneskesmugling og ikke sjældent bliver der i disse sager tale om tolkning af sprog, som kun ganske få behersker. Det er derfor svært at udtale sig generelt om tolkningens kvalitet, og en generel vurdering kan næppe bruges til ret meget.*
41. *Meget svingende - generelt bedre kvalitet ved uddannede tolke, men svært at bedømme, hvis der tolkes til et sprog, man ikke selv kender noget til. Der er både rigtig gode og rigtig dårlige tolke. Generelt set er tolkningen i orden. Men de problemer, der kan opstå, er, 1) at tolkningen går for langsomt og 2) at tolkningen drøfter spørgsmål/svar med den, der skal tolkes for, inden der oversættes.*

Af ovenstående tabel 23 kan ses, at i alt 41 respondenter (26,4 %) anfører en kommentar, der både er positiv og negativ. Typisk giver respondenterne udtryk for, at kvaliteten er meget svingende. Af de 41 respondenter, der anfører en kommentar, der både er positiv og negativ, reflekterer tre (7,3 %) over deres egne forudsætninger for at kunne vurdere kvaliteten af tolkningen.

Tabel 24: Det kan jeg ikke vurdere

1. *Det er vanskeligt at vurdere ved sprog, som jeg ikke kender, og det gælder de fleste af de sprog, som jeg får tolket fra. Jeg oplever jævnligt, at der er problemer, fordi tolken ikke 'bare' oversætter, men indleder en samtale med den person, der tolkes for og først derefter oversætter det svar, som tolken har 'talt sig frem til'. Når jeg griber ind, undskylder tolken sig med, at svaret i første omgang ikke gav mening, og tolken derfor mente sig berettiget til at spørge yderligere for at få et svar, som tolken mente var meningsfyldt. Problemet opstår og fortsætter, selvom tolken instrueres i, at alt skal oversættes, og at uddybende spørgsmål ikke skal stilles selvstændigt af tolken, men af den, der udspørger i retten. Problemet kan, så vidt jeg kan bedømme, dels skyldes, at tolk og den person, der tolkes for, ikke forstår hinanden godt nok på det pågældende sprog, selvom jeg altid starter med at bede dem begge bekræfte, at de forstår hinanden. Men det kan også skyldes, at tolken ikke kan forstå, at det er retten og ikke tolken, der skal tage stilling til indholdet af et svar.*
2. *Det har jeg ikke et tilstrækkeligt grundlag til at kunne svare på.*
3. *Kan ikke vurdere.*
4. *Det er jo svært at vurdere, når jeg ikke kan forstå det sprog, personen taler. Så jeg ved jo ikke, om oversættelse rent faktisk afspejler det forklarede.*
5. *Svært at vurdere.*
6. *Det er svært at svare på, da det kun er i hovedsprogene, at man kan følge med i hvad der bliver sagt og oversat. Generelt håber jeg, at den er god.*

I alt seks respondenter (3,9 %) anfører, at de ikke ser sig i stand til at vurdere kvaliteten af den tolkning, de har oplevet i retten, fordi de ikke behersker det involverede fremmedsprog.

Tabel 25: Øvrige kommentarer

1. *Min erfaring stammer fra ansættelse som dommerfuldmægtig i byretten. Mine erfaringer er, at det for det meste foregår roligt og troværdigt, men at man ind imellem oplever, at der mellem tolken og den, der tolkes for, er kommunikation,*

der ikke oversættes. Jeg synes dog, at det er ret nemt at få forklaret både tolken og personen, at alt skal oversættes, og spørgsmål, også selvom det er uddybning af det forståelsesmæssige, skal videre til mig. (Medmindre det er pga. nuancer i det sprog, der oversættes til, som ikke findes tilsvarende på dansk).

2. *For nogle tolke virker det, som om de unødigt kommer i samtale med den, der skal tolkes for, i stedet for blot at oversætte og lade aktørerne /anklager og forsvarer, rede trådene ud ved misforståelser eller halve svar.*

To respondenter (1,3 %) anfører en kommentar, som ikke indeholder en egentlig vurdering af kvaliteten af den tolkning, de har oplevet i praksis, men derimod en beskrivelse af oplevede tolkninger, som har været problematiske.

2.7.10.1 Opsamling på spørgsmål 11

På baggrund af ovenstående kan det konstateres, at i alt 155 respondenter besvarede spørgsmålet om kvaliteten af den tolkning, der foregår ved de danske domstole. De 155 kommentarer fordeler sig som følger:

1. I alt 101 respondenter (65,2 %) anfører en positiv eller overvejende positiv kommentar.
2. I alt 5 respondenter (3,2 %) anfører en negativ eller overvejende negativ kommentar.
3. I alt 41 respondenter (26,4 %) anfører en kommentar, som både er positiv og negativ.
4. I alt 6 respondenter (3,9 %) anfører ikke at kunne vurdere kvaliteten.
5. I alt 2 respondenter (1,3 %) indeholder ikke en vurdering af kvaliteten af den oplevede tolkning, men derimod en beskrivelse af oplevede tolkninger.

På baggrund heraf kan det konstateres, at 147 af de i alt 155 respondenter, der besvarer spørgsmålet, reelt bedømmer kvaliteten af den tolkning, de har oplevet i praksis. Kigger vi på svarfordelingen blandt disse 147 respondenter, anfører 68,7 % en positiv eller overvejende positiv kommentar, mens 3,4 % anfører en negativ eller overvejende negativ kommentar. At de har oplevet både gode og dårlige tolkninger, anføres af 27,9 %. Af de 147 respondenter, der foretager en vurdering af den oplevede tolke-kvalitet, knytter i alt 13 respondenter (8,8 %) en selvreflekterende kommentar til deres vurdering. Af de 101 respondenter, der anfører en positiv eller overvejende positiv

kommentar, reflekterer ni respondenter over deres forudsætninger for at kunne vurdere kvaliteten af oplevede tolkninger. Af de fem respondenter, der anfører en negativ eller overvejende negativ kommentar, problematiserer alene en enkelt respondent egne forudsætninger for at kunne vurdere tolke-kvalitet. Af de 41 respondenter, der anfører en kommentar, der både er positiv og negativ, reflekterer tre respondenter over denne problematik.

2.7.11 Spørgsmål 12: Hvordan skal det sagte gengives?

I spørgsmål 12 blev respondenterne bedt om at tage stilling til, hvordan tolken bør gengive det sagte. Til dette formål blev respondenterne bedt om at sætte et kryds på en 5-point skala. På denne skala står 1 for, at ”tolken indholdsmæssigt skal gengive det sagte fuldstændigt og præcist, det vil sige uden at ændre, tilføje eller udelade noget”, og 5 for, at ”tolken må reducere det sagte, hvis blot meningen med det sagte bevares.”

Tabel 26: Hvordan skal det sagte gengives?

Hvordan skal tolken som udgangspunkt forholde sig til det sagte? 1 står for: Det sagte skal indholdsmæssigt gengives fuldstændigt og præcist, dvs. uden at ændre, tilføje eller udelade noget. 5 står for: Tolken må reducere det sagte, så længe meningen er intakt.							
Svarmuligheder	1	2	3	4	5	Gennemsnit	Antal
Sæt kryds på skalaen	86	46	17	3	1	1,61	153
Antal besvarelser							153
Undladt at svare							17

Af ovenstående tabel 26 fremgår det, at 86 af de 153 respondenter (56,2 %), der besvarede dette spørgsmål, var enige i udsagn 1. Udsagn 5 var kun en enkelt af respondenterne (0,6 %) enig i. Svarfordelingen viser, at langt størsteparten af besvarelserne (86,3 %) placerer sig til venstre for skalaens midtpunkt, mens alene 2,6 % placerer sig til højre for skalaens midtpunkt. Gennemsnittet ligger på 1,61 på 5-point skalaen. Tabellen viser således, at respondenterne i meget høj grad ønsker, at tolken indholdsmæssigt gengiver det sagte uden at ændre noget som helst.

Set i relation til ansættelsessted viser undersøgelsen, at de domstolsjurister, der er ansat ved en byret, er mere enige i udsagn 1 end de domstolsjurister, der er ansat ved en landsret. For domstolsjuristerne ved by- og landsretterne ligger gennemsnittet på henholdsvis 1,62 og 1,46.

Opdelt efter omfanget af respondenternes erfaring med tolkning viser undersøgelsen, at der ikke er en direkte sammenhæng mellem omfanget af tolkeerfaring og opfattelsen af, hvordan tolken skal gengive det sagte, idet gruppen, der har mindst tolkeerfaring, i

gennemsnit ligger på 1,61 på skalaen, mens gruppen, der har medium tolkeerfaring, ligger på 1,49 og gruppen med størst tolkeerfaring på 1,74. Dog viser undersøgelsen, at gruppen med størst erfaring med retstolkning ligger længere til højre på skalaen end de øvrige grupper og dermed i større omfang end de øvrige grupper giver tolken et vist sprogligt råderum til at komprimere det sagte, hvis blot meningen er intakt.

2.7.12 Spørgsmål 13: Gengivelse af tøvlyde, selvrettelser og lignende

I spørgsmål 13 blev respondenterne spurgt, om tolken bør gengive alle parteres tøvlyde, pauser, selvrettelser og lignende. Af de 154 respondenter, der besvarer spørgsmålet, svarer 37 % ja og 63 % nej. Svarfordelingen fremgår af nedenstående tabel 27.

Tabel 27: Tøvlyde, selvrettelser og lignende

Bør tolken gengive alle parteres tøvlyde, pauser, selvrettelser og lignende?		
Svarmuligheder	Besvarelse i procent	Antal besvarelser
Ja	37,0%	57
Nej	63,0%	97
Antal besvarelser		154
Undladt at svare		16

Ses svarfordelingen i forhold til ansættelsessted, viser undersøgelsen, at 41,7 % af de domstolsjurister, der er ansat ved landsretterne, ønsker, at tolken skal gengive tøvlyde, selvrettelser og lignende, mens det tilsvarende tal for de domstolsjurister, der er ansat ved en byret, er 36,2 %. Ses svarfordelingen i relation til omfanget af respondenternes erfaring med retstolkning, viser undersøgelsen, at 75 % af respondenterne med størst erfaring ikke ønsker, at tolken skal gengive tøvlyde og lignende. Af respondenterne med mindst og medium erfaring med retstolkning ønsker henholdsvis 61,6 % og 60 % ikke, at tolken gengiver tøvlyde og lignende.

2.7.13 Spørgsmål 14: Forventninger til tolkens kompetencer

I spørgsmål 14 blev respondenterne spurgt om, hvilke kompetencer de opfatter som særligt vigtige hos tolken. Konkret blev de bedt om at tage stilling til vigtigheden af følgende fem kompetencer:

1. Kendskab til de for sagen relevante fagudtryk
2. Kendskab til retssystemet
3. Upartisk adfærd
4. Sproglig/grammatisk korrekthed
5. Sammenhængende, flydende udtryksevne.

For hver kompetence blev respondenterne bedt om at vurdere vigtigheden på en 5-point skala, hvor 1 står for ”slet ikke vigtig” og 5 for ”meget vigtig”.

Som det fremgår af nedenstående tabel 28, besvarede i alt 154 respondenter dette spørgsmål.

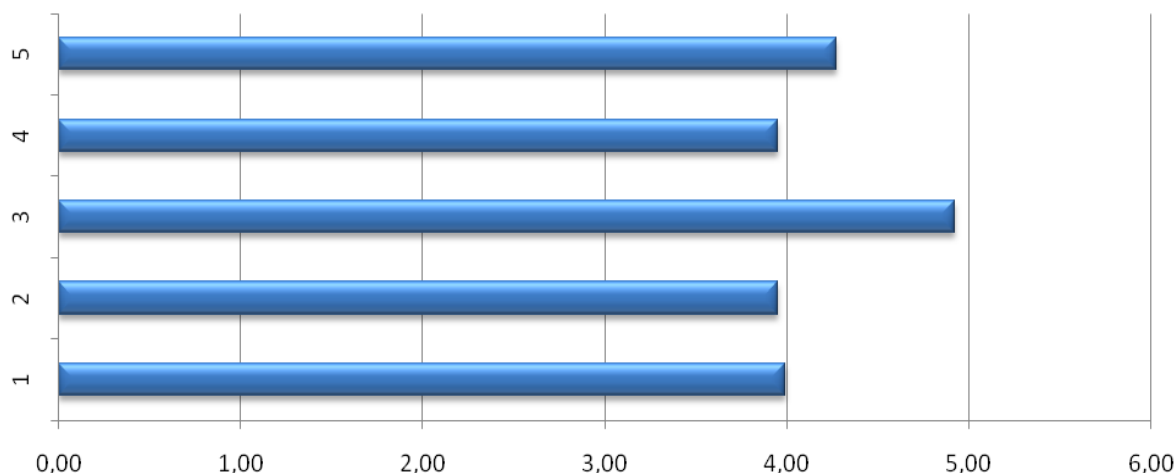
Tabel 28: Vigtigheden af forskellige kompetencer

Hvor vigtig mener du, hver enkelt af følgende kompetencer er hos en tolk? Sæt kryds på skalaen							
Svarmuligheder	Slet ikke vigtig	Ikke vigtig	Hverken eller	Vigtig	Meget vigtig	Gennemsnit	Antal
Kendskab til de for sagen relevante fagudtryk	1	8	17	94	34	3,99	154
Kendskab til retssystemet	1	9	27	77	40	3,95	154
Upartisk adfærd	0	0	0	12	142	4,92	154
Sproglig/grammatisk korrekthed	0	9	20	94	31	3,95	154
Sammenhængende, flydende Udtryksevne	0	3	8	87	56	4,27	154
Antal besvarelser							154
Undladt at svare							16

Den gennemsnitlige rating for hver af de 5 kompetencer, der fremgår af ovenstående tabel, vises i nedenstående diagram. Tallene på x-aksen er udtryk for den gennemsnitlige rating, mens tallene på y-aksen angiver de fem kompetencer, hvor 1 refererer til ”kendskab til de for sagen relevante fagudtryk” osv.

Diagrammet viser, at respondenterne i gennemsnit vurderer, at upartisk adfærd (4,92) er vigtigst fulgt af sammenhængende og flydende udtryksevne (4,27). Samtidig viser diagrammet, at alle kompetencer har en rating på over 3, der udgør midterpunktet på skalaen. Reelt rater respondenterne samtlige kompetencer med en værdi tæt på eller endda over 4. Dette viser, at respondenterne betragter alle kompetencer – om end i forskelligt omfang - som vigtige. Det samme billede tegner sig, når besvarelsen ses i relation til ansættelsessted eller omfanget af respondenternes erfaring med retstolkning.

Hvor vigtig mener du hver enkelt af følgende kompetencer er hos en tolk? Sæt kryds på skalaen

2.7.14 Spørgsmål 15: Tolkehandlinger

I spørgsmål 15 blev respondenterne spurgt om, hvorvidt de finder forskellige tolkehandlinger irriterende. Respondenterne blev konkret bedt om at tage stilling til følgende tolkehandlinger:

1. Tolken bruger tid på at tage notater
2. Tolken holder pause for at tænke sig om
3. Tolken kommer med tøvelyde (øhh, øhm)
4. Tolken afbryder sine sætninger.

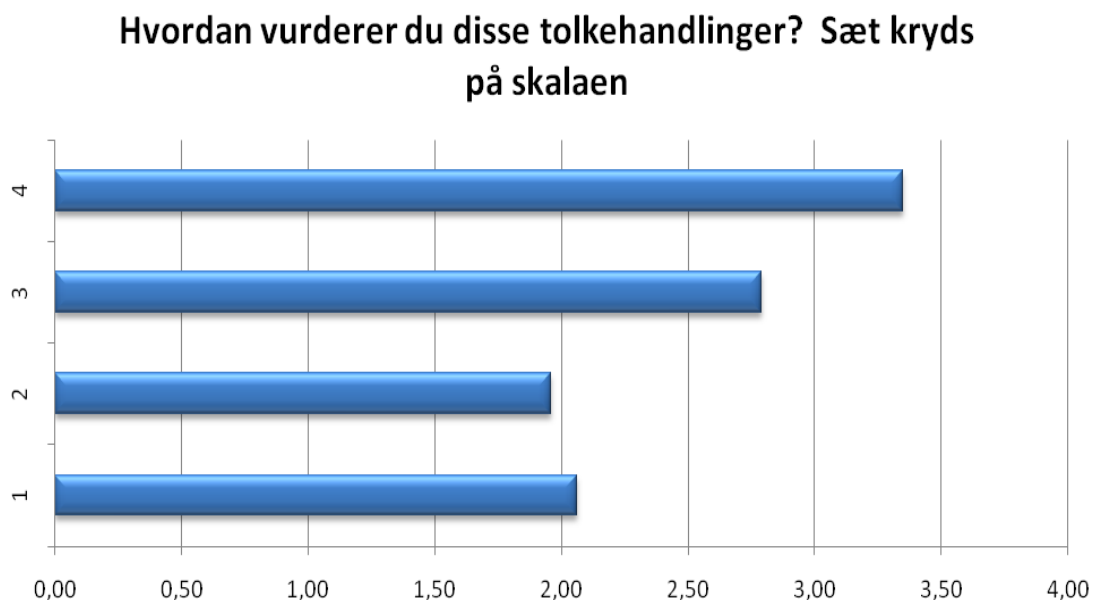
For hver tolkehandling blev respondenterne bedt om at vurdere, hvor irriterende de finder denne handling på en 5-point skala, hvor 1 står for "slet ikke irriterende" og 5 for "yderst irriterende". I alt 154 respondenter besvarede spørgsmålet.

Som det fremgår af tabel 29, mener respondenterne, at samtlige handlinger er irriterende i større eller mindre grad, da alle handlinger har en gennemsnitlig rating på 1,96 eller derover. Den handling, som respondenterne i gennemsnit finder mindst irriterende, er, at tolken holder pause for at tænke sig om (1,96). Den handling, de finder mest irriterende, er, at tolken afbryder sine sætninger (3,35). Kigger man på de enkelte handlinger, viser tabellen, at flest respondenter individuelt betragtet rater det med 1 og dermed som "slet ikke irriterende", at tolken bruger tid på at tage notater (65 respondenter) og holder pause for at tænke sig om (66 respondenter). At tolken kommer med tøvelyde, rates af flest respondenter (49 respondenter) med 3 point, mens tolkens produktion af ufuldstændige sætninger af flest respondenter (55 respondenter) rates med 4.

Tabel 29: Tolkehandlinger

Hvordan vurderer du disse tolkehandlinger? Sæt kryds på skalaen							
Svarmuligheder	Det er slet ikke irriterende				Det er yderst irriterende	Gennemsnit	Antal
Tolken bruger tid på at tage notater	65	31	43	14	1	2,06	154
Tolken holder pause for at tænke sig om	66	37	43	7	1	1,96	154
Tolken kommer med tøvelyde (øhh, øhm)	18	44	49	39	4	2,79	154
Tolken afbryder sine sætninger	7	21	54	55	17	3,35	154
Antal besvarelser							154
Undladt at svare							16

I nedenstående diagram er den gennemsnitlige rating for hver af de fire handlinger vist i et søjlediagram. X-aksen er udtryk for den gennemsnitlige rating, mens y-aksen indeholder de fire tolkehandlinger, hvor 1 refererer til ”tolken bruger tid på at tage notater” osv.

Opdelt efter ansættelsessted og respondenternes erfaring med retstolkning viser undersøgelsen, at der uanset inddelingskriterium alene er tale om meget små afvigelser (mellem -0,03 og +0,02 %), når disse grupperes besvarelser sammenlignes med den gennemsnitlige svarfordeling. Værd at bemærke er det dog, at respondenterne med størst tolkeerfaring finder samtlige tolkehandlinger mere irriterende end gennemsnittet.

2.7.15 Spørgsmål 16: Tolkens supplerende funktioner

I spørgsmål 16 blev respondenterne bedt om at tage stilling til, hvorvidt tolken skal varetage andre funktioner end at tolke det, tolkebrugerne siger under en retssag. Konkret blev respondenterne bedt om at tage stilling til, om tolkens opgave også bør bestå i at varetage følgende otte funktioner:

1. Uopfordret at gøre opmærksom på kulturforskelle og lignende
2. Stille opklarende spørgsmål til sagens parter, hvis tolken fx ikke forstår et fagudtryk
3. Bede om gentagelse, hvis tolken ikke mener at have fået det hele med
4. Uopfordret at forklare fx et fagudtryk over for den fremmedsprogede
5. Sammenfatte lange udsagn og passager
6. Gøre opmærksom på misforståelser
7. Udføre administrative opgaver for tolkebrugerne (fx. hjælpe med at udfylde blanketter og lignende)
8. Tolke det, der ikke er direkte henvendt til den fremmedsprogede (fx bevisførelse og procedure).

Respondenterne blev bedt om at besvare hvert af de otte spørgsmål med enten ja eller nej. I alt 153 respondenter besvarede spørgsmålet.

Tabel 30: Supplerende tolkefunktioner

Består tolkens opgave efter din mening også i					
Svarmuligheder	ja	nej	ja	nej	Antal
1: uopfordret at gøre opmærksom på kulturforskelle og lignende?	42	111	27,5%	72,5%	153
2: at stille opklarende spørgsmål til sagens parter, hvis tolken f.eks. ikke forstår et fagudtryk/udsagn?	134	19	87,6%	12,4%	153
3: at bede om gentagelse, hvis tolken ikke mener at have fået det hele med?	153	0	100,0%	0,0%	153
4: uopfordret at forklare f.eks. et fagudtryk over for den fremmedsprogede?	57	96	37,3%	62,7%	153
5: at sammenfatte lange udsagn og redegørelser?	39	114	25,5%	74,5%	153
6: at gøre opmærksom på misforståelser?	149	4	97,4%	2,6%	153
7: at udføre administrative opgaver for tolkebrugerne (fx hjælpe med at udfylde blanketter)?	58	95	37,9%	62,1%	153
8: at tolke det, der ikke er direkte henvendt til den fremmedsprogede (f.eks. bevisførelse og procedure)?	146	7	95,4%	4,6%	153
Antal besvarelser	153				
Undladt at svare	17				

Af ovenstående tabel 30 kan ses, at et flertal af respondenterne mener, at tolken bør:

1. bede om gentagelse, hvis tolken ikke har fået det hele med (100 %),
2. gøre opmærksom på misforståelser (97,4 %),
3. tolke det, der ikke er direkte henvendt til den fremmedsprogede (95,4 %),
4. stille opklarende spørgsmål, hvis der er noget, som tolken ikke forstår (87,6 %).

Omvendt mener et flertal af respondenterne, at tolken ikke bør:

1. sammenfatte lange udsagn og redegørelser (74,5 %),
2. uopfordret gøre opmærksom på kulturforskelle (72,5 %),
3. uopfordret forklare fx et fagudtryk for den fremmedsprogede (62,7 %),
4. udføre administrative opgaver for tolkebrugerne (62,1 %).

Som det fremgår af ovenstående, er respondenternes enighed størst, for så vidt angår de tolkefunktioner, som respondenterne mener, at tolken bør udføre.

Set i relation til ansættelsessted viser undersøgelsen, at svarfordelingen for domstolsjurister ansat ved en byret, der udgør flertallet af undersøgelsens finitte population, stort set svarer til den gennemsnitlige svarfordeling for samtlige respondenter. For så vidt angår domstolsjuristerne ansat ved en landsret, viser undersøgelsen, at alle respondenter i denne gruppe mener, at tolken bør bede om gentagelse, hvis han/hun ikke har fået det hele med (100 %), gøre opmærksom på misforståelser (100 %) og tolke det, der ikke er direkte henvendt til den fremmedsprogede (100 %). Sammenlignet med svarfordelingen for samtlige respondenter, er respondenterne i denne gruppe endvidere i højere grad enige om, at tolken ikke bør sammenfatte lange udsagn og redegørelser (83,3 %) og udføre administrative opgaver for tolkebrugerne (66,7 %), men i mindre grad enige om, at tolken ikke bør stille opklarende spørgsmål, hvis der er noget tolken ikke forstår (79,2 %), uopfordret forklare fx et fagudtryk for den fremmedsprogede (62,5 %) eller uopfordret gøre opmærksom på kulturforskelle (54,2 %).

Ses svarfordelingen i relation til omfanget af respondenternes erfaring med retstolkning, viser undersøgelsen, at jo større erfaring respondenterne har med retstolkning, i desto højere grad foretrækker de, at tolken varetager de supplerende tolkefunktioner.

2.7.16 Spørgsmål 17: Afsluttende kommentarer

I spørgsmål 17 blev respondenterne spurgt, om de ønsker at gøre opmærksom på andre forhold, som de mener kan være af betydning for forskningsprojektet. I alt 46 respondenter gjorde brug af denne mulighed. Som i spørgsmål 10 har vi inddelt respondenternes kommentarer i induktive kategorier, der udgør konceptualiseringer af kommentarerne. Vi nåede frem til følgende seks induktive kategorier, som her er oplistet efter hyppighed:

1. Respondenternes forventninger til retstolken og dennes rolle
2. Respondenternes erfaringer med retstolke/tolkning
3. Spørgeskemarelaterede kommentarer

4. Kvalitet
5. Tolkuddannelse
6. Øvrige kommentarer.

Nogle respondenter kommer i deres kommentarer ind på flere forskellige aspekter af retstolkning, hvorfor disse kommentarer i sagens natur ville kunne placeres i flere svarkategorier. Vi har her valgt ikke at splitte kommentarerne op i mindre enheder, men at anføre kommentarerne i deres fulde længde i den svarkategori, som efter vores mening bedst repræsenterer kommentarens primære budskab. Klassificeringen af respondenternes kommentarer er dermed i høj grad udtryk for vores subjektive fortolkning. Nedenfor er anført en tabel for hver af de seks svarkategorier. Efter hver tabel sammenfatter vi respondenternes afsluttende kommentarer, idet vi dog bemærker, at kommentarer, der er rubriceret som ”øvrige kommentarer”, ikke behandles yderligere.

Tabel 31: Respondenternes forventninger til retstolken og dennes rolle

1. <i>Jeg oplever stor forskel på tolkning. Det forventes i retten, at en tolk kan oversætte med en vis hastighed, så retshandlingen ikke trækker ud. Det er der nogen, der er bedre til end andre, hvilket naturligvis navnlig vil kunne tilskrives øvelse og erfaring.</i> 2. <i>Loyal oversættelse, korrekt optræden, upartisk.</i> 3. <i>Hvis tolken tolker for et vidne, skal der kun oversættes og kommenteres på misforståelser og fagudtryk. Ved tolkning for en part/tiltalt skal også forelæggelse og procedure tolkes. Jeg ønsker mig sikrere tolke på arabisk, og det der ligner, og somalisk. De folkeslag har vi mange af i retten, og tolkene er meget svingende i kvalitet. Jeg vil helst have, at tolken spørger, hvis denne er i tvivl i stedte for at han/hun gætter...</i> 4. <i>Konduite. Især i relation til de foregående spørgsmål. Tolken behøver ikke forstå alle fagudtryk, f.eks., og skal ikke spørge til alt, men skal have fornemmelse for, hvad der giver mening at oversætte.</i> 5. <i>Når en sag procederes, beder jeg tolken sætte sig ned bag ved med den fremmedsprogede og oversætte simultant hviskende, hvis tolken er i stand dertil. I grundlovsforhør oversættes proceduren ikke, men tolken skal efterfølgende oversætte simultant fra det referat, der gives til retsbogen.</i> 6. <i>En meget vigtig ting er, at tolken skal være helt klar på sin rolle, nemlig at tolken er rettens tolk og derfor ikke skal samtale (før, efter og undervejs i pauser m.v.) med den tolkede men alene tolke det, som tolken bliver bedt om. Tolken</i>

skal med andre ord opføre sig 100 % neutralt.

7. *Nogle af spørgsmålene er svære at besvare entydigt, f.eks. at gøre opmærksom på kulturelle forskelle. Der er ikke noget til hinder for, at en tolk kan oplyse, f.eks., at et bestemt udtryk er almindeligt anvendt i en bestemt kultur eller lignende. Det helt afgørende er, at tolken er et redskab til kommunikation med en fremmedsproget så korrekt som overhovedet muligt.*
8. *Jeg beklager den sene besvarelse, men håber, at den kan nå med i undersøgelsen. Jeg kan i øvrigt sige, at en del af mine besvarelser af de sidste spørgsmål ikke er så sort/hvide, som de ser ud. Noget afhænger jo af det muliges kunst. Hvis man sidder med en tolk, som er uprøvet og forsøger at få gennemført en sag, er afklarende spørgsmål m.v. nødvendigt, men det er brandirriterende, hvis det føles overflødigt og kun sker for at tolken kan komme på banen.*
9. *Jeg synes, at det er vigtigst, at tolken tolker korrekt (det vil sige så tæt på det sagte, som muligt) og hurtigt. Det er klart en fordel, hvis der kan simultantolkes, så der ikke skal holdes lange pauser i oplæsning m.v. for at vente på tolken. Det er et stort krav at stille, og jeg er imponeret, når det kan lade sig gøre, men det er virkelig godt for en værdig afvikling af retssagen.*
10. *Det er meget vigtigt, at tolken kun oversætter og ikke fortolker. Det er meget tidsbesparende, at tolken kan tolke simultant. Tolkene bør sige til, når pågældende har brug for en pause, hvilket vil blive efterkommet.*
11. *Tolken skal være den mindst synlige aktør i retssalen.*
12. *Den største udfordring er en afgrænsning af i hvilket omfang, tolken skal redigere i forklaringerne. Der sker ofte en kraftig redigering (beskæring), og det føles ikke helt trygt. Det stiller krav til de institutionelle om, at man ved afgørende passager opsummerer og beder tolken spørge, om det var sådan, at forklaringen skulle forstås. Ofte vil en tolkning meget tæt op ad det sagte derfor i længden være den bedste fremgangsmåde såvel tidsmæssigt som retssikkerhedsmæssigt. I praksis sker det dog meget sjældent.*
13. *Jeg har svaret ja i spørgsmålet om uopfordret at oplyse om misforståelser, men kun fordi det krævede et svar. Jeg forstår ikke spørgsmålet, desværre. Men jeg vil godt præcisere, at tolken gerne uopfordret må oplyse, at et givent udtryk er almindeligt udtryk for xx, eller lignende. Men tolken skal ikke korrigere, hvis anklager eller forsvarer misforstår et svar - den misforståelse må den afhørte selv korrigere, når misforståelsen bliver oversat - ellers risikerer man, at det måske er tolken, der har misforstået svaret, og som så korrigerer forståelsen. Jeg forstod heller ikke helt de tidligere spørgsmål om tøvetyde m.v. Men mit svar skal forstås således, at tolken selvfølgelig ikke skal sidde og sukke, men skal oversætte ordet alt hvad der bliver sagt - kan springe øh og åh over - men ellers*

ordret - også selv om afhørte ændrer enkelte ord under vejs.

14. *Antallet af retssager er misvisende, da jeg ikke i 2009 pga. andre arbejdsopgaver har siddet med retssager. Jeg har imidlertid i indeværende år medvirket under ca. 20 retssager eller -møder, hvor der har medvirket tolke. Det er som sådan ikke irriterende, at en tolk afbryder sine sætninger og tager sig tid til at oversætte. Men det kan være utroligt meningsforstyrrende, når tolken selv taler så dårligt dansk, at det kan være svært at forstå oversættelsen, ligesom når tolken tænker højlydt over oversættelsen, inden den egentlige oversættelse bliver gengivet.*
15. *Generelt er det en meget stor fordel, når en tolk er i stand til at tolke simultant. Det sikrer et bedre flow og hindrer forsinkelser i et i forvejen stramt program tidsmæssigt. Der er jo desværre ikke altid - måske snarere tværtimod - taget hensyn til, at der skal tolkes, når der afsættes tid til den enkelte sag i kalenderen.*
16. *Ad spm. 16: Tolken skal udføre de opgaver, jeg beder ham/hende om i retten. Hvis jeg ønsker procedure eller lignende oversat, beder jeg tolken om det.*
17. *Spørgsmålene i skemaet er lidt for firkantede, for selvfølgelig forventer jeg, at tolken stiller uddybende spørgsmål, hvis vedkommende er tvivl om forståelsen af et udtryk. Men jeg forventer, at tolken henvender sig til mig og evt. til sagens parter i den anledning. Derudover mener jeg også, at tolken bør gøre opmærksom på problemer/nuancer ved oversættelsen af et udtryk, der kan give anledning til tvivl, og at tolken bør oversætte direkte, men nogle gange er det, tolken bliver bedt om at oversætte, usammenhængende, forvirret eller bare langvarigt, og så vil jeg - efter omstændigheder - sagtens kunne acceptere, at tolken oversætter i mere begrænset omfang.*
18. *Spørgsmål 16 er meget firkantet stillet og kan næppe blot besvares JA eller NEJ. Det er vigtigt, at tolken blot oversætter det, der siges - i princippet som en maskine - og overlader det til dem, der afhører, at afgøre, om der skal stilles uddybende spørgsmål, fordi svaret efterlader det indtryk, at der er en misforståelse eller lignende, men det er samtidigt også vigtigt, at tolken spørger den, der stiller spørgsmål, hvad et ord betyder, hvis tolken ikke forstår ordet, hvilket kan være tilfældet ved et fagudtryk.*
19. *Ja udgangspunktet for spørgsmålsstillelsen er på enkelte punkter forkert. F.eks. er det indlysende, at også procedure og andre alm. bemærkninger under retssagen skal oversættes.*
20. *Vedrørende spørgsmålet om, hvorvidt tolken skal oversætte f.eks. procedurer, afhænger det af hvem der skal tolkes for. Hvis det er en tiltalt, skal alt relevant tolkes, men der skal for et vidne ikke tolkes andet end vidnets egen forklaring.*
21. *Svarene under punkt 16 kunne godt nuanceres. Nogle af stederne, hvor jeg har*

svaret, at tolken skal afholde sig fra uopfordret adfærd, kan det være på sin plads, men det er situationsbestemt. Nogle erfarne tolke nævner uopfordret at der kan være behov for en uddybende forklaring i forhold til kulturforskelle eller særlig udtryk, herunder fagudtryk. Derefter får de normalt tilladelse til det. Ved at nævne det, før de gør det, sikres upartiskheden, og at kontrollen med retshandlingen forbliver hos retten (og parterne).

Som det fremgår af ovenstående tabel 31, behandler 21 (45,7 %) af de i alt 46 afsluttende kommentarer respondenterne forventninger til tolken og dennes rolle. I en del af disse kommentarer tages nogle af de spørgsmål op, som respondenterne har skullet besvare tidligere i spørgeskemaet. Især spørgsmål 16 om tolkens supplerende funktioner har affødt en række kommentarer. Således berører en del respondenter både spørgsmålet om, hvorvidt tolken skal tolke det, der under en retssag ikke er direkte henvendt til den fremmedsprogede, fx proceduren, og spørgsmålet om, hvorvidt tolken skal gøre opmærksom på misforståelser samt forklare fagudtryk og kulturforskelle.

Hvad angår nødvendigheden af at lade proceduren tolke, er der ikke enighed blandt respondenterne. En respondent anfører, at han/hun ved tolkning af grundlovsforhør ikke ønsker, at proceduren tolkes (kommentar 5). I stedet lader vedkommende tolken simultantolke oplæsningen af referatet, der gives til retsbogen. En anden respondent anfører, at proceduren altid skal tolkes, hvis den fremmedsprogede er part i sagen. Er den fremmedsprogede vidne i sagen, ønskes proceduren ikke tolket, men derimod kun spørgsmål og svar til/fra den fremmedsprogede (kommentar 3). I lighed hermed anfører en tredje respondent, at alt af relevans for den fremmedsprogede skal tolkes, hvis den fremmedsprogede er part i sagen (kommentar 20). En fjerde respondent anfører i den sammenhæng, at det altid bør være retten, der afgør, om proceduren skal tolkes (kommentar 16, sml. kommentar 6). Modsat argumenteres der i kommentar 19 for, at proceduren altid skal tolkes.

Spørgsmålet om, hvorvidt tolken skal gøre opmærksom på, om den fremmedsprogede fx har misforstået et spørgsmål, berøres af to respondenter (kommentar 13 og 18). Efter disse respondenteres mening skal tolken lade afgørelsen af, om der er sket en misforståelse af et spørgsmål, være op til sagens parter. Er der sket en misforståelse, ønsker respondenterne således ikke, at tolken gør opmærksom på dette. Respondenterne mener, at de selv vil være i stand til at afkode dette, fordi den fremmedsprogedes svar i givet fald ikke ville være et meningsfyldt svar på det spørgsmål, som de stillede vedkommende. Respondenterne anfører, at de i sådanne situationer derfor hellere vil gentage eller omformulere spørgsmålet, end at tolken uopfordret gør opmærksom på den mulige misforståelse. For så vidt angår nødvendigheden af at gøre opmærksom på kulturforskelle, anfører to respondenter (kommentar 7 og 21), at dette vil afhænge af den konkrete situation. Spørgsmålet om, hvorvidt tolken bør stille opklarende spørgsmål, berøres af tre respondenter (kommentar 3, 13 og 18). De anfører, at tolken bør stille opklarende spørgsmål, hvis et fagudtryk volder forståelsesproblemer, fordi det

er uacceptabelt, hvis tolken alene gætter sig frem til, hvad det sagte betyder. Med det argument, at det er tolkens opgave at tolke så korrekt som muligt, anfører respondenter i kommentar 7, at det kan være nødvendigt for tolken at agere på eget initiativ, fx stille opklarende spørgsmål. I kommentar 8 anføres det, at opklarende spørgsmål kan være nødvendige i situationen, men at de af tolkebrugerne opfattes som yderst irriterende. To respondenter (kommentar 17 og 21) understreger i den sammenhæng, at det er vigtigt, at tolken informerer retten, når han/hun skønner, at det er nødvendigt at stille opklarende spørgsmål. Respondenterne anfører, at sådanne metakommunikative informationer er afgørende for, at tolkebrugerne ikke opfatter tolkens dialog med den fremmedsprogede som et brud på hans/hendes neutralitet. Med andre ord efterspørger disse respondenter, at tolken over for tolkebrugerne annoncerer, at han/hun har brug for at gå i dialog med den fremmedsprogede om fx betydningen af det sagte.

Et af de emner, som går igen i de afsluttende kommentarer, er spørgsmålet om, hvordan tolken bør gengive det sagte, altså overensstemmelsesrelationen mellem det sagte og tolkens gengivelse. Fire respondenter anfører, at de forventer en korrekt, fuldstændig og præcis tolkning (kommentar 2, 9, 10 og 12). I kommentar 9 præciserer respondenteren, at dette er ensbetydende med en gengivelse, der ligger så tæt op ad det sagte som muligt. I kommentar 12 anfører en anden respondent, at denne form for gengivelse forekommer yderst sjældent i praksis. To respondenter beskriver i forlængelse heraf tolkens normative rolle som henholdsvis en oversættelsesmaskine (kommentar 18) og som den mindst synlige aktør i retten (kommentar 11). Kun en enkelt respondent (kommentar 17) nævner, at tolken i bestemte situationer kan være nødsaget til at komprimere det sagte og dermed afvige fra denne rolle.

En række respondenter kommer i deres afsluttende kommentarer ind på tolkningens retssagsforlængende karakter. I kommentar 15 understreger respondenteren, at det er et praktisk problem, at domstolene ved berømmelsen af retssagerne ikke tager højde for, at sager, hvori der medvirker tolk, nødvendigvis tager længere tid end en tilsvarende sag uden tolk. At respondenterne tillægger tidsaspektet stor betydning, kommer til udtryk i kommentarerne 1, 9 og 15. Af disse fremgår det, at tolke helst skal kunne tolke med en vis hastighed. Følgelig opfattes det som vigtigt, at tolke kan simultantolke (kommentar 9, 10 og 15).

Et emne, der også nævnes flere gange i respondenternes afsluttende kommentarer, er vigtigheden af, at tolke forholder sig neutralt (kommentar 2 og 21). I kommentar 6 anfører en respondent, at tolke bør opfatte sig selv som ”rettens tolk”.

Tabel 32: Respondenternes erfaringer med retstolke/tolkning

1. <i>Jeg oplever ofte, at der ikke sker direkte tolkning, men derimod at situationen kan udvikle sig til en diskussion mellem tolken og den, der tolkes for.</i> 2. <i>Ofte beder en part om tolk, selv om vedkommende taler rimeligt dansk. Det må være for at sikre sig en helt korrekt og nuanceret forklaring for retten og for at</i>

sikre sig, at parten forstår alt af betydning under sagen. Jeg håber, at jeres projekt kan bidrage til, at disse parter i fremtiden i højere grad end nu får den ydelse, de forventer at få.

- 3. Har oplevet tolke, der ikke siger det, som det er. F.eks. en tolk, der i en sædelighedssag oversætter "samleje" til "var sammen". Det er ikke brugbar tolkning!*
- 4. Det sidste spørgsmål i pkt. 16 kan ikke svares entydigt. Det sker ofte, at der efter aftale med forsvareren ikke sker oversættelse af proceduren.*
- 5. Jeg er i en domstol med meget få parter med udenlandsk baggrund, men ved et tidligere ansættelsessted var det et problem for nogle tolke at møde rettidigt.*
- 6. Nogle tolke bør være mere opmærksomme på de særlige afregningsregler for tolke i retten, som beskrevet i justitsministeriets cirkulære herom.*

I ovenstående tabel 32 har vi samlet de seks (13 %) afsluttende kommentarer, i hvilke respondenterne på den ene eller anden måde kommenterer på deres oplevelser med tolke. Tre respondenter kommer ind på nogle af de samme aspekter, som blev behandlet i tabel 31 om respondenternes forventninger til retstolke. I kommentar 4 anfører respondenteren således, at proceduren efter aftale med forsvareren ofte ikke tolkes. I kommentar 1 anfører respondenteren, at tolke ofte ikke nøjes med at tolke det sagte, men går i dialog med den fremmedsprogede. I kommentar 3 anfører respondenteren, at han/hun har oplevet, at en tolk i en sag ikke tolkede det, der egentlig blev sagt, men tyede til omskrivninger af termer for kønsakten. En enkelt respondent anfører, at han/hun ofte har oplevet, at en fremmedsproget part for en sikkerheds skyld beder om, at der rekvireres en tolk, selv om parten taler et acceptabelt dansk (kommentar 2). De to sidste kommentarer tager fat i praktisk-etiske problemer. Således anfører respondenteren i kommentar 6, at det er et problem, at nogle tolke ikke møder rettidigt i retten. I kommentar 7 anfører respondenteren, at det er problematisk, når tolkene ikke kender justitsministeriets afregningsregler.

Tabel 33: Spørgeskemarelaterede kommentarer

- 1. Jeg blev ansat som dommerfuldmægtig i 1982 og har været domstolsjurist siden. Jeg blev udnævnt som dommer i 1997. Dette forløb er baggrunden for, at jeg har angivet, at jeg har haft "dommererhverv" (dette begreb synes opfundet til brug for undersøgelsen!) i 28 år.*
- 2. Min erfaring med brug af tolkning er fra tidligere job, hvor det blev anvendt regelmæssigt.*
- 3. Det er ikke alle spørgsmål, der lige kan besvares med et flueben i en cirkel, så*

jeg vil foreslå, at I også laver interviews og eller overværer tolkning i retten.

4. *En del af svarene f. eks. i spørgsmål 16 bliver lidt firkantede og bør nok modificeres med "i almindelighed" "i de fleste tilfælde".*
5. *Spørgsmål 13 kan ikke besvares med "ja" eller "nej", da det efter min vurdering afhænger af situationen.*
6. *Vil gerne se resultatet af undersøgelsen.*

Af ovenstående tabel 33 fremgår det, at seks respondenter (13 %) anfører en afsluttende kommentar, der relaterer til selve spørgeskemaundersøgelsen, bl.a. formuleringen af de enkelte spørgsmål. I kommentar 1 og 2 anfører respondenterne således oplysninger om deres egen person, som kan være relevante for fortolkningen af deres besvarelser af de forudgående spørgsmål i spørgeskemaet. I kommentarene 3, 4 og 5 giver respondenterne udtryk for, at nogle af spørgsmålene i spørgeskemaet var for "firkantede", fordi besvarelsen efter respondenternes mening vil afhænge af den konkrete tolkesituation. I kommentar 6 giver en respondent udtryk for sit ønske om at få kendskab til undersøgelsens resultater.

Tabel 34: Kvalitet

1. *En god tolk kan virkelig gøre en forskel!!*
2. *Tolkning er i dag langt bedre i dag end for få år siden.*
3. *Enkelte af vore tolke kan tolke simultant, således at en hovedforhandling med fremmedsprogede kan gennemføres uden tidsstab og afbrydelser. Det giver et løft i kvaliteten af hovedforhandlingen, som er helt uvurderligt.*
4. *Verden kunne se kønnere ud, også vedrørende tolkning. Det virkelige liv er det muliges kunst.*
5. *Generelt oplever jeg, at tolkene er fleksible og samarbejdsindstillede og gør deres bedste.*
6. *Et stort problem på "landet" er overhovedet at skaffe tolke, hvilket i høj grad spiller ind ved vurdering af kvalitet.*

Af ovenstående tabel 34 fremgår det, at seks respondenter (13 %) i deres afsluttende kommentarer kommer ind på kvaliteten af den tolkning, de har oplevet i praksis. I kommentar 1 giver en respondent udtryk for, at det er af helt afgørende betydning for

afviklingen af en retssag, om den medvirkende tolk er god eller dårlig. I kommentar 3 giver en respondent implicit udtryk for, at en tolkning, der i mindst muligt omfang forlænger varigheden af en retssag, betragtes som god tolkning. Respondenten anfører i den sammenhæng, at det er tidsbesparende, når en tolk kan simultantolke. I kommentar 2 siger en anden respondent, at kvaliteten af tolkning er blevet bedre i løbet af de sidste par år. I kommentar 4 anfører en anden respondent, at der dog stadig er plads til forbedringer. Samtidig anfører han/hun, at tolkning er ”det muliges kunst”. At tolkning er det muliges kunst, problematiseres også i kommentar 6, hvor respondenterne anfører, at man i provinsen må tage til takke med uprofessionelle tolke, fordi der simpelthen er mangel på tolke. I kommentar 5 giver en anden respondent i forlængelse heraf udtryk for, at tolkene i praksis faktisk forsøger at gøre deres bedste.

Tabel 35: Tolkeuddannelse

1. *Generelt er der en god kvalitet af de tolke, der anvendes i retten, men det kunne være ønskeligt, at langt flere blev direkte uddannet som retstolke, dvs. har kendskab til vores fremgangsmåde, sprog og skikke.*
2. *Tolkning er et "nødvendigt" onde, fordi det fjerner det umiddelbare indtryk af en forklaring. Det er imidlertid nødvendigt, og det ville glæde mig, om man satser på at gøre tolkeuddannelsen bedre.*
3. *Manglen på tolke i de mindre byer kan være et stort problem. Alle tolke, der anvendes, bør tilbydes efteruddannelse navnlig om fagudtryk. Kun ganske få tolke bruger at lave notater under tolkningen. Det er meget vigtigt, at tolkningen bliver udført korrekt af hensyn til retssikkerheden. Det vil være en god idé at indføre (lidt) skrappe prøver, som tolkene skal bestå, inden "de slippes løs" i retssalene.*
4. *I den bedste verden vil der være uddannede tolke på alle sprog. Det sværest er at finde tolke på sprog, der ikke har den store handelsmæssige betydning, men som betyder meget i retssystemet. Endvidere er det helt naturligt svært at finde egnede tolke i den første periode, hvor der kommer personer fra andre "nye" sprogområder til Danmark.*
5. *Det er helt centralt for retssikkerheden, at tolkningen foregår med høj professionel standard. Det var meget uheldigt, at translatøruddannelsen blev så kostbar. Retterne og tolkene kunne med fordel holde fælles møder, så retterne kan give tolkene bedre arbejdsvilkår og retterne og tolkene kan give hinanden feedback. Tak fordi I foretager denne vigtige undersøgelse.*

Af ovenstående tabel 35 fremgår det, at i alt fem respondenter (10,9 %) anfører en afsluttende kommentar, som berører vigtigheden af, at de tolke, der medvirker ved

domstolene, har den nødvendige uddannelse. I kommentar 2 anfører respondenter, at tolkeuddannelserne bør gøres bedre, fordi retssager, der involverer fremmedsprogede brugere, alene kan finde sted på betryggende vis, hvis der medvirker en professionel tolk. I den sammenhæng er det værd at bemærke, at respondenter betegner tolkning som ”et nødvendigt onde”. I kommentar 1 anfører en anden respondent, at flere tolke bør have en uddannelse, som specifikt uddanner dem til at kunne fungere som retstolk. I kommentar 3 foreslår en respondent, at tolkekvaliteten kan højnes, hvis alle tolke, der medvirker i retssager, tilbydes efteruddannelse med særligt fokus på juridiske fagudtryk og notatteknik. I kommentar 5 foreslår en respondent, at tolke og domstolene bør afholde fælles møder med henblik på en forventningsafstemning og erfaringsudveksling. Samtidig anfører han/hun, at det er beklageligt, at tolkeuddannelsen er blevet så dyr. I kommentar 4 understreger en respondent, at domstolene optimalt bør kunne rekvirere uddannede tolke på alle sprog. Respondenter anfører uddybende, at de sprog, som ofte kommer til anvendelse ved domstolene, netop er de sprog, der ikke undervises i på de eksisterende tolkeuddannelser.

Tabel 36: Øvrige kommentarer

1. <i>Ingen.</i> 2. <i>i.b.</i>

I alt 2 respondenter (4,4 %) anfører en afsluttende kommentar, som ikke umiddelbart kan rubriceres.

2.8 OPSAMLING OG DISKUSSION

Online-spørgeskemaet blev udsendt til i alt 350 potentielle respondenter, hvoraf 170 besvarede det. Dette svarer til en svarprocent på 48,6 %. I dette afsnit vil vi opsummere undersøgelsens resultater og dernæst diskutere, hvilken viden om retstolkning undersøgelsen bidrager med. Nedenfor sammenfattes i afsnit 2.8.1 undersøgelsens socio-demografiske og respondentrelaterede data (spørgsmål 1-7). Dernæst sammenfattes og diskuteres resultatet af undersøgelsens kvantitative og kvalitative analyser af respondenternes oplevede problemer med retstolke (spørgsmål 8-11) i afsnit 2.8.2. Deres forventninger til retstolke (spørgsmål 12-16) sammenfattes og diskuteres i afsnit 2.8.3. Hvor det synes relevant, inddrages de af respondenternes afsluttende kommentarer (spørgsmål 17), som belyser henholdsvis respondenternes erfaringer med tolke eller deres forventninger til tolke.

2.8.1 Respondenternes socio-demografiske og individuelle profil

Af de 170 respondenter er 82,9 % **ansat som** domstolsjurister ved en af byretterne og 17,1 % ved landsretterne. **Kønsmæssigt** fordeler respondenterne sig på 55,9 % kvinder og 44,1 % mænd. Respondenternes gennemsnitsalder er 47,18 år. Respondenternes gennemsnitlige ansættelsestid ved de danske domstole er 13,7 år. For så vidt angår **omfanget af respondenternes erfaring med retstolkning**, har respondenterne i gennemsnit deltaget i 12,52 retssager med tolk i år 2009. Det bemærkes, at respondenternes individuelle erfaring med retstolkning i 2009 varierede mellem 0 og 100 retssager. Undersøgelsen viser, at tolkning forekommer oftere i byretterne end i landsretterne, idet domstolsjuristerne ved byretterne i gennemsnit har deltaget i 13,24 retssager med tolk i 2009, mens tallet for domstolsjuristerne ved landsretterne er 8,20 retssager. Flertallet af respondenterne (65 %) har i år 2009 deltaget i mindre end 11 retssager med tolk, 22,3 % i 11 – 20 retssager med tolk og kun 12,7 % i mere end 20 retssager med tolk.

Det kan på baggrund af ovenstående konstateres, at et flertal af respondenterne er ansat ved en byret og tilhører gruppen af respondenter med mindst tolkeerfaring. Som følge heraf viste undersøgelsen ganske ofte, at resultaterne for disse sub-respondentgrupper er stort set identiske med resultaterne for samtlige respondenter.

Af samtlige respondenter kender 50,3 % ikke **Domstolsstyrelsens "Vejledning om tolkning i retten"**, som er henvendt til både institutionelle brugere af retstolke og tolkene selv (Domstolsstyrelsen 2003b: 1). Undersøgelsen viser samtidig, at domstolsjurister, der er ansat ved en byret, i højere grad end domstolsjurister, der er ansat ved en landsret, er bekendt med vejledningen. Dette hænger muligvis sammen med, at tolkning som anført ovenfor forekommer oftere i byretterne end i landsretterne. Det er således tænkeligt, at domstolsjurister ved byretterne i højere grad end domstolsjurister ved landsretterne finder vejledningens anbefalinger relevante for deres daglige arbejde. Undersøgelsen viser i hvert fald, at kendskabet til vejledningen stiger i takt med omfanget af respondenternes personlige erfaring med retstolkning.

Vejledningen fra Domstolsstyrelsen anbefaler blandt andet, at "parterne skal kommunikere med hinanden, som om tolken ikke var til stede, det vil sige at spørgsmål og svar skal rettes direkte til den person, de er henvendt til, og ikke til tolken" (Domstolsstyrelsen 2003b: 3). Vejledningen anbefaler således, at parterne anvender **direkte tale** i form af 1. og 2. person ental (jeg/du), når de henvender sig til den fremmedsprogede. At vejledningen anbefaler direkte tale skyldes højst sandsynligt, at indirekte tale kan forårsage misforståelser. Spørger en forsvarer fx: "hvor var *han* i går kl. 22.00?", vil tolken ikke altid med sikkerhed kunne afgøre, om der med "han" (3. person ental) refereres til den fremmedsprogede tiltalte eller til en helt tredje person. Ofte vil tolken naturligtvis kunne udlede dette af konteksten, men det er langt fra altid tilfældet. En korrekt gengivelse vil under alle omstændigheder forudsætte, at tolken kan foretage en pragmatisk analyse af det sagte. International forskning (Hale 2007) har vist,

at mange tolke ikke gengiver de institutionelle brugeres indirekte tale, men i stedet ændrer tiltaleformen til direkte tale. Forsvarerens overnævnte spørgsmål vil en tolk således ofte gengive som ”Hvor var *du* i går kl. 22?” (2. person ental). De fleste tolke ændrer tolkebrugernes indirekte tale til direkte tale for ikke at skabe forståelsesproblemer hos den fremmedsprogede, men samtidig også for at undgå, at den fremmedsprogede føler sig ekskluderet som ligeværdig dialogpartner. Følelsen af eksklusion vil ofte være en konsekvens af indirekte tale, hvor de institutionelle tolkebrugere ”taler om” den fremmedsprogede i 3. person (han) i stedet for at ”tale til” denne i 2. person (du). Når tolken ændrer tiltaleformen til direkte tale frem for at gengive den indirekte tiltale, skal dette således ses som tolkens forsøg på at optimere kommunikationen. Reelt betyder tolkens omformulering til direkte tale, at tolken forbyrder sig mod en anden af vejledningens anbefalinger, som siger, at ”tolken skal gengive det sagte uden at ændre noget” (Domstolsstyrelsen 2003b: 3). Højest sandsynligt afviger tolkene fra denne anbefaling, fordi de vurderer, at en bevaring af den indirekte tale ville kunne forårsage kommunikative problemer, som tolkebrugerne i givet fald sandsynligvis ville tilskrive tolken og ikke deres eget uhensigtsmæssige valg af tiltaleform.

Undersøgelsen viser, at 79,6 % af respondenterne mener, at de i praksis anvender direkte tale. Kun 1,9 % af respondenterne siger, at de anvender indirekte tale. Nogle respondenter (13,4 %) anfører, at de i retten gør brug af både indirekte og direkte tale, mens 1,9 % anfører, at de overhovedet ikke henvender sig til den fremmedsprogede under en retssag. Ganske få respondenter (3,2 %) ser sig ikke i stand til at besvare spørgsmålet. Skeles der til respondenternes ansættelsessted, er direkte tale den foretrukne tiltaleform hos domstolsjuristerne ved såvel byretterne (79,5 %) som landsretterne (80 %). Den indirekte tale anvendes af 2,3 % af domstolsjuristerne ved byretterne, mens den overhovedet ikke anvendes af de domstolsjurister, der er ansat ved landsretterne. Kombinationen af direkte og indirekte tale anføres som anvendt tiltalestrategi af 15,1 % af domstolsjuristerne ved byretterne og 4 % af domstolsjuristerne ved landsretterne. At de ikke henvender sig direkte til den fremmedsprogede under en retssag, anføres af langt flere domstolsjurister ved landsretterne (8 %) end af domstolsjurister ved byretterne (0,8 %). Når der skeles til omfanget af respondenternes erfaring med retstolkning, viser undersøgelsen, at brugen af indirekte tale stiger i takt med respondenternes erfaring med retstolkning. Således anfører respondenterne med størst erfaring med retstolkning i højere grad end gennemsnittet, at de gør brug af både indirekte tale (5 %) og kombinationen af direkte og indirekte tale (20 %).

Som dokumenteret i et empirisk forskningsstudie (Christensen 2008a), som analyserer tre dommers brug af tiltaleformer i tre autentiske retssager ved de danske domstole, er det ikke sikkert, at den tiltaleform, som respondenterne mener at anvende, er den tiltaleform, som de rent faktisk anvender. I forskningsstudiet angav de tre dommere selv umiddelbart efter de pågældende retsmøder, at de havde anvendt direkte tale, når de henvendte sig til den fremmedsprogede. En analyse af dommernes sprogbrug viste dog, at to af de tre dommere ikke kun brugte direkte tale, men kombinerede den indirekte og

den direkte tale. Den ene dommer anvendte endda næsten konsekvent indirekte tale (75,3 %), mens den anden kun gjorde det i begrænset omfang (11,8 %). Studiet viser således, at dommeres brug af tiltaleform i høj grad er afhængig af den enkeltes bevidste eller ubevidste præferencer og den konkrete situation. Ikke mindst giver forskningsstudiet anledning til at formode, at en del af de respondenter, som i vores spørgeskemaundersøgelse har anført, at de kun anvender direkte tale, i praksis bruger indirekte tiltaleformer i langt højere grad, end de selv aner. Hvis dette er tilfældet, er respondenterne i højere grad, end de selv er bevidste om, med til at komplicere kommunikationen, da indirekte tiltaleformer som nævnt ovenfor ikke er entydige og derfor kan skabe forståelsesproblemer.

Årsagen til, at institutionelle brugere til tider afviger fra den direkte tale til fordel for indirekte tale, er blevet undersøgt i et andet forskningsstudie (Christensen 2008b). I dette studie undersøges brugen af indirekte tale i den af de nævnte retssager, hvor dommeren kun i et begrænset omfang (11,8 %) brugte indirekte tale. Studiet viste bl.a., at dommeren i den konkrete retssag var tilbøjelig til at afvige fra direkte tale, når kommunikationen ikke fungerede optimalt. Fx når den fremmedsprogede ikke leverede et logisk svar på et spørgsmål, og dommeren derfor følte sig nødsaget til at omformulere sit spørgsmål. Studiet viste samtidig, at dommeren valgte at henvende sig til tolken (fx ”Spørg tiltalte, om...”) i stedet for at henvende sig direkte til den fremmedsprogede for at gøre tolken (med)ansvarlig for interaktionen, når denne mislykkedes.

2.8.2 Respondenternes oplevede problemer med retstolke

Af de 157 respondenter, der besvarer spørgsmålet om, hvorvidt de har **oplevet problemer med tolke**, siger 118 (75,2 %), at det har de. Dette tal indikerer ikke, at respondenterne generelt oplever tolkekvaliteten som mangelfuld, men alene at de fleste respondenter har haft i hvert fald én negativ oplevelse med en retstolk. Faktisk må det siges at være glædeligt, at hele 24,8 % af respondenterne mener, at de aldrig har oplevet problemer med tolke. Dette skyldes sandsynligvis, at de færreste respondenter behersker de fleste af de fremmedsprog (især minoritetssprogene), der oftest er i spil ved de danske domstole. Respondenterne vil derfor kun kunne konstatere de problemer, der kan observeres uden kendskab til det involverede fremmedsprog. Fx kan respondenterne uden videre konstatere, når en tolk ikke taler ordentligt dansk. Til gengæld kan respondenterne ikke vurdere, om tolkens gengivelser er fuldstændige, korrekte og præcise. Vores egen empiriske forskning (Martinsen 2009 og 2010) har dokumenteret, at institutionelle tolkebrugere, der ikke mestrer det fremmedsprog, der er involveret i en given retssag, faktisk ikke er i stand til at vurdere, hvorvidt en tolkning objektivt set er vellykket eller ej. I et af ovennævnte studier blev den samme dommer umiddelbart efter to forskellige autentiske retssager med tolk bedt om at vurdere, hvorvidt den deltagende tolk havde leveret en tilfredsstillende tolkebistand i relation til en række prædefinerede kvalitetskriterier. I begge sager mestrede dommeren ikke de involverede fremmedsprog. I den første sag vurderede dommeren dog uden videre tolkens præstation som

tilfredsstillende, men i den anden sag, hvor dommeren under selve retssagen af tilhørere i salen blev gjort opmærksom på, at tolken ikke tolkede det sagte korrekt, afholdt dommeren sig fra at vurdere kvaliteten og valgte i stedet svarkategorien ”det kan jeg ikke vurdere”. Vi formoder på den baggrund, at nogle af de respondenter, der i vores undersøgelse anfører, at de subjektivt set aldrig har oplevet problematiske tolkninger, reelt kan have deltaget i tolkede retssager, hvor tolkningen objektivt set var problematisk.

Vores undersøgelse viser, at domstolsjurister ansat ved en landsret oftere anfører at have oplevet problemer med tolke (80 %) end domstolsjurister ansat ved en byret (74,2 %). Dette kan undre, da undersøgelsen dokumenterer, at der oftere medvirker tolke i byretterne end i landsretterne. Undersøgelsen viser endvidere, at antallet af respondenter, der har oplevet problemer med tolke, stiger i takt med omfanget af respondenternes erfaring med tolke. I gruppen af respondenter med mindst tolkeerfaring (0 - 10 retssager i 2009) svarer 68,6 %, at de har oplevet problemer. I gruppen med medium tolkeerfaring (11 - 20 retssager i 2009) er det tilsvarende tal 80 %. I gruppen med størst tolkeerfaring (mere end 20 retssager i 2009) svarer alle (100%), at de har oplevet problemer med tolke. Dette kan måske forklares med, at sandsynligheden for at opleve en ikke tilfredsstillende tolkning stiger, jo flere tolkede retsmøder en respondent har deltaget i. Resultatet lader samtidig formode, at respondenternes evne til at spotte problemer stiger i takt med omfanget af deres erfaring med retstolkning.

Af de 118 respondenter, der anfører at have oplevet problemer med tolke, er 56 (47,5 %) ikke i stand til at svare på, om de oplevede problemer relaterer til **uddannede eller ikke uddannede tolke**. Da respondenterne havde mulighed for at krydse af i begge svarbokse, dokumenterer dette resultat, at mange respondenter simpelthen ikke er bekendt med de medvirkende tolkes uddannelsesmæssige baggrund. Af de 62 respondenter, der besvarer spørgsmålet om sammenhæng mellem tolkens uddannelse og oplevede problemer, anfører hele 83,9 %, at de har oplevet problemer med tolke, der ingen tolkeuddannelse har. At de har oplevet problemer med uddannede tolke, anføres af 53 % af de 62 respondenter. Undersøgelsen viser således, at domstolsjuristerne oplever en retssag, hvor der medvirker en tolk uden tolkeuddannelse, som næsten dobbelt så problematisk som retssager, hvor der medvirker en uddannet tolk. Forskellen er i praksis måske endnu større, end undersøgelsen viser, da respondenterne i langt højere grad er i stand til at konstatere problemer i sager, hvor der medvirker uddannede tolke, fordi mange af disse tolker i sprog, som respondenterne selv har et vist kendskab til. Skeles der til respondenternes ansættelsessted, viser undersøgelsen, at domstolsjurister, der er ansat ved en byret, i højere grad end domstolsjurister, der er ansat ved en landsret, oplever problemer med både uddannede og ikke uddannede tolke. Vi bemærker dog, at hele 75 % af de ved en landsret ansatte domstolsjurister ikke kunne besvare spørgsmålet, hvorfor dette resultat alene baserer sig på et meget smalt datagrundlag. Tallet indikerer dog, at de domstolsjurister, der er ansat ved en landsret, i meget høj grad ikke er bekendt med de medvirkende tolkes uddannelsesmæssige baggrund. Værd at bemærke er det, at respondenterne med størst erfaring med

retstolkning i højere grad end de øvrige respondenter anfører at have oplevet problemer både med tolke med og uden en tolkeuddannelse. Samtidig ser disse respondenter sig i højere grad end de øvrige i stand til at besvare spørgsmålet om tolkenes uddannelsesmæssige baggrund, hvilket indikerer, at kendskab til tolkenes uddannelsesmæssige baggrund stiger i takt med omfanget af respondenternes tolkeerfaring.

De respondenter, der angav at have oplevet problemer med retstolke, blev ydermere bedt om at anføre en kommentar, der eksemplificerer deres negative oplevelser. Formålet med dette åbne spørgsmål var at give respondenterne mulighed for at beskrive de oplevede problemer med egne ord. Vi bad respondenterne fortælle deres egne historier om dårlige oplevelser med tolke, fordi vi derved håbede at få et nuanceret indblik i den tolkning, der foregår ved de danske domstole. Vi formodede, at respondenternes eksempler på dårlige oplevelser indirekte ville give os indsigt i, hvad respondenterne forventer af en god tolk og opfatter som god tolke kvalitet ved at pege på, hvad god tolke kvalitet netop ikke er.

Af de 118 respondenter, der havde oplevet problemer med tolke, benyttede 61 respondenter muligheden for at anføre **eksempler på oplevede problemer**. Disse eksempler samlede vi i induktive svarkategorier på baggrund af centrale ord og formuleringer i kommentarerne for derved at udskille mønstre i de indsamlede data, som afspejler netop respondenternes sociale orden og værdier. Respondenternes oplevelser blev inddelt i følgende ni svarkategorier:

1. Tolkemåden – hvad (bør) tolkes og på hvilken måde?
2. Off-record-samtale – tolken og den fremmedsprogede taler med hinanden under retsmødet
3. Sprogkundskaber – tolkens beherskelse af dansk og fremmedsproget
4. Tolkens habilitet og neutralitet
5. Viden og uddannelse – tolkens forudsætninger
6. Tiltaleform – tolkens og parternes brug af tiltaleform
7. Tolkekvalitet – er tolkningen fyldestgørende?
8. Rolleforvirring – tolken agerer part
9. Formalia – praktisk-etiske problemer.

I det følgende sammenfattes og diskuteres resultatet for de ni kategorier hver for sig, selv om mange af kategorierne i sagens natur er beslægtede. Således vil en tolk, der fx agerer part (punkt 8), naturligvis samtidig kunne siges at forbyrde sig mod sin neutralitet (punkt 4). Når respondenternes kommentarer kategoriseres i så snævre

svarkategorier som muligt, er det for at få en så detaljeret viden som muligt om, hvad respondenterne opfatter som god tolkekvalitet.

I svarkategorien **TOLKEMÅDEN** samlede vi de kommentarer, hvori respondenterne reflekterer over den måde, tolkene nogle gange gengiver det sagte på. Mange respondenter brugte sproglige markører som ”fuldstændig”, ”præcis” og ”korrekt” til at beskrive, hvordan de mener, tolken bør gengive det sagte. Deres kommentarer viser, at de i praksis ofte oplever, at tolke ikke oversætter det sagte på denne måde. I stedet oplever de, at tolke ”sammenfatter” eller ”fortolker” det sagte. Respondenternes mange kommentarer om oplevede problemer i relation til overensstemmelsesrelationen mellem det sagte og tolkens gengivelse vidner om, at respondenterne vægter dette kriterium meget højt, når de vurderer tolkekvalitet. I sagens natur er det naturligvis alene muligt for respondenterne at vurdere overensstemmelsesrelationen, når tolkningen involverer et fremmedsprog, som respondenterne selv behersker eller i hvert fald forstår. En del respondenter tager selv dette forbehold, men undersøgelsen viser, at langt de fleste respondenter faktisk mener at være i stand til at vurdere, om tolkens gengivelser er både fuldstændige, præcise og korrekte - selv når der er tale om fremmedsprog, som de ikke forstår.

I flere af kommentarerne kommer det frem, at respondenterne betragter en fuldstændig, korrekt og præcis gengivelse som en garant for retssikkerhed. Således anfører nogle af respondenterne, at tolke skal gengive det sagte, som det blev sagt, i stedet for at filtrere og komprimere det, fordi retssikkerheden ellers vil være i fare. Dette forklarer nogle af respondenterne med, at tolkebrugere i så fald ikke har mulighed for selv at tage stilling til det, den fremmedsprogede siger, men alene til tolkens komprimerede eller bearbejdede gengivelse.

Nogle af respondenterne reflekterer i deres kommentarer over mulige **årsager** til, at tolke til tider leverer ufuldstændige, ukorrekte og upræcise gengivelser. Respondenterne anfører, at det kan skyldes, at både institutionelle tolkebrugere og de fremmedsprogede nogle gange taler længe uden at indlægge pauser, hvor der kan ske tolkning af det sagte. Der er ingen tvivl om, at en tolk, der tolker konsekutivt (efterfølgende), kun kan forventes at kunne huske og dermed levere en adækvat gengivelse af det sagte, hvis tolken gives mulighed for at gengive det med passende mellemrum. En tolk, der benytter sig af notatteknik, vil naturligvis kunne gengive længere passager end tolke, der alene støtter sig på hukommelsen. Men selv tolke, der støtter sig på notater, vil kun kunne gengive det sagte fuldstændigt, korrekt og præcist, hvis tolkebrugere indlægger pauser, så tolkning kan ske med jævne mellemrum. Tolkebrugere bliver derfor nødt til at erkende, at de i tolkede retsmøder ikke kan kommunikere og interagere, som de plejer i ikke-tolkede retsmøder. De bliver fx nødt til at acceptere, at de skal tale i korte sekvenser, hvis tolken anvender konsekutivtolkning. Enkelte respondenter gør selv opmærksom på, at tolkebrugere kan hjælpe tolken ved at formulere korte spørgsmål og svar. Andre anfører, at tolke bør være bedre til at tolke med kortere mellemrum, hvilket

indikerer, at disse respondenter accepterer, at tolken på eget initiativ afbryder den talende.

Andre respondenter mener, at der i højere grad bør anvendes **simultantolkning** (næsten samtidig tolkning) i tolkede retssager. Respondenterne anfører, at de i praksis oplever denne tolkemodus som en klar optimering af den tosprogede kommunikation, hvilket højst sandsynligt skyldes, at simultantolkning sammenlignet med konsekutivtolkning opleves som tidsbesparende. Respondenternes præference for simultantolkning kan muligvis også forklares med, at tolkebrugerne, når der tolkes simultant, kan kommunikere som de plejer i de retsmøder, hvor der ikke medvirker tolk. Hvis tolkene kan simultantolke, vil respondenterne således ikke være nødsaget til at ændre deres kommunikative strategier, herunder være tvunget til at formulere korte spørgsmål og indlægge pauser med jævne mellemrum. Ingen af de respondenter, som plæderer for brug af simultantolkning, synes dog at være opmærksomme på, at simultantolkning også har visse ulemper. Fx vil tolke heller ikke herved altid kunne levere en fuldstændig gengivelse, fordi tolken er under et større tidspres ved simultantolkning end ved konsekutivtolkning. En anden ulempe er, at tolken fx ikke kan stille opklarende spørgsmål, når der tolkes simultant. Dette vil kunne gå ud over graden af korrekthed/præcision. Hvis simultantolkning anvendes som tolkemodus til gengivelse af spørgsmål henvendt til den fremmedsprogede og dennes svar, vil det yderligere betyde, at tolken skal tale samtidigt med tolkebrugerne, hvorfor disse alene vil høre tolkens gengivelse af det sagte. De institutionelle tolkebrugere vil således ikke som ved konsekutivtolkning have mulighed for at høre og fokusere på den fremmedsprogede, når denne leverer sit svar på fremmedsproget, og vil derfor sandsynligvis fx vurdere den fremmedsprogedes troværdighed på baggrund af tolkens gengivelse i stedet for på den fremmedsprogedes svar. Vi bemærker, at Domstolsstyrelsens vejledning (2003b) anbefaler, at dialoger bestående af spørgsmål og svar tolkes konsekutivt, mens der tolkes simultant i de procesfaser, hvor kommunikationen ikke er henvendt til den fremmedsprogede, men til retten som helhed (fx ved bevisførelse og procedurer).

I svarkategorien **OFF-RECORD-SAMTALE** samlede vi de af respondenternes kommentarer, som problematiserer det forhold, at nogle tolke fører samtaler med den fremmedsprogede under retsmøderne uden at oplyse de institutionelle brugere om, hvad de taler med hinanden om. Som et praktisk eksempel på dette anfører flere respondenter, at de, når de stiller et spørgsmål til den fremmedsprogede, oplever, at tolken og den fremmedsprogede taler (nogle gange længe) sammen, inden tolken gengiver den fremmedsprogedes svar meget kortfattet med enten ”ja” eller ”nej”. Af nogle af kommentarerne fremgår det, at respondenterne tager dette som udtryk for, at tolken og den fremmedsprogede diskuterer, hvordan spørgsmålet bør besvares. Dermed kommer det implicit til udtryk, at respondenterne i sådanne situationer mistænkeliggør tolken og hans/hendes motiver og faktisk oplever tolkens dialog med den fremmedsprogede som et brud på hans/hendes neutralitet. Vi kan naturligvis ikke udelukke, at nogle tolke med deres adfærd implicit favoriserer den fremmedsprogede. Dog kan årsagen til, at tolken fx gengiver et langt svar med ja eller nej, også være, at

han/hun simpelthen ikke formår at gengive det sagte fuldstændigt, fordi den fremmedsprogede taler usammenhængende og længe, eller fordi tolken ikke gør brug af notateknik eller simpelthen tror, at de institutionelle tolkebrugere ønsker en hurtig afvikling af retssagen og derfor alene gengiver essensen af det sagte. Det kan heller ikke udelukkes, at nogle af de handlinger, som tolkebrugerne oplever som brud på tolkens neutralitet, i virkeligheden er nødvendige kommunikationshandlinger, som netop muliggør en adækvat gengivelse af det sagte. Fx kan det være nødvendigt for tolken at stille opklarende spørgsmål til den fremmedsprogede, hvis tolken ikke forstår dennes svar. At mange institutionelle brugere oplever tolkens dialog med den fremmedsprogede som mistænkelig og som udtryk for manglende neutralitet, beror højst sandsynligt i en eller anden udstrækning på, at tolkebrugerne ikke forstår, hvad tolken og den fremmedsprogede taler med hinanden om på fremmedsproget. Dette synes sandsynliggjort af det faktum, at de respondenter, der reflekterer over denne problemstilling, alle relaterer den til ikke-europæiske sprog, som de ikke selv behersker. Ligeledes er det bemærkelsesværdigt, at problemet alene anføres i relation til ikke uddannede tolke. Dette kan skyldes, at uddannede tolke qua deres uddannelse ved - og måske faktisk praktiserer - at de skal meddele det til de øvrige parter, når de er nødt til at spørge om fx betydningen af et udsagn eller fagudtryk. At ingen respondenter kæder problemstillingen sammen med sprog som engelsk, tysk og fransk, kan måske ligeledes indikere, at de institutionelle brugere i disse tilfælde accepterer, at tolken går i dialog med den fremmedsprogede, fordi de kan forstå indholdet af den interne dialog. Det vil derfor uden tvivl kunne modvirke tolkebrugernes mistænkeliggørelse af tolken, hvis han/hun ved hjælp af hensigtsmæssige metakommunikative strategier sørger for at orientere tolkebrugerne om, hvad der foregår i kommunikationen mellem ham/hende og den fremmedsprogede. Tolkene bør derfor lære, at de, inden de går i dialog med den fremmedsprogede, skal annoncere det over for de øvrige tolkebrugere.

I forlængelse heraf bemærker vi, at vores egen **empiriske forskning** (Christensen 2008b) har dokumenteret, at også institutionelle brugere ofte fører samtaler med hinanden under en retssag, som ikke tolkes for den fremmedsprogede. Højst sandsynligt oplever den fremmedsprogede disse samtaler som lige så ekskluderende og mistænkelige, som de institutionelle brugere opfatter tolkens off-record-samtale med den fremmedsprogede. Hvis retssystemet ønsker, at den fremmedsprogede skal stilles som alle andre i en retssag, er det således ligeledes vigtigt at tolken metakommunikerer indholdet af de institutionelle brugeres kommunikation med hinanden (fx procedure, bevisførelse og lignende) til den fremmedsprogede. Dette kunne eventuelt ske ved hjælp af simultan hvisketolkning til den fremmedsprogede. Vi foreslår, at dommere i starten af et tolket retsmøde henstiller til tolken, at han/hun skal forklare de øvrige tolkebrugere årsagen til, at han/hun går i dialog med fx den fremmedsprogede, inden dialogen indledes.

I den tredje svarkategori samlede vi de kommentarer, der fokuserer på tolkenes **SPROGKUNDSKABER**. Gennemgående giver respondenterne udtryk for, at dansk-kundskaberne hos en del tolke, hvis modersmål ikke er dansk, er utilstrækkelige.

Enkelte respondenter anfører, at dette betyder, at disse tolke ikke kan gengive det sagte præcist og nuanceret på dansk. Enkelte respondenter anfører endvidere, at det i praksis også forekommer, at tolke ikke altid taler den samme **dialekt** som den fremmedsprogede i en sag.

I den fjerde svarkategori samlede vi de kommentarer, i hvilke respondenterne problematiserer tolkens brud på sin **NEUTRALITET** og **HABILITET**. En tolk er neutral, når denne hverken ved sproglige handlinger eller sin adfærd i øvrigt favoriserer nogen af parterne. En tolk er habil, når denne ikke har personlige interesser i forhold til sagens parter og sagens udfald. Respondenternes kommentarer viser, at det især opleves som udtryk for manglende neutralitet, når tolke ”taler den fremmedsprogedes sag” i retten eller agerer part i sagen (se nedenfor). Undersøgelsen viser samtidig, at mange respondenter betragter det som et brud på tolkens neutralitet, når han/hun som nævnt ovenfor fører en off-record-samtale med den fremmedsprogede, fordi det opfattes, som om tolken hjælper den fremmedsprogede. Tolkens habilitet oplever respondenterne som truet, hvis tolken fx personligt kender den fremmedsprogede, eller den samme tolk medvirker som tolk både i politiafhøringen og ved den efterfølgende retssag.

I den femte svarkategori samlede vi de af respondenternes kommentarer, som berører tolkes og tolkebrugerens brug af **TILTALEFORM**. Domstolsstyrelsens vejledning om tolkning (2003b) anbefaler som tidligere nævnt, at direkte tale anvendes af de institutionelle tolkebrugere, når de henvender sig til den fremmedsprogede, samt af tolke, når de gengiver tolkebrugernes spørgsmål og svar. Respondenternes kommentarer viser, at respondenterne i praksis oplever, at nogle tolke i stedet for direkte tale anvender indirekte tale. En enkelt respondent anfører, at det ligeledes forekommer, at institutionelle tolkebrugere afviger fra den direkte tiltale.

I den sjette svarkategori samlede vi de kommentarer, i hvilke respondenterne på den ene eller anden måde reflekterer over aspekter, der kan relateres til tolkenes **UDDANNELSESMÆSSIGE BAGGRUND** og dermed deres professionelle forudsætninger. Kommentarerne dokumenterer, at respondenterne oplever det som problematisk, når tolke ikke besidder viden om forløbet af en retssag og retshandlingerne, ikke kender juridiske begreber og terminologi og ikke har modtaget den nødvendige uddannelse og tolketræning.

I den syvende svarkategori samlede vi de kommentarer, i hvilke respondenterne eksplicit kommer ind på **KVALITETEN** af den oplevede tolkning. Enkelte respondenter anfører kort og godt, at tolkekvaliteten ikke altid er god nok, mens andre anfører konkrete tolkesituationer, hvor de oplevede, at de institutionelle tolkebrugere på grund af tolkens uforståelige gengivelser overtog tolkens rolle som sproglig formidler. Andre respondenter reflekterer over, at mange tolkninger sandsynligvis er mere problematiske, end tolkebrugerne umiddelbart antager, fordi tolkebrugerne kun kan konstatere egentlige fejltolkninger, når tolkningen involverer sprog, som tolkebrugerne behersker.

I den ottende svarkategori samlede vi de kommentarer, i hvilke respondenterne nævner, at nogle tolke under retsmøderne **AGERER PART** i sagen, hvilket opleves som et brud på neutraliteten. Respondenterne refererer primært til tolke, der overtager den fremmedsprogedes rolle ved fx at svare på vegne af denne, men det nævnes også, at tolke til tider agerer enten anklager eller forsvarer.

I den niende svarkategori samlede vi de kommentarer, der specificerer **PROBLEMER AF PRAKTISK-ETISK KARAKTER**. I disse kommentarer anfører respondenterne primært, at de har oplevet, at nogle tolke ikke møder rettidigt eller udebliver fra retsmødet uden at advisere retten.

Undersøgelsen dokumenterer på baggrund af ovenstående, at respondenterne i deres egenskab af institutionelle tolkebrugere ser sig konfronteret med en række forskellige problemer i retssager, hvor der medvirker tolk. Disse tager alle udgangspunkt i respondenternes subjektive opfattelse af, hvad god tolkeadfærd er. Det er derfor ikke sikkert, at de problemer, som respondenterne nævner, også objektivt betragtet er problematiske, eller at der ikke også forekommer andre typer af problemer med tolke i praksis. En række af de problemer, som respondenterne oplever med tolke, dokumenterer dog, at der utvivlsomt nogle gange medvirker tolke ved de danske domstole, der ikke besidder de fornødne kompetencer. Dette understreger vigtigheden af, at domstolene anvender uddannede tolke, hvilket dog kun er muligt, hvis der uddannes flere tolke i Danmark. Undersøgelsen viser også, at problemerne ikke kun opstår som følge af tolkenes mangelfulde kompetencer, men også til dels som følge af tolkebrugernes kommunikative adfærd, der jo er med til at definere de betingelser, som tolkene skal arbejde under. For at opnå optimale tolkninger bør tolkebrugerne lære at samarbejde optimalt med tolkene. Domstolsjurister og øvrige institutionelle tolkebrugere bør derfor tilbydes kurser i retstolkningens præmisser og kommunikative strategier, der tilgodeser den tilsvarende kommunikationssituation.

2.8.2.1 Respondenternes kvalitetsvurdering

På trods af at langt størsteparten af respondenterne (75,2 %) har oplevet problemer med tolke, viser undersøgelsen, at 68,7 % af respondenterne vurderer den generelle kvalitet af den oplevede tolkning som god eller overvejende god. Alene 3,4 % af respondenterne anfører en negativ eller overvejende negativ kvalitetsvurdering. At de har oplevet både gode og dårlige tolkninger, anføres af 27,9 % af respondenterne. Undersøgelsen viser således, at langt størsteparten af respondenterne subjektivt betragtet er tilfredse med tolkningens kvalitet, men at en del respondenter også har oplevet dårlige tolkninger.

En del respondenter reflekterer i forbindelse med besvarelsen af spørgsmålet om kvaliteten af den oplevede tolkning samt i deres kommentarer om oplevede problemer med tolke over, at de ikke er i stand til at vurdere, hvorvidt en tolkning er god eller

dårlig, når de ikke selv behersker de involverede sprog. Da flertallet af respondenterne ikke behersker de fleste af de fremmedsprog, typisk minoritetssprog, der er involveret i sager ved de danske domstole, er det derfor tænkeligt, at kvaliteten af de oplevede tolkninger til tider objektivt betragtet har været mangelfuld, men at respondenterne simpelthen ikke har været i stand til at konstatere dette. Vi kan derfor formode, at en del respondenter generelt er tilfredse med tolkekvaliteten, fordi de ikke ved bedre. Dette understøttes af, at langt de fleste af de respondenter, der reflekterer over og sætter spørgsmålstejn ved egne evner til at vurdere kvaliteten, alligevel anfører en positiv kommentar. Dette indikerer, at respondenter, der er i tvivl om, hvordan de skal vurdere kvaliteten, hælder til at anføre en positiv bedømmelse. Den overvejende positive kvalitetsvurdering kan også være et udtryk for, at respondenterne simpelthen har svært ved at omsætte dårlige oplevelser til egentlig utilfredshed. Formodningen om, at respondenterne sandsynligvis har oplevet flere problematiske tolkninger, end de selv er klar over, understøttes også af det faktum, at mange af respondenterne i deres kommentarer om, at nogle tolke ikke tolker fuldstændigt, præcist og korrekt, alene refererer til tolkninger med sprog, som respondenterne selv forstår. Da de fleste af de sprog, der tolkes til og fra ved domstolene, er sprog, som respondenterne ikke behersker, lader det formode, at forekomsten af problemer reelt er langt højere end observeret af respondenterne.

Undersøgelsen viser, at respondenterne netop i høj grad vurderer kvaliteten af den tolkning, de har oplevet i praksis, på basis af en subjektiv bedømmelse af, hvorvidt tolkens gengivelse af det sagte er en fuldstændig, korrekt og præcis gengivelse. Undersøgelsen viser samtidig, at respondenterne også inddrager aspekter som tolkens adfærd (habilitet og neutralitet, off-record samtaler, rolleforvirring, brug af indirekte tale samt praktisk-etiske aspekter) samt tolkens sprogkundskaber, juridiske viden og tolketekniske færdigheder, når de vurderer tolkekvalitet.

2.8.3 Respondenternes generelle forventninger til retstolke

I spørgeskemaets anden del blev respondenterne spurgt om deres generelle forventninger til retstolke. Indledningsvist blev respondenterne bedt om at svare på, hvilken **indholdsmæssig OVERENSSTEMMELSE** de forventer mellem det, tolkebrugerne siger, og tolkens gengivelse. Som tidligere nævnt var netop overensstemmelsesrelationen genstand for mange betragtninger blandt respondenterne, da de blev bedt om at beskrive de problemer, de har oplevet med tolke i praksis. For at undersøge, hvilken konkret overensstemmelsesrelation respondenterne efterspørger hos retstolke, blev respondenterne først bedt om på en 5-point skala at angive, om de er mest enige i, at ”det sagte indholdsmæssigt skal gengives fuldstændigt og præcist, dvs. uden at ændre, tilføje eller udelade noget” (værdi 1), eller om ”tolken må reducere det sagte, så længe meningen er intakt” (værdi 5). Formålet med spørgsmålet var at få respondenterne til at tage stilling til, om det i deres øjne er acceptabelt, at tolken leverer en komprimeret version af det sagte, hvis blot det semantiske (betydningsmæssige)

budskab forbliver intakt. Undersøgelsen viser, at respondenterne hælder mere mod 1 end 5 på skalaen, idet respondenterne i gennemsnit ligger på 1,61. Den overensstemmelsesrelation, der på skalaen er tildelt værdi 1, vælges af 56,2 % af respondenterne, mens værdi 2 vælges af 30,1 % af respondenterne. Midterværdien 3, der udgør den neutrale værdi, vælges af 11,1 % af respondenterne. Værdi 4 og 5 foretrækkes alene af henholdsvis 2 % og 0,6 %. Faktisk er der alene en enkelt respondent, der vælger den overensstemmelsesrelation, der på skalaen er tildelt værdi 5. Undersøgelsen viser således, at et stort flertal af respondenterne ikke accepterer, at tolke komprimerer det sagte, selv om det intenderede indhold formidles. At et flertal af respondenterne mener, at tolken ikke må komprimere det sagte, understøttes af, at 74,5 % af respondenterne på et senere kontrolspørgsmål svarer nej til, at tolken må sammenfatte lange udsagn og redegørelser.

Et flertal af respondenterne mener således, at det er tolkens opgave at gengive det sagte, præcist som det blev sagt, det vil sige uden at ændre, tilføje eller slette noget. At enkelte respondenter vælger den neutrale værdi 3 og værdierne til højre for midten på skalaen, vidner dog om, at nogle respondenter indrømmer tolkene en vis grad af sproglig frihed. I den sammenhæng er det interessant, at respondenterne med størst erfaring med retstolkning i højere grad end gennemsnittet tillægger tolkene sproglig handlefrihed (1,74). Dette antyder, at disse respondenter netop på grund af deres hyppigere samarbejde med tolke og et tilsvarende større erfaringsgrundlag har erkendt, at omstændigheder i kommunikationssituationen, fx tolkebrugernes meget lange udsagn, kan gøre det nødvendigt for tolke at komprimere det sagte.

Når 63 % af respondenterne angiver, at de ikke ønsker, at tolken gengiver parternes **tøvelyde, pauser, selvrettelser og lignende**, indikerer det dog, at et flertal af respondenterne alligevel synes at tillade, at tolken foretager visse udeladelser, nemlig udeladelse af elementer, der har det til fælles, at de er direkte retssagsforlængende. Blandt respondenterne med størst tolkeerfaring er hele 75 % således imod, at tolken gengiver elementer som tøvelyde og selvrettelser. Når respondenterne ikke ønsker, at tolken gengiver disse elementer, er det højst sandsynligt, fordi de ikke er opmærksomme på eller tillægger det betydning, at sproglige elementer som tøvelyde, pauser, selvrettelser og ufuldstændige sætninger alle er stilistiske elementer, der siger noget om den person, der taler, og dermed i sidste ende om dennes troværdighed. I en ikke-tolket retssag vil de institutionelle parter vurdere af fx den tiltaltes troværdighed være påvirket af, hvor veltalende den tiltalte er, og hvor flydende og sikkert denne svarer på de stillede spørgsmål. Hvis de stilistiske elementer, altså den fremmedsprogede måde at tale på, ikke "kopieres" i en tolket retssag, må det formodes, at dette i nogle tilfælde kan betyde, at den fremmedsprogede fremstår som mere velformuleret og velovervejet og til dels mere sikker i sin besvarelse, end det rent faktisk er tilfældet. Dette understreger vigtigheden af, at en tolk kopierer den talendes stilistiske fremføring. Dette synes ikke mindst vigtigt set i lyset af, at den internationale tolkeforskning har vist, at tolke er tilbøjelige til at optimere den fremmedsprogede ytringer stilistisk, fordi de er bange for, at tolkebrugerne vil opfatte fx usammen-

hængende og ikke-korrekte sætninger som udtryk for, at tolken - og altså ikke den fremmedsprogede - ikke er i stand til at udtrykke sig korrekt, sammenhængende og logisk. Undersøgelsen viser, at alene 37 % af respondenterne mener, at tolken skal kopiere den talendes stil. Dermed er kun få respondenter enige med Domstolsstyrelsens vejledning om tolkning i retten (2003b), der anbefaler, at tolken gengiver det sagte med den talendes egne ord.

I **oversættelsesteorien** opererer man med tre forskellige måder at gengive det sagte på. Man skelner mellem en *ord-til-ord* oversættelse (også kaldet direkte oversættelse), en *semantisk* oversættelse og en *pragmatisk* oversættelse. En ord-til-ord (1:1) oversættelse er ensbetydende med, at tolken oversætter det sagte ord for ord. Da sprog anvender forskellige grammatiske regler og udtrykker begreber på forskellig vis, vil denne oversættelsesstrategi resultere i gengivelser, som sjældent giver mening på målsproget. En semantisk oversættelse er en gengivelse, som formidler det sagtes betydningsmæssige indhold (semantik) ved at gøre brug af målsprogets ordstilling (syntaks) og vendinger og ord (leksik). Denne form for gengivelse kan være problematisk, fordi gengivelsen ikke nødvendigvis formidler intentionen med det sagte. International tolkeforskning har vist, at mange ikke uddannede tolke anvender denne tolkestrategi. En pragmatisk oversættelse er i modsætning hertil en gengivelse af det sagte på en måde, der tager højde for alle sproglige niveauer, det vil sige en gengivelse af indholdet under bevarelse af det intenderede budskab og de stilistiske elementer. For at kunne levere en pragmatisk gengivelse af det sagte må en tolk nødvendigvis være i stand til at inddrage konteksten og analysere den situation, som udgør fortolkningsrammen for det sagte. Dette forudsætter, at tolken udover at beherske de to involverede sprog i kraft af sin juridiske indsigt og lingvistiske viden kan analysere sig frem til intentionen med det sagte. Efter vores opfattelse er det afgørende, at retstolke producerer pragmatiske gengivelser, fordi sproget i en retssag ikke kun anvendes til at indhente informationer. Sproget anvendes i lige så høj grad som et taktisk værktøj med et specifikt formål, fx at få den tiltalte til at erkende sig skyldig. Derfor er det afgørende, at retstolke kan levere pragmatiske gengivelser, som spejler det sagte på alle sproglige niveauer (fx intention, sproglig stil og høflighedsmarkører). Empirisk forskning har dokumenteret, at utrænede tolke meget sjældent producerer pragmatiske gengivelser, der bl.a. reproducerer talerens stilistiske fremføring. I stedet er de som nævnt ovenfor tilbøjelige til at forbedre det sagte stilistisk. På baggrund af vores undersøgelse kan vi konstatere, at flertallet af danske domstolsjurister plæderer for en semantisk gengivelse. Alene de 37 % af respondenterne, der svarer, at tolken bør give tøvetyde og lignende, kan formodes at foretrække en pragmatisk gengivelse.

Selv om et flertal af respondenterne efterspørger semantiske gengivelser, viser undersøgelsen, at respondenterne i høj grad anerkender og accepterer, at tolken for at kunne producere semantiske gengivelser kan være nødsaget til at varetage **SUPPLERENDE FUNKTIONER**, som gør, at tolken afviger fra rollen som "oversættelsesmaskine", som er et udtryk, enkelte respondenter anvender til at beskrive tolkens normative rolle. Undersøgelsen viser, at samtlige respondenter er af den

opfattelse, at tolken bør **bede om at få en ytring gentaget**, hvis han/hun ikke er sikker på at have fået det hele med, ligesom tolken bør **stille opklarende spørgsmål**, hvis han/hun ikke kender betydningen af et fagudtryk (87,6 %). Disse resultater indikerer, at et flertal af respondenterne har forståelse for, at tolken kan være nødsaget til at agere på eget initiativ. Respondenterne accepterer således, at tolken for at kunne udfylde sin rolle som formidler i en tosproget kommunikationssituation i retten kan være nødt til at træde ud af rollen som ”oversættelsesmaskine” og påtage sig rollen som en aktiv deltager i interaktionen, der tager ansvar for kommunikationen ved at bidrage selvstændigt til denne. I den forbindelse er det værd at nævne, at enkelte respondenter efterspørger, at tolken i de tilfælde, hvor han/hun finder det nødvendigt fx at gå i dialog med den fremmedsprogede for at få opklaret betydningen af et ord eller en sætning, meta-kommunikerer dette til de institutionelle brugere.

At respondenterne anerkender, at det kan være nødvendigt for tolken at agere som aktiv part, understøttes endvidere af, at et flertal af respondenterne (97,4 %) giver udtryk for, at tolken bør **gøre opmærksom på misforståelser**. Dette er interessant, fordi en tolk, der gør opmærksom på, at der er sket en misforståelse - fx når tolken registrerer, at den fremmedsprogede har misforstået et spørgsmål - reelt ikke kun tolker det, parterne siger. En sådan handling fra tolkens side er ensbetydende med, at tolken for at undgå kommunikationsproblemer griber ind i interaktionen og bidrager aktivt til denne. Det er i den sammenhæng værd at bemærke, at nogle af respondenterne i deres kommentarer anfører, at det efter deres mening er vigtigt, at tolken lader kommunikationen gå sin gang og dermed lader det være op til de institutionelle brugere at konstatere, om den fremmedsprogede fx har misforstået et spørgsmål. I praksis må det formodes, at de institutionelle brugere ikke altid vil være i stand til at afgøre dette. I givet fald vil det få den konsekvens, at der protokolleres et svar, der reelt ikke er et svar på det oprindeligt stillede spørgsmål. Det er derimod svaret på den fremmedsprogedes fejlagtige forståelse af det stillede spørgsmål. At et flertal af respondenterne ønsker, at tolken fx gør opmærksom på misforståelser, er dog udtryk for, at respondenterne anser tolken for at være en aktiv part, der bidrager positivt til, at kommunikationen lykkes. Årsagen til, at respondenterne accepterer denne form for indgriben fra tolkens side, kan være, at disse handlinger i modsætning til fx tolkes off-record samtaler med den fremmedsprogede er åbenlyse og transparente for parterne. Parterne opfatter således ikke disse som mistænkelige handlinger, der kan sætte spørgsmålstejn ved tolkens neutralitet.

Undersøgelsen indikerer, at respondenterne, når de skal tage stilling til acceptabiliteten af forskellige tolkehandlinger, i høj grad skeler til, om den pågældende handling går ud over eller understøtter en retfærdig rettergang. Når et flertal af respondenterne (62,7 %) ikke ønsker, at tolken **uopfordret forklarer et fagudtryk** for den fremmedsprogede, kan dette sandsynligvis forklares med, at en sådan handling fra tolkens side ville stille den fremmedsprogede bedre end fx en dansk tiltalt, som i udgangspunktet kun har mulighed for at få forklaret fx et fagudtryk under en retssag, hvis han/hun selv beder om det. Når et flertal af respondenterne (95,4 %) ønsker, at tolken **tolker det, der ikke er direkte henvendt til den fremmedsprogede** (fx bevisførelse og proceduren), er det

sandsynligvis for at garantere den fremmedsprogede samme vilkår som fx en dansktalende tiltalt, der - selv om vedkommende ikke forstår den fulde sammenhæng - har mulighed for at lytte til indholdet af disse proceshåndlinger. Når et flertal af respondenterne (62,1 %) er imod, at tolken **udfører administrative opgaver** for tolkebrugerne (fx udfyldelse af blanketter), er det sandsynligvis, fordi varetagelse af disse opgaver ville kunne true tolkens neutralitet. Det er straks vanskeligere at forklare, hvorfor et flertal (72,5 %) af respondenterne ikke ønsker, at tolken gør opmærksom på **kulturforskelle**, da sådanne oplysninger ellers kan være af afgørende betydning for, om tolkebrugerne forstår den fremmedsprogedes kommunikation. I den sammenhæng bør det nævnes, at tolke, der kan tolke pragmatisk, ville være i stand til kompensere for kulturforskelle i deres gengivelse.

Formodningen om, at respondenterne i høj grad ønsker, at en tolk skal sikre retssikkerheden, understøttes endvidere af det faktum, at respondenterne adspurgt om, hvilke **KOMPETENCER** de forventer hos en tolk, svarer, at det allervigtigste er, at tolken er **neutral** og dermed udviser upartisk adfærd. Respondenternes kommentarer til de åbne spørgsmål om deres oplevelser med retstolke viser, at respondenterne især opfatter det som partisk adfærd, hvis tolken går i dialog med den fremmedsprogede uden at oplyse de institutionelle brugere om indholdet af dialogen. Det anses som mindre vigtigt - men dog stadig som vigtige eller meget vigtige kompetencer - at tolken kan **udtrykke sig sammenhængende og flydende**, har **kendskab til relevante fagudtryk og retssystemet** samt kan **formulere sig sprogligt og grammatisk korrekt**.

På spørgsmålet om, hvilke **TOLKEHANDLINGER** respondenterne finder irriterende og dermed uacceptable, svarer et flertal af respondenterne, at de finder det enten slet ikke irriterende eller kun lidt irriterende, at tolken holder pauser for at tænke sig om, bruger tid på at tage notater eller kommer med tøvelyde (fx øhm..), når det sagte gengives. Når respondenterne giver udtryk for, at det i særdeleshed er acceptabelt, at tolken bruger tid på at tage notater, tyder det på, at respondenterne er bevidste om, at notattagning understøtter tolken i at producere korrekte gengivelser af det sagte. Den eneste handling, som respondenterne finder direkte irriterende, er, at tolken afbryder sine sætninger, det vil sige producerer ufuldstændige sætninger. Det er således tænkeligt, som vist i den internationale tolkeforskning, at også danske tolke bevidst vælger ikke at kopiere den fremmedsprogedes stilistiske fremføring, fordi de fornemmer, at de institutionelle tolkebrugere finder det irriterende. Værd at bemærke er det, at irritationen over disse handlinger stiger i takt med omfanget af respondenternes erfaring med retstolkning. Dette indikerer, at respondenter, der ofte er afhængige af tolkebistand, synes at være mere fokuserede på at begrænse forekomsten af de elementer, som kan forlænge en retssags varighed. I de afsluttende kommentarer reflekterer en del respondenter netop over tidsfaktoren. De giver her udtryk for, at det er vigtigt, at tolken kan tolke med en vis hastighed og er i stand til at simultantolke, fordi det opleves som mindre tidskrævende end konsekutivtolkning.

På baggrund af ovenstående kan det konkluderes, at respondenternes forventninger til retstolke i stort omfang er identiske med de normer for tolkning, der kommer til udtryk i Domstolsstyrelsens vejledning om tolkning i retten (Domstolsstyrelsen 2003b). I overensstemmelse med vejledningen ønsker et flertal af respondenterne nemlig, at tolken gengiver det sagte fuldstændigt og præcist, forholder sig neutralt, beder om gentagelse eller forklaring, hvis han/hun ikke mener at have forstået det sagte, og gør retten opmærksom på eventuelle misforståelser. Respondenternes forventninger afviger alene fra vejledningen, hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt tolken bør gøre opmærksom på kulturspecifikke forhold, der synes relevante i den konkrete kommunikationssituation, hvilket et flertal af respondenterne ikke ser som tolkens opgave. Sammenfaldet mellem vejledningens ordlyd og respondenternes forventninger kan ikke alene forklares med, at respondenternes besvarelse af spørgeskemaet har været påvirket af deres kendskab til normerne i vejledningen, idet kun halvdelen af respondenterne angiver at kende vejledningen. Sammenfaldet kan derfor sandsynligvis tages som udtryk for, at vejledningen i høj grad reflekterer respondenternes oplevede behov i en tolket retssag eller simpelthen er udtryk for sund fornuft (se Christensen 2011).

I relation til overensstemmelsesrelationen mellem det sagte og tolkens gengivelse anbefaler vejledningen ud over en præcis og fuldstændig gengivelse, at tolken gengiver det sagte med den talendes egne ord. I undersøgelsen blev respondenterne ikke eksplicit spurgt, om de ønsker, at tolken gengiver det sagte med den talendes egne ord. I stedet blev de spurgt, om tolken skal gengive den talendes tøvelyde, selvrettelser og lignende, hvilket flertallet af respondenterne ikke ønsker. Der er ingen af respondenterne, der i deres kommentarer om oplevede problemer med tolke kommer ind på vigtigheden af de stilistiske aspekter. Således indikerer undersøgelsen, at kun få respondenter synes at tillægge det stilistiske aspekt stor betydning for kommunikationens vellykkethed. Undersøgelsen viser således, at respondenterne, hvad angår spørgsmålet om, hvordan tolken bør gengive det sagte, til dels tager udgangspunkt i en uhensigtsmæssig præmis for tolket kommunikation. På samme måde viser undersøgelsen, at nogle respondenter betragter betydning som noget statisk, selvom man i kommunikationsforskningen generelt går ud fra, at betydning er noget, man forhandler sig frem til i den konkrete kommunikationssituation ved at interagere med hinanden. Undersøgelsen dokumenterer således, at respondenternes opfattelse af tolket kommunikation i et vist omfang baserer sig på fejlagtige præmisser om ikke blot flersproget kommunikation, men også om kommunikation generelt. For at sikre høj tolke kvalitet ved de danske domstole er det således ikke alene en forudsætning, at de medvirkede tolke besidder den nødvendige uddannelse og tolketræning, men også at tolkebrugerne bevidstgøres om retstolkningens præmisser.

3. KONKLUSION OG PERSPEKTIVERING

Formålet med denne undersøgelse var at foretage en repræsentativ kortlægning af danske domstolsjuristers opfattelse af retstolkens rolle, herunder at finde ud af, om den tolkning, der finder sted ved de danske domstole i dag, er fyldestgørende i brugernes øjne.

For at undersøge dette udsendte vi et elektronisk spørgeskema til de domstolsjurister, der er ansat ved de danske by- og landsretter. I alt 170 domstolsjurister besvarede spørgeskemaet. I spørgeskemaet blev domstolsjuristerne bedt om at svare på, hvad de forventer af retstolke, og hvilke negative oplevelser de har haft med retstolke. For så vidt angår domstolsjuristernes forventninger til retstolke, blev de bedt om at tage stilling til en række prædefinerede kvalitetskriterier. For så vidt angår domstolsjuristernes oplevelser med retstolke, blev de bedt om med egne ord at beskrive disse. Ved at kombinere domstolsjuristernes kvantitative svar med deres kvalitative kommentarer håber vi, at undersøgelsen kan bidrage med et multifaceteret indblik i, hvordan danske domstolsjurister opfatter retstolkens rolle.

Undersøgelsen viser, at et flertal af de danske domstolsjurister forventer, at en retstolk leverer en semantisk (betydningsidentisk og fuldstændig) gengivelse af det sagte uden at kopiere den talendes stilistik (fx tøvetyde, selvvretteler og lignende). Derudover forventer domstolsjuristerne, at tolken stiller opklarende spørgsmål, hvis han/hun ikke forstår fx et fagudtryk, at tolken beder om gentagelse, hvis han/hun ikke mener at have fået det hele med, at tolken gør opmærksom på misforståelser og også tolker det, der ikke er direkte henvendt til den fremmedsprogede (fx bevisførelsen og proceduren). Omvendt forventes det ikke af en retstolk, at han/hun gør opmærksom på kulturforskelle, uopfordret forklarer et fagudtryk for den fremmedsprogede eller udfører administrative opgaver for tolkebrugerne (fx hjælper med at udfylde blanketter). I relation til retstolkens kompetencer anser et flertal af domstolsjuristerne det for vigtigt eller meget vigtigt, at retstolken er en neutral aktør, har kendskab til relevante fagudtryk og retssystemet samt besidder så gode sprogkundskaber, at han/hun kan udtrykke sig korrekt og flydende.

Da undersøgelsen viser, at et flertal af domstolsjuristerne er tilfredse eller overvejende tilfredse med den tolkning, de oplever i praksis, lader det formode, at de retstolke, der medvirker ved de danske domstole, lever op til domstolsjuristernes forventninger. Det bemærkes dog, at domstolsjuristerne i deres besvarelser giver udtryk for alt lige fra taknemmelighed over og anerkendelse af tolkenes arbejde til egentlig mistro til tolkene. Når et flertal af domstolsjuristerne er tilfredse med kvaliteten af tolkningen, er det i sig selv naturligvis et positivt resultat. Dog er det vigtigt at understrege, at det ikke nødvendigvis er ensbetydende med, at kvaliteten af den tolkning, der foregår ved de danske domstole, er fyldestgørende ud fra objektive kriterier for, hvad god tolkning er. Undersøgelsen indikerer, at en del domstolsjurister generelt anfører at være tilfredse

med tolke kvaliteten eller giver udtryk for at være mere tilfredse, end de måske reelt har grund til at være, fordi de i mange af de retssager, hvor der medvirker tolk, reelt ikke er i stand til at opfange samtlige potentielle fejltyper og dermed vurdere kvaliteten, fordi de ikke forstår det fremmedsprog, som er involveret i tolkningen. Da de fleste af de fremmedsprog, der tolkes til og fra ved de danske domstole, er minoritetssprog, som respondenterne ikke behersker, er det faktisk meget sjældent, at respondenterne kan foretage en fyldestgørende bedømmelse af tolkepræstationen. Mange domstolsjurister giver i spørgeskemaet selv udtryk for, at de kun er i stand til at vurdere tolke kvaliteten, når de forstår det involverede fremmedsprog. Ikke desto mindre dokumenterer undersøgelsen, at manglende kendskab til et fremmedsprog ikke afholder mange af domstolsjuristerne fra at foretage en bedømmelse af, om en tolk fx leverer en fuldstændig og præcis gengivelse af det sagte og i sidste ende er en god eller dårlig tolk.

Selv om respondenterne ikke behersker de fleste af de fremmedsprog, der tolkes til og fra ved domstolene, tegner undersøgelsen et meget klart billede af, hvad respondenterne opfatter som problematisk. De aspekter, som domstolsjuristerne anfører som problematiske, udgør i sagens natur ikke nødvendigvis en udtømmende liste over de problemer, der reelt forekommer i praksis, idet en række aspekter alene kan konstateres, hvis man fx forstår det involverede fremmedsprog og har indsigt i retstolkningens præmisser. En anden årsag til, at listen over problemtyper sandsynligvis ikke kan betragtes som udtømmende, er, at undersøgelsen alene bidrager med viden om, hvad domstolsjuristerne subjektivt betragtet anser for at være eksempler på dårlig tolkning. Domstolsjuristernes subjektive opfattelse vil i sagens natur afhænge af deres personlige opfattelse af, hvordan en retstolk bør agere. Som eksempel herpå kan nævnes, at et flertal af domstolsjuristerne giver udtryk for, at retstolken bør levere en semantisk (betydningsidentisk) gengivelse af det sagte, selv om den evidensbaserede tolkeforskning har dokumenteret, at det er vigtigt for kommunikationen, at en retstolk ud over at formidle betydningen af det sagte kopierer den talendes talemåde og med sin gengivelse opnår den kommunikative effekt, der var intenderet af taleren. I modsætning til flertallet af respondenterne anbefaler den internationale tolkeforskning således det, man kalder for en pragmatisk gengivelse af det sagte (cf. side 80).

Undersøgelsen viser, at respondenterne i mange tilfælde oplever de samme forhold som problematiske. Mange domstolsjurister anfører fx, at det opleves som problematisk, når en tolk ikke gengiver det sagte fuldstændigt, præcist og korrekt, fører off-record-samtaler med den fremmedsprogede under retssagen, ikke besidder de nødvendige sprogkundskaber, ikke agerer som neutral part, ikke har den nødvendige viden om retssystemet, henvender sig til den fremmedsprogede ved hjælp af indirekte tale, selv agerer part og kommer for sent eller helt udebliver fra retsmøder. At mange retstolke besidder så utilstrækkelige dansk kundskaber, at de ikke kan udtrykke sig præcist og nuanceret, og ikke har det fornødne kendskab til relevant terminologi og procesret, er eksempler på problemer, som domstolsjuristerne kan observere uden selv at have kendskab til det involverede fremmedsprog. Ligeledes kan domstolsjuristerne uden at kunne forstå det involverede fremmedsprog konstatere, når tolke fører off-record-

samtaler med den fremmedsprogede uden at orientere de institutionelle tolkebrugere om indholdet af disse samtaler, ikke kan simultantolke og udebliver fra retsmøder. Til tider vil domstolsjuristerne endda kunne konstatere, at en tolk ikke tolker det sagte fuldstændigt, fordi tolken gengiver et meget langt udsagn med et simpelt ja eller nej.

Undersøgelsen dokumenterer samtidig, at nogle domstolsjurister opfatter bestemte typer af tolkehandlinger som problematiske, selv om de ikke nødvendigvis er problematiske eller alene skyldes tolkens manglende kompetencer. Når en retstolk fx fører en off-record samtale med den fremmedsprogede under en retssag, er det ikke nødvendigvis et forsøg på at hjælpe den fremmedsprogede. Det er lige så sandsynligt, at tolken af kommunikative årsager føler sig nødsaget til at stille opklarende spørgsmål til den fremmedsprogede for at kunne forstå og dermed tolke det sagte præcist. Det er heller ikke givet, at det alene beror på tolkens manglende tolkekompetencer, hvis tolken ikke leverer en fuldstændig gengivelse af det sagte. Det kan i lige så høj grad skyldes de arbejdsbetingelser, som tolken bydes. En tolk kan således ikke forventes at kunne gengive det sagte fuldstændigt og præcist, hvis tolkebrugerne taler hurtigt og i meget lange passager uden at indlægge pauser, hvor tolken kan gengive det sagte. Tolken kan heller ikke forventes at kende den for den pågældende retssag relevante terminologi, hvis han/hun ikke får udleveret centrale sagsakter (fx anklageskrift) inden retsmødet, så vedkommende har mulighed for at forberede sig på sagen. Nogle domstolsjurister giver selv udtryk for, at tolkningens vellykkethed ikke kun afhænger af tolken, men også af, om tolkebrugerne tager hensyn til de præmisser, der gælder i en tosproget kommunikationssituation. Ikke desto mindre dokumenterer undersøgelsen, at mange domstolsjurister overvejende tillægger tolken ansvaret for både kommunikative problemer og tolkningens vellykkethed. Mange domstolsjurister synes således ikke at være bevidste om, at tolkens arbejdsbetingelser og tolkebrugerne selv spiller en væsentlig rolle for, om tolkningen forløber og opleves som uproblematisk. I den sammenhæng bør det nævnes, at kun halvdelen af domstolsjuristerne kender Domstolsstyrelsens vejledning om tolkning i retten (2003b), der anbefaler en række etiske og praktiske tiltag til opnåelse af optimal tolkning.

Undersøgelsen indikerer, at domstolsjuristernes forventninger til tolkerollen i høj grad synes at være styret af deres retfærdighedssans, altså er påvirket af, om tolken med en konkret handling medvirker til at sikre den fremmedsprogede samme vilkår som en dansktalende part. Undersøgelsen viser dog, at nogle domstolsjurister er uvidende om betydningen af en række tolkeaspekter, som kan påvirke kommunikationen på den ene eller anden måde. Således synes de som anført ovenfor fx ikke at være opmærksomme på, at tolke bør levere en pragmatisk gengivelse af det sagte, fordi alene denne form for oversættelse sætter dem i stand til at vurdere den fremmedsprogede og dennes kommunikation på samme måde som i en ensproget kommunikationssituation. På baggrund af undersøgelsen kan det derfor konkluderes, at domstolsjuristerne i deres egenskab af tolkebrugere bør undervises i præmisserne for tolket kommunikation og trænes i at følge de spilleregler, der følger heraf for alle involverede parter i tolkede kommunikationssituationer. Vi foreslår derfor som anbefalet i Rapport om tolkebistand

i retssager (2003a), at tolkebrugerne undervises og trænes i brugen af tolke. Dette vil gøre dem bevidste om, hvordan de selv kan bidrage til at opnå en vellykket kommunikation i tolkede retssager, og give dem større forståelse for tolkens kommunikative udfordringer og heraf affødte handlinger.

Domstolsjuristernes manglende kendskab til tolkningens præmisser er dog ikke den primære årsag til, at der forekommer problematiske tolkninger ved domstolene. En række af de problemer, som domstolsjuristerne oplever, skyldes nemlig, at mange retstolke ikke besidder de fornødne forudsætninger og kompetencer. Når en tolk fx anvender indirekte tale, hvor det ikke er hensigtsmæssigt, agerer part, går i dialog med den fremmedsprogede uden at orientere tolkebrugerne om indholdet af samtalen, ikke kan simultantolke, ikke har den nødvendige viden om fx procesretten og besidder utilstrækkelige sprogkunderskaber, må det formodes at være en konsekvens af, at mange retstolke ikke har den nødvendige tolkeuddannelse og -træning. Dette understøttes af, at domstolsjuristerne oplever retssager, hvor der medvirker ikke uddannede tolke, som næsten dobbelt så problematiske som retssager, hvor der medvirker uddannede tolke. Undersøgelsen viser således, at det oftere resulterer i både kommunikative og etiske problemer, hvis tolken ingen tolkeuddannelse har.

Når tolke uden den nødvendige tolkeuddannelse i praksis kan medvirke som tolk ved de danske domstole, kan det være forårsaget af i hvert fald to ting. Det kan for det første bero på, at domstolene ikke selv foretager nogen som helst form for intern kvalitetssikring af den tolkning, der foregår ved domstolene. Selv om nogle domstolsjurister efter at have deltaget i et retsmøde, hvor der medvirkede en i deres øjne inkompetent tolk, måtte træffe foranstaltninger, så tolken ikke længere kan medvirke som tolk ved den pågældende domstol, vil tolken fortsat uden videre kunne deltage som tolk ved andre domstole, hvis domstolene ikke konsekvent foretager en central registrering af inkompetente tolke. Den manglende interne kvalitetssikring er højst sandsynligt et udtryk for, at domstolene ikke selv er i stand til at foretage en kvalificeret bedømmelse af tolkenes præstationer. I stedet forlader domstolene sig på, at tolke, der står på Rigspolitiets tolkeliste, kan forventes at levere professionel tolkebistand. Når undersøgelsen viser, at nogle af de tolke, der medvirker ved domstolene, ikke kan levere professionel tolkebistand og end ikke besidder tilstrækkelige danskunderskaber, viser det dog med al tydelighed, at Rigspolitiets tolkeliste ikke er nogen garant for god tolke kvalitet, og dermed at den optagelsesprocedure og testning, der finder sted forud for en persons optagelse på Rigspolitiets tolkeliste, ikke er fyldestgørende. At reglerne for optagelse på tolkelisten er blevet skærpet, så optagelse på listen i dag er gjort betinget af, at tolken har deltaget i Rigspolitiets introduktionskursus for tolke, vidner om, at de danske myndigheder er bevidste om vigtigheden af, at de tolke, der optages på tolkelisten, erhverver sig grundlæggende viden. Da kurset som nævnt i indledningen alene er et endagskursus, hvor ansøgerne introduceres til tolkeetik og de institutioner og myndigheder, der opererer inden for Justitsministeriets område, kan kurset dog ikke afhjælpe de fleste af de problemer, der opstår med tolke i praksis, fordi langt de fleste af disse er forårsaget af, at tolkene ikke har fået den nødvendige tolketræning og ikke

besidder de nødvendige sprogkundskaber og den nødvendige viden om lingvistik samt tolkningens kommunikative præmisser og strategier. Den nødvendige viden vil tolke primært kunne opnå ved at tage en tolkeuddannelse eller alternativt gennem et længerevarende kursus, hvor de studerende tilegner sig professionelle kompetencer, som gør dem til fageksperter på tolkeområdet.

At der medvirker tolke ved domstolene, der ikke har de nødvendige forudsætninger, kan for det andet bero på, at mange domstole i dag ikke rekvirerer de tolke, der er optaget på tolkelisten og dermed er godkendte tolke, men i stedet henvender sig til private tolkebureauer. Denne rekvireringspraksis kan sandsynligvis forklares med, at det er nemmere og hurtigere at kontakte et enkelt tolkebureau end at skulle ringe rundt til mange forskellige tolke, før man finder en, der vil påtage sig opgaven. Rekvireres tolke på denne måde, bør domstolene dog forholde sig til, at mange af de tolke, som tolkebureauer råder over, ikke nødvendigvis er uddannede tolke, optaget på Rigspolitiets liste eller på anden vis testet. Dertil kommer, at rekvirering gennem tolkebureauer, der naturligvis tager sig betalt for at formidle tolkeopgaven, har den konsekvens, at tolkene ikke får det honorar for at påtage sig tolkeopgaven, som er fastsat i Justitsministeriet vejledende takster for tolkning. Uddannede tolke vil derfor formodentligt se det som mindre attraktivt at påtage sig tolkeopgaver ved domstolene, når disse formidles af tolkebureauer. Følgelig vil tolkebureauerne i stadig mindre omfang kunne tilbyde domstolene uddannede tolke. Ønsker domstolene fortsat at rekvirere tolke gennem tolkebureauer, bør man derfor indføre en form for akkreditering af tolkebureauerne, der sikrer, at de tolke, de anviser, som minimum er optaget på Rigspolitiets tolkeliste. Alternativt kan Domstolsstyrelsen oprette et særligt kontor til central registrering og rekvirering af retstolke. Et sådant kontor ville endvidere med fordel kunne have ansvar for at teste og godkende nye tolke og for at foretage den løbende kvalitetskontrol af de registrerede tolke. Kun hvis domstolene forlanger, at man for at kunne medvirke som tolk ved domstolene skal have en tolkeuddannelse eller på anden vis skal kunne dokumentere tilsvarende kompetencer, vil folk kunne motiveres til at investere i en tolkeuddannelse. I den sammenhæng er det værd at nævne, at undersøgelsen viser, at mange domstolsjurister ikke er i stand til at svare på, om de problemer, de oplever med tolke i praksis, relaterer sig til tolke med eller uden en tolkeuddannelse. Dette indikerer, at domstolsjurister i forbindelse med afviklingen af en tolket retssag ikke forhører sig om tolkens uddannelsesmæssige baggrund. Domstolene synes således i dag ikke at være opmærksomme på vigtigheden af så vidt muligt at rekvirere uddannede tolke.

Som anført i indledningen er der i Danmark mangel på professionelle tolke. Dette er naturligvis også medvirkende til, at domstolene ikke kun rekvirerer uddannede tolke. Dette grundlæggende problem kan alene løses, hvis der i Danmark investeres i tolkeuddannelser. Optimalt bør der ikke som i dag kun udbydes tolkeuddannelser inden for hovedsprogene, men også udvikles tolkeuddannelser eller længere kursusforløb, der muliggør tolkeundervisning inden for i hvert fald de største af de sprog, der tales som minoritetssprog i Danmark. De danske domstole kan alene garantere fremmedsprogede

en retfærdig rettergang, hvis disse personer kan være sikre på, at de medvirkende tolke er professionelle tolke. En investering i tolke- og oversætteruddannelser er endvidere en nødvendighed, hvis Danmark på et tidspunkt vælger at deltage fuldt ud i det retlige samarbejde i EU. Hvis det danske retsforbehold bortfalder, vil Danmark bl.a. skulle ratificere EU-direktivet om tolkebistand i straffesager, som garanterer alle borgere fra et andet EU-land professionel tolkebistand, hvis de forfølges strafferetligt i Danmark. Dette vil alene kunne lade sig gøre, hvis Danmark uddanner tolke- og oversættere inden for samtlige officielle EU-sprog.

På baggrund af undersøgelsen kan det således konkluderes, at en forbedring af tolkekvaliteten ved de danske domstole kun kan opnås gennem mere uddannelse til både tolkene og tolkebrugerne.

3.1 ANBEFALINGER

Afledt af rapportens konklusioner anfører vi nedenfor en række anbefalinger om tiltag på tolkeområdet, der kan være med til at forbedre kvaliteten af den tolkning, der foregår ved de danske domstole, og dermed retssikkerheden for fremmedsprogede i Danmark.

Det anbefales

- at der udbydes tolke- og oversætteruddannelser eller alternativt længere kursusforløb inden for flere sprog, herunder minoritetssprogene og alle officielle EU-sprog,
- at der bevilles forskningsmidler til projekter, der undersøger, hvordan man kan udvikle tolkeuddannelser, der gør det muligt til enhver tid at inkorporere nye sprog,
- at domstolene så vidt muligt alene rekvirerer uddannede tolke,
- at tolke- og oversætteruddannelsen anerkendes som profession,
- at tolkebrugerne (fx domstolsjurister, advokater og anklagere) bevidstgøres om retstolkningens præmisser og trænes i at samarbejde med tolke
- at der ved de enkelte domstole afholdes møder mellem institutionelle brugere og tolke med henblik på en diskussion af eventuelle problemer og afstemning af forventninger,
- at Domstolsstyrelsen/domstolene indfører kvalitetskontrol af de tolke, der medvirker ved domstolene. Eventuelt kan man under Domstolsstyrelsen indrette et særligt kontor med ansvar for både testning/godkendelse af tolke

og den løbende kvalitetskontrol. Det særlige kontor vil endvidere kunne fungere som en slags centralt tolkebureau, hvor de enkelte domstole vil kunne rekvirere tolke,

- at Domstolsstyrelsen indfører en akkreditering af private tolkebureauer, der ønsker at formidle retstolke til domstolene,
- at Domstolsstyrelsen samarbejder med de forskningsmiljøer i Danmark, der råder over forskningsbaseret viden om retstolkning, og går i dialog om fx at udvikle adækvate guidelines for både tolke og tolkebrugere.

4. REFERENCER

Bekendtgørelse om Rigspolitiets tolkeoversigt (2008):

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=120373>

Christensen, Tina Paulsen (2011): User expectations and evaluation. A case study of a court interpreting event. *Perspectives – Studies in Translatology*, Vol 19, Nr 1, 1-24.

Christensen, Tina Paulsen (2008a): Judges' deviations from norm-based speech in court. *Interpreting*, vol.10, Nr 1, 99-127.

Christensen, Tina Paulsen (2008b): Why judges deviate from direct speech in interpreter-mediated court settings. *Forum – International Journal of Interpretation and Translation*, Volume 6, Nr. 2, 143- 172.

Domstolsstyrelsen (2010): Brugerundersøgelse af Danmarks Domstole 2009.

<http://www.domstol.dk/om/publikationer/HtmlPublikationer/Brugerundersoegelser/Bru%20gerundersoegelse%202009/index.htm>

Domstolsstyrelsen (2003a): Rapport om tolkebistand i retssager.

<http://www.domstol.dk/om/publikationer/HtmlPublikationer/Rapporter/Rapport%20om%20tolkebistand%20i%20retssager/index.htm>

Domstolsstyrelsen (2003b): Vejledning om tolkning i retten.

<http://www.domstol.dk/om/publikationer/HtmlPublikationer/Vejledninger/Vejledning%20om%20tolkning%20i%20retten/index.htm>

Hale, Sandra (2007): The challenges of court interpreting. Intricacies, responsibilities and ramifications. *Alternative Law Journal* Vol 32:4, 198-202.

Martinsen, Bodil (2009): Who can monitor the court interpreter's performance? Results of a case study. Konferencepapir v/Conference on Aspects of Legal Interpreting and Translation, Antwerpen 24.11.2009.

Martinsen, Bodil og Dubslaff, Friedel (2010): The cooperative courtroom. A case study of interpreting gone wrong. I: *Doing Justice to Court Interpreting*. Schlesinger, M. and Fr. Pöchhacker (eds.). John Benjamins. 125-162.

